

Riksantikvaren

Sluttrapport

Februar 2011

RIKSANTIKVAREN

PRIVATE EIERES ERFARINGER MED VERDISKAPINGS- PROGRAMMET PÅ KULTURMINNEOMRÅDET

Rambøll
Postbox 427
Skøyen
0213 Oslo
T +47 2252 5903
F +47 2273 2701
www.ramboll-management.no

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	Sammendrag	1
1.1	Sentrale utfordringer og anbefalinger	1
2.	Innledning	4
2.1	Bakgrunn	4
2.2	Kort om metode	6
2.3	Leseveiledning	7
3.	Kjennetegn ved kulturminnene	8
3.1	Tilhørighet til pilotprosjekt	8
3.2	Eier av kulturminnet og initiativtaker til tiltaket	9
3.3	Type kulturminne, kulturminnets status og planlagt bruk av kulturminnet	11
4.	Private eieres kompetanse	14
4.1	Antall kulturminner privat eier har i sin portefølje og antall gjennomførte tiltak	14
4.2	Privat eiers vurdering av egen realkompetanse	16
5.	Økonomi	19
5.1	Finansieringskilder og størrelsen på offentlige tilskudd	19
5.2	Tiltak som har fått tildelt støtte	21
5.3	Mål om, og eventuelt oppnådd, økonomisk gevinst knyttet til kulturminnet	22
6.	Erfaring og samarbeid	28
6.1	Private eieres erfaringer og tilfredshet med offentlige aktører	28
6.2	Søknadsprosess knyttet til økonomisk støtte fra pilotprosjekt og Norsk Kulturminnefond	36
6.3	Potensielle interessekonflikter, motstridende krav og flaskehals	44
7.	Verdiskapingsprogrammets utløsende effekt for bruk og vern av kulturminner	51
7.1	Ville tiltaket blitt iverksatt uten deltakelse i Verdiskapingsprogrammet?	51
7.2	Adferdsendring	52
7.3	Tiltakenes kulturelle, sosiale og miljømessig merverdi	53
8.	Oppsummering og anbefalinger	58
8.1	Overordnet vurdering av Verdiskapingsprogrammet	58
8.2	Kjennetegn ved kulturminnene og private eieres kompetanse	58
8.3	Økonomi	59
8.4	Erfaringer og samarbeid	60
8.5	Utløsende effekt	64
8.6	Videre arbeid	65

TABELLOVERSIKT

Tabell 4-1: Antall kulturminner privat eier har ansvar for, fordelt på hvem som eier kulturminnene.....	15
Tabell 4-2: Antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre sett i forhold til hvem som eier kulturminnet	16
Tabell 4-3: Vurdering av egen realkompetanse sett i sammenheng med antall gjennomførte tiltak	17
Tabell 4-4: Vurdering av egen realkompetanse sett i sammenheng med antall kulturminner privat eier har ansvaret for	17
Tabell 4-5: Vurdering av egen realkompetanse sett i forhold til hvem som eier kulturminnet	17
Tabell 5-1: Gjennomsnitt og median for prosjektkostnad og offentlig tildelt økonomisk støtte	21

FIGUROVERSIKT

Figur 3-1: Fordeling av alle private eiere som har mottatt økonomisk støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet	8
Figur 3-2: Fordeling av besvarelser på de ulike pilotprosjektene	9
Figur 3-3: Eiere av kulturminnene som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet	10
Figur 3-4: Initiativtaker til tiltak.....	10
Figur 3-5: Kulturminnes status.....	11
Figur 3-6: Type kulturminne.....	12
Figur 3-7: Planlagt bruk av kulturminnet	13
Figur 4-1: Antall kulturminner den enkelte private eier har ansvaret for	14
Figur 4-2: Antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre	15
Figur 4-3: Private eieres vurdering av egen kulturminnefaglige realkompetanse	16
Figur 5-1: Finansieringskilder utover egenandel/ egeninnsats.....	19
Figur 5-2: Antall finansieringskilder, i tillegg til egenandel/ egeninnsats, for den enkelte private eier	20
Figur 5-3: Tiltak private eiere har mottatt støtte til	22
Figur 5-4: Målsetning om økonomisk gevinst for tiltak.....	23
Figur 5-5: Mål om økonomisk gevinst fordelt på pilotprosjektene	24
Figur 5-6: Private eiere som faktisk har oppnådd økonomisk gevinst.....	25
Figur 5-7: Andel ferdigstilte tiltak som har mottatt tilsagn fordelt på de ulike pilotprosjektene.....	26
Figur 6-1: Tilfredshet med kontakt med ulike offentlige aktører	29
Figur 6-2: Tilfredshet med elementer i samarbeidet med pilotprosjektet	29
Figur 6-3: Eventuell rådgivning/ faglig bistand fra ulike aktører	30
Figur 6-4: Tilfredshet med mottatt rådgivning/ faglig bistand	31
Figur 6-5: Sammenligning av tilfredshet med kontakten med offentlige aktører overordnet sett og mottatt rådgivning/ faglig bistand fra de samme aktørene.....	32
Figur 6-6: Tilfredshet med tilgjengelig informasjon knyttet til vern og bruk av kulturminner og muligheten for å få økonomiske tilskudd til vern og bruk av kulturminner	33
Figur 6-7: Tilfredshet med informasjon om muligheten for økonomisk støtte fra pilotprosjektet, fordelt på de ulike pilotprosjektene	34
Figur 6-8: Tilfredshet med informasjon om muligheten for økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond, fordelt på de ulike pilotprosjektene	35
Figur 6-9: Andel respondenter som i mindre grad eller ikke i det hele tatt er tilfreds med informasjonen om muligheten for økonomisk støtte gjennom Norsk Kulturminnefond	36

Figur 6-10: Antall ganger de enkelte private eierne har søkt om tilskudd til samme tiltak	37
Figur 6-11: Antall ulike tiltak de private eierne har søkt om tilskudd til	38
Figur 6-12: Andel respondenter som er tilfreds med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra pilotprosjektet	38
Figur 6-13: Grad av tilfredshet med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond sett i sammenheng med antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til samme tiltak	40
Figur 6-14: Grad av tilfredshet med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra pilotprosjektet sett i sammenheng med antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til samme tiltak	41
Figur 6-15: Sammenstilling av tilfredshet med søknadsprosess om økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene sett i forhold til antall søknader om støtte til samme tiltak	42
Figur 6-16: Andel private eiere som har opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk av sitt kulturminne	45
Figur 6-17: Andel interessekonflikter som er løst	46
Figur 6-18: Andelen respondenter som har opplevd motstridende krav fra ulike aktører	47
Figur 6-19: Flaskehalsen i forhold til en effektiv innsats fra offentlige virkemiddelaktører for bevaring og bruk av kulturminner	49
Figur 7-1: Vurdering av hvorvidt tiltaket ville blitt gjennomført uten økonomisk støtte	51
Figur 7-2: Adferdsendringer hos private eiere som følge av gjennomført tiltak	52
Figur 7-3: Tiltakenes kulturelle merverdi	54
Figur 7-4: Tiltakenes sosiale merverdi	55
Figur 7-5: Tiltakenes miljømessige merverdi	56

1. SAMMENDRAG

Rambøll Management Consulting (Rambøll) presenterer herved sluttrapport for undersøkelsen av private eieres erfaringer med Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. Undersøkelsen ble gjennomført i perioden primo oktober 2010 til ultimo januar 2011 på oppdrag fra Riksantikvaren.

Undersøkelsen omfatter private eiere av kulturminner som har fått tilsagn om støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Offentlige eiere, som kommuner, er holdt utenfor.

Utgangspunktet for undersøkelsen var følgende tema:

1. Avdekke, systematisere og analysere erfaringer som private eiere av kulturminner har med gjennomføring av egne prosjekter.
2. Finne flaskehalsen og få fram eiernes forslag for å løse dem, bl.a. for å få offentlige virkemidler og kulturminneforvaltningen til å fungere optimalt for bevaring og bruk av kulturminner til verdiskaping.

Disse hovedproblemstillingene ble videre delt inn i fem evalueringstema:

1. Kjennetegn ved kulturminnene
2. Privat eiers kompetanse
3. Økonomi
 - a. Finansieringskilder
 - b. Økonomisk gevinst knyttet til vern og bruk av kulturminnet
4. Erfaring og samarbeid med ulike offentlige aktører
5. Addisjonalitet
 - a. Har Verdiskapingsprogrammet medført resultater som ikke ville blitt oppnådd uten deltakelse i programmet?

For å svare på de fem evalueringstemaene, ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant alle de private eierne som har fått tilsagn om støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Av de totalt 207 private eierne som har mottatt slik støtte, var det 103 som besvarte spørreundersøkelsen. I tillegg til spørreundersøkelsen, ble det også gjennomført dybdeintervju med 30 private eiere som hadde besvart spørreundersøkelsen. Dette for å kunne utdype resultatene fra spørreundersøkelsen.

Hovedfunnet i denne undersøkelsen, er at Verdiskapingsprogrammet, og pilotprosjektene, har vært en vellykket satsing for å få private eiere til å ta vare på sine kulturminner gjennom iverksatte tiltak og bruk. Undersøkelsen avslører samtidig et kunnskapsgap der de private eiere i liten grad synes å være klar over at de er i besittelse av et kulturminne. Et unntak er private eiere med en brennende interesse for området. Et annet unntak er private eiere som har blitt gjort oppmerksom på at de eier et kulturminne gjennom et initiativ fra det offentlige, eller gjennom mer tilfeldige hendelser, som at innleide håndverkere gjør dem oppmerksom på at de er i besittelse av et kulturminne.

Under vil vi gjengi de mest sentrale utfordringene og anbefalingene som gis i denne rapporten, og som bygger på de funn som er beskrevet i kapittel 3, 4, 5, 6 og 7. Oppsummerende diskusjoner med identifiserte utfordringer og anbefalinger er også beskrevet nærmere i kapittel 8.

1.1 Sentrale utfordringer og anbefalinger

Utfordring:

Tilbakemeldingene fra de private eierne understreker viktighetene av tiltak som pilotprosjektene og Verdiskapingsprogrammet. Det at man får en større og mer rettet innsats i et gitt område, har gitt en merverdi gjennom økt generell kompetanse blant de private eierne, en økt stolthet og en ny giv i lokalsamfunn. Flere informanter og respondenter oppgir en bekymring for at denne givene vil forsvinne når pilotprosjektene og den felles satsingen opphører.

Anbefaling:

Pilotprosjektene og Verdiskapingsprogrammet får gode tilbakemeldinger, og satsingen bør videreføres i passende form. I en eventuell videreføring av disse programmene, kan det med fordel vurderes også å inkludere et forum der de private eierne i større grad samarbeider for å utvikle

innholdssiden av kulturminnene – hvordan kan disse virke sammen for i størst mulig grad tiltrekke seg publikum slik at også turister og øvrige innbyggere kan nyte godt av de kulturminnene som istandsettes.

Utfordring:

Private eieres kunnskap om eget kulturminne anses som en risikofaktor når det gjelder å ta vare på egne kulturminner. Riving ses som et alternativ, da private eiere ikke er klar over at objektet kan/bør tas vare på. Private eiere, men også offentlig forvaltning, har ikke god nok kjennskap til hvorvidt objekter har verdi som kulturminne.

Anbefaling:

Bedre registrering av kulturminner, spesielt kulturminner uten formell vernestatus, kan vurderes. Det bør også opprettes rutiner for formidling til private eiere om at de faktisk er i besittelse av et objekt med kulturminnefaglig verdi – også for objekter uten formell vernestatus.

Utfordring:

Flere respondenter oppgir manglende forretningsmessig kompetanse som et hinder for å lykkes med økonomiske driften knyttet til kulturminnet.

Anbefaling:

Offentlige rådgivningstilbud og støtteordninger, som programmer i regi av Innovasjon Norge, bør kobles inn for private eiere som skal etablere virksomhet knyttet til sitt kulturminne.

Utfordring:

Det er en generell mangel på informasjon, både om støtteordninger og hvordan kulturminner skal settes i stand og ivaretas gjennom vern og bruk. Dette problemet gjør seg ikke minst gjeldende for private eiere som ikke ligger i de geografiske områdene som omfattes av pilotprosjektene, og der det slik sett ikke er rettet en spesiell innsats mot å nå.

Anbefaling:

Informasjonsarbeidet mot eiere av kulturminner bør forbedres. Et konkret forbedringsforslag som kom frem i et av de kvalitative intervjuene, er å opprette en webside som gir en oversikt over alle tilskuddsordninger, både offentlige og private, som private eiere av kulturminner kan søke støtte fra. Siden bør utformes slik at man med enkle søkeord lett kan finne frem til siden. Dersom det gis informasjon gjennom allmøter, er det viktig å legge møtetidspunktene til tidspunkter der de private eierne sannsynligvis kan delta. Dette gjelder spesielt der de private eierne ikke nødvendigvis er fastboende.

Anbefaling:

Oppretthold praksisen med å gi tilbakemeldinger om hvordan private eiere, som har i utgangspunktet har fått avslag på søknad om økonomisk støtte, men som har et objekt som vurderes som støtteverdig, kan forbedre søknadene sine for å oppnå støtte dersom de søker på nytt.

Utfordringer:

De ulike offentlige tilskuddsordningene opererer med ulike søknadsfrister, ulike krav til informasjon som skal legges ved søknad om støtte, ulike krav til dokumentasjon for oppfølging og ferdigstillelse av prosjektene, og det er også rapportert om tilfeller der ulike offentlige virksomheter gir tilskudd til samme tiltak, men med ulik tildelingsperiode og dermed risiko for ikke å få fullfinansiert prosjektet ved endt tildelingsperiode. Spesielt for små, enkle prosjekter viser tilbakemeldingene fra respondentene at kravene til dokumentasjon oppleves som u hensiktsmessig store.

Anbefalinger:

Det bør søkes å samordne søknadsfrister, krav til dokumentasjon og tildelingsperioder i størst mulig grad, slik at de private eierne kan gjenbruke utarbeidet dokumentasjon i søknader om tilskudd fra ulike offentlige virksomheter, samt tilsvarende for dokumentasjon av oppfølging og ferdigstillelse av tiltakene. Denne undersøkelsen viser at de finansieringskildene som hyppigst benyttes, er Norsk Kulturminnefond, pilotprosjektene (som nå vil utgå), kommunens landbruksmidler til kulturverntiltak (SMIL-midler) og fylkeskommunenes kulturvernmidler. Vi ser det derfor

som hensiktsmessig å arbeide for en samordning mellom disse tre støtteordningene i første omgang. Det at det er tre forvaltningsnivå som forvalter disse midlene (staten, fylkeskommunene og kommunene) vil komplisere en sammenstilling, men det bør allikevel arbeides for å komme frem til noen felles retningslinjer for en tilnærming av krav og søknadsfrister de tre forvaltningsnivåene i mellom.

Tilbakemeldingene gitt i vår undersøkelse viser at det anses som positivt at Norsk Kulturminnefond opererer med to søknadsfrister per år. Dette bør forsøkes innført også for andre tilskuddsordninger, sa spesielt SMIL-midler og fylkeskommunale midler.

Krav til dokumentasjon ved ferdigstilling anses å være omfattende. Det kan vurderes i større grad å differensiere kravene til dokumentasjon basert på tiltakets omfang. Endringer i krav til dokumentasjon må selvsagt være i tråd med det regelverk som gjelder for offentlige støtteordninger.

Utfordring:

Det rapporteres om mangel på håndverkere med kulturminnefaglig kompetanse. Det oppgis at det er vanskelig å få ta i lokale håndverkere med denne kompetansen, og at håndverkere derfor må hentes inn fra andre steder i landet eller utenlands fra, noe som fordyrer tiltakene ytterligere. Videre oppgis det også at det for håndverkere med denne type kompetanse ofte opereres med ventelister, noe som kan medføre forsinkelser i gjennomføringen av tiltakene, noe som også hører sammen med utfordringen om lav grad av fleksibilitet når det gjelder fremdrift for gjennomføring av tiltaket og utbetaling av tildelt tilskudd.

Anbefaling:

Det bør iverksettes tiltak for å øke håndverkeres kulturminnekompetanse. Det er spesielt tømrerfaget som er kritisk, men også blikkenslagere, murere og malere er viktige fag når det gjelder det å sette i stand kulturminner på en faglig korrekt måte. Næmingordningen som er igangsatt, meldes å gi gode resultater. Det samme gjelder enkelttiltak for å heve denne type kompetanse i regi av ulike pilotprosjekt. Disse tiltakene og initiativene bør derfor videreføres, og helst utvides. For å oppnå en bredere kompetanseheving, kan det vurderes å få inn opplæringstiltak i videregående skole, der grunnlaget for opplæringen i disse fagene legges.

Suksesskriterier:

Generelt sett viser denne undersøkelsen at både de økonomiske tilskuddene som tildeles de private eierne, samt den faglige rådgivningen som gis for å ivareta kulturminnene på en faglig korrekt måte, er utløsende for å gjennomføre tiltakene.

Anbefalinger:

Både faglig rådgivning, men ikke minst økonomisk støtte, er meget viktig for å få de private eierne til å gjennomføre tiltakene på en kulturminnefaglig korrekt måte. Det bør derfor søkes å utbedre økonomiske tilskuddsordninger og tilgangen på faglig rådgivning.

2. INNLEDNING

Rambøll Management Consulting (Rambøll) presenterer herved sluttrapport for undersøkelsen av private eieres erfaringer med Verdiskapingsprogrammet. Undersøkelsen ble gjennomført i perioden primo oktober 2010 til ultimo januar 2011 på oppdrag fra Riksantikvaren.

Det er tidligere gjennomført en følgeevaluering som har vurdert ulike aspekter ved Verdiskapingsprogrammet, men de private eieres erfaringer er ikke systematisk undersøkt tidligere. Det er dette aspektet som nå ønskes belyst nærmere. Utgangspunktet for undersøkelsen var følgende tema:

3. Avdekke, systematisere og analysere erfaringer som private eiere av kulturminner har med gjennomføring av egne prosjekter.
4. Finne flaskehalsen og få fram eiernes forslag for å løse dem, bl.a. for å få offentlige virkemidler og kulturminneforvaltningen til å fungere optimalt for bevaring og bruk av kulturminner.

Disse hovedproblemstillingene ble videre delt inn i fem evalueringstema:

6. Kjennetegn ved kulturminnene
7. Privat eiers kompetanse
8. Økonomi
 - a. Finansieringskilder
 - b. Økonomisk gevinst knyttet til vern og bruk av kulturminnet
9. Erfaring og samarbeid med ulike offentlige aktører
10. Addisjonalitet
 - a. Har Verdiskapingsprogrammet medført resultater som ikke ville blitt oppnådd uten deltakelse i programmet?

Denne rapporten svarer på de evalueringstema som er gjengitt over, samt gir anbefalinger til videre arbeid basert på de funn vi har gjort i denne undersøkelsen.

I dette kapittelet vil vi først beskrive Verdiskapingsprogrammet og pilotprosjektene som er etablert. Videre vil vi kort beskrive metoden vi har benyttet i undersøkelsen. Til slutt vil vi gi en leserveiledning for videre innhold i rapporten.

2.1 Bakgrunn

Kultur og kulturarv har fått økt politisk oppmerksomhet de senere årene. Både nasjonalt og internasjonalt blir kulturminner og kulturmiljø sett på som en ressurs for lokalsamfunn og regioner, og som en positiv faktor for økonomisk, sosial og kulturell utfoldelse og aktivitet. Kulturminner kan i større grad benyttes som en ressurs for å øke lokal verdiskaping og stimulere lokal næringsvirksomhet, og det er fra politisk hold blitt påpekt et behov for økt kunnskap rundt kulturarv og kulturminner som ressurs i samfunnsutviklingen. Kulturminnebasert næring er et relativt nytt felt, som trenger videreutvikling og kompetanseheving. Derfor ble det i 2006 startet et verdiskapingsprogram på kulturminneområdet.

Verdiskapingsprogrammet er Miljøverndepartementets og Riksantikvarens satsning på verdiskaping innen kulturminneområdet¹. Verdiskapingsprogrammet skal medvirke til at kulturarven blir benyttet som en ressurs i den lokale og regionale samfunnsutviklingen. Programmet er tenkt gjennomført i to faser, der første periode er fra 2006-2010. Miljøverndepartementet er oppdrags giver og har initiert programmet, mens Riksantikvaren har ansvaret for etablering og gjennomføring.

Miljøverndepartementet bevilget i 2006-2010 i alt 107,9 mill kr til Verdiskapingsprogrammet via Riksantikvaren og Norsk Kulturminnefond. Midlene over Riksantikvarens budsjett (65,2 mill kr) har i hovedsak blitt brukt til rammefinansiering av pilotprosjekter. Blant 70 innkomne søknader, valgte Riksantikvaren ut 11 pilotprosjekter som kom med i programmets første fase. Pilotprosjektene har vært tematiske prosjekter knyttet til et geografisk område. En viktig forutsetning for

¹ <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4942>

valg av pilotprosjekter var god geografisk og tematisk spredning, og at de skulle belyse og bidra til å utvikle modeller og metoder i det lokale og regionale verdiskapingsarbeidet. Midlene fra Riksantikvaren har vært tildelt under forutsetning av at andre aktører deltar i finansieringen av prosjektet med minst tilsvarende beløp.

Kulturminnefondet har som formål å utvikle mer fleksible samarbeidsformer mellom offentlig og privat kapital enn det som er mulig gjennom tradisjonelle tilskuddsordninger. Fondet retter seg mot kulturminner eid av private, både enkeltpersoner, stiftelser og frivillige organisasjoner, og har en grunnkapital på 1400 millioner kroner. Ved fordeling av midler prioriterer fondet prosjekter som bidrar til utvikling og verdiskaping. Fondet har i alt hatt 42,7 mill kr til tiltak i Verdiskapingsprogrammet 2006-2010, hvorav 39,7 mill kr er gitt i tilsagn til tiltak på kulturminner innenfor pilotprosjektene.

Miljøverndepartementet satte i tillegg av 3,0 millioner kroner til Norges forskningsråd til evaluering av Verdiskapingsprogrammet.

De 11 pilotprosjektene drives regionalt/ lokalt, der den regionale/ lokale prosjektorganisasjonen har ansvaret for gjennomføringen. Tematikken for de ulike prosjektene spenner over et bredt spekter, fra kystkultur i Nordland til tidligere industribygg i en bydel i Larvik, fra det fraflyttede fiskeværret Hamningberg i Båtsfjord til kulturhistoriske fartøy i Kristiansand, for å nevne noe. I tillegg til en bred tematisk variasjon, varierer de ulike pilotprosjektene også i omfang og størrelse, noe som innebærer at det stilles ulike krav til organisering, ledelse, koordinasjon og samarbeid. Pilotprosjektene består av flere samarbeidende aktører fra ulike nivåer og kategorier lokalt og regionalt, offentlig og privat. Riksantikvarens rapport *Verdiskapingsprogrammet på kulturområdet – hva har skjedd så langt?* Fra februar 2009² gir, i tillegg til et oversiktlig overblikk over prosjektene, innsyn i hvilke aktører det her er snakk om:

- Offentlig virksomhet og forvaltning
- Fylkeskommune
- Kommune
- Lokale/ regionale museer
- Utdanningsinstitusjoner, fag- og kompetansemiljøer, forskere
- Lokale foreninger og lag/ bygdeorganisasjoner
- Frivillige
- Lokale virksomheter og næringsliv, nærings- og kompetansesentre
- Kunstnere
- Grunneiere/ eiere av kulturminner
- Nasjonale aktører, for eksempel den norske kirke og Innovasjon Norge

Pilotprosjektene har også ulike undergrupperinger og delprosjekter som arbeider med spesielle tema, eksempelvis:

- Aktivitets- og opplevelsesbasert reiseliv
- Matkultur innen fiskeri og landbruk
- Håndverkskompetanse
- Kulturarrangement – sceneoppsettinger, utstillinger med mer.
- Istandsetting, skjøtsel og formidling av kulturminner
- Bedriftsutvikling - rådgivingstjenester til virksomheter
- Stedsutvikling
- Merkevarerbygging

Under de 11 pilotprosjektene var det per 31.12.2009 innvilget cirka 370 søknader om restaureringstiltak, og rundt 170 tiltak er hittil ferdigstilt³. De fleste pilotprosjektene har etablert samar-

² Riksantikvarens rapport *Verdiskapingsprogrammet på kulturområdet – hva har skjedd så langt?* Februar 2009:

<http://www.riksantikvaren.no/filestore/Verdiskapingsprog2.pdf>

³ Brandtzæg og Haukeland 2010: *Verdiskapingsprogrammet for kulturminner. Årsrapport 2009. Oppsummering og anbefalinger*. TF-notat nr. 11/2010.

beid med kompetanseinstitusjoner, og har dannet seg ulike former for nettverk og møteplasser mellom forskjellige aktører på ulike nivåer. Prosjektene krever en bred involvering, deltakelse og ansvarliggjøring fra den enkelte aktør.

I Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* understrekes visjonen "Kulturminner og kulturmiljøer – kilder til opplevelse, utvikling og verdiskaping"⁴. Stortingsmeldingen formulerer følgende mål for Verdiskapingsprogrammet, som har blitt ytterligere konkretisert i Verdiskapingsprogrammets programnotat⁵:

OVERORDNET MÅL

Verdiskapingsprogrammet skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen.

DELMÅL 1: VERDISKAPING

Bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner.

Dette oppnås ved å

- etablere pilotprosjekter med potensial for verdiskaping,
- integrere kulturarven på utviklingsarenaer og i verdiskapingsprosesser,
- arbeide fram gode samarbeidsmodeller, metoder og verktøy.

DELMÅL 2: KULTURARVEN

Ta bedre vare på kulturarven.

Dette oppnås ved å

- utløse engasjement og ressurser på alle myndighetsnivåer og fra andre sektorer,
- arbeide for en bærekraftig bruk hvor det tas hensyn til tålegrenser.

DELMÅL 3: KUNNSKAP

Utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs.

Dette oppnås ved å

- klargjøre forutsetninger for kulturarven som ressurs ved samfunnsutviklingen gjennom forskning og utviklingsarbeid,
- spre og ta i bruk kunnskap og erfaringer, bl.a. gjennom nettverk.

Verdiskapingsprogrammet er dermed ikke en ren tilskuddsordning for å sette i stand og restaurere kulturminner som sådan, men skal sørge for at kulturminnene blir tatt i bruk og får en funksjon i en større sammenheng, med vekt på å fremme både miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping⁶.

2.2 Kort om metode

I undersøkelsen har Rambøll valgt en metodisk differensiert oppgaveløsning. Dette innebærer at vi har gjennomført en omfattende breddeundersøkelse blant alle private eiere som har fått innvilget søknad om støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet, samt at vi har gått i dybden gjennom kvalitativ datainnsamling for å undersøke funn fra breddeundersøkelsen nærmere. Dette har gitt et bredt datagrunnlag. Kombinasjonen av kvalitative og kvantitative metoder, øker også validiteten til dataene ved at resultatene fra breddeundersøkelsen kan valideres gjennom utdypinger i den kvalitative datainnsamlingen. De kvalitative dataene nyanserer den kunnskapen vi erverver gjennom spørreskjemaundersøkelsen, og vil kunne gi utdypende forklaringer på de tendenser som er funnet.

I utgangspunktet ble det gjennomført eksplorative intervju med representanter fra blant annet Riksantikvaren og Norsk Kulturminnefond. De eksplorative intervjuene ble gjennomført for å få

⁴ St. meld. Nr 16 *Leve med kulturminner* 2004-2005:9.

⁵ <http://www.riksantikvaren.no/filestore/programnotat-070406.doc>

⁶ Riksantikvarens programnotat *Verdiskapingsprogrammet på kulturområdet* fra 02.02.2006:

<http://www.riksantikvaren.no/filestore/programnotat-070406.doc>, Nordlandsforsknings/Telemarksforsknings midtvegsevaluering av verdiskapingsprogrammet for kulturminner 2009: http://www.riksantikvaren.no/filestore/midtvegsrapport_februar091.pdf

en innføring i hvordan Verdiskapingsprogrammet fungerer i dag, samt hvilke utfordringer private eiere av kulturminner tradisjonelt står overfor. Den innhentede informasjonen var også med å danne grunnlag for utarbeidelsen av både spørreskjema for den kvantitative undersøkelsen, samt intervjuguider til den kvalitative undersøkelsen.

For å kunne besvare de fem evalueringstemaene vist innledningsvis i dette avsnittet, ble evalueringstemaene brutt ned i undertema. Det ble videre, i samarbeid med oppdragsgiver, utviklet både et spørreskjema til bruk i den kvantitative undersøkelsen, og intervjuguider til bruk i den kvalitative undersøkelsen. Intervjuguidene brukes for å sikre at det kvalitative datagrunnlaget som hentes inn, kan sammenlignes de ulike informantene i mellom, og sikre at alle spørsmål som skal dekkes i den kvalitative undersøkelsen faktisk blir besvart.

Det ble som nevnt sendt ut spørreskjema til alle private eiere av kulturminner som har mottatt støtte fra Verdiskapingsprogrammet, basert på oversikt tilsendt fra Riksantikvaren. Offentlige eiere, som kommuner, er tatt ut av respondentlisten da det er private eiere som var målgruppen for denne undersøkelsen. Spørreskjemaet ble sendt ut til totalt 207 respondenter. 103 av disse besvarte undersøkelsen, noe som gir en svarprosent på 50.

I den kvalitative delen av undersøkelsen, ble det gjennomført telefonintervju med 30 private eiere av kulturminner. Informantene ble søkt fordelt på ulike pilotprosjekt, kulturminnets status, planlagt bruk av kulturminnet, hvilke offentlige virksomheter eierne hadde mottatt bistand fra og grad av tilfredshet (hentet fra svarene gitt i spørreundersøkelsen).

For videre verifisering av resultatene fra den kvantitative og kvalitative undersøkelsen, er det også gjennomført dokumentstudier og oppfølgende undersøkelser med Rambølls egen fagekspert på kulturminner.

2.3 Leseveiledning

Rapporten er videre bygget opp med følgende kapitler:

- **Kapittel 3** viser resultatene knyttet til kjennetegn ved kulturminnene. I dette kapitlet kommer vi både inn på kjennetegn ved selve kulturminnet, som hvilken status kulturminnet har og hva planlagt bruk for kulturminnet er, men også kjennetegn ved eier, som hvem som tok initiativ til tiltaket, og hvorvidt privat eiere er en privatperson, et selskap eller annen type organisasjon som frivillige organisasjoner.
- **Kapittel 4** omhandler de private eiernes kompetanse. De private eierne er blant annet bedt om å vurdere egen realkompetanse. Det er også undersøkt mer objektive mål på eiers kompetanse, som hvor mange tiltak eierne har, eller er i ferd med å gjennomføre.
- I **kapittel 5** ser vi på ulike aspekter knyttet til økonomi. Vi ser først på hvilke finansieringskilder de private eierne har benyttet for å finansiere de tiltak som er gjennomført for å sette i stand kulturminnene for ny eller videreført bruk. Her inngår også størrelsen på tiltakene, målt i kroner, andel offentlig støtte, og hva eierne har mottatt støtte til. Videre ser vi på hvorvidt hensikten med tiltaket har vært økonomisk gevinst eller ikke. Dersom hensikten har vært økonomisk gevinst, har vi også undersøkt hvorvidt eier mener denne gevinsten er oppnådd eller ikke.
- **Kapittel 6** beskriver eiernes erfaringer med Verdiskapingsprogrammet, pilotprosjektene og øvrige offentlige aktører, samt hvordan eierne vurderer samarbeidet med de enkelte offentlige aktørene, samt samarbeidet mellom de ulike offentlige aktørene. Et av hovedpunktene vil her være elementer eierne ser som flaskehals for å verne og ta i bruk kulturminner på en god måte.
- I **kapittel 7** ser vi på hvilken effekt Verdiskapingsprogrammet faktisk har hatt. Hvilken betydning har det hatt for gjennomføringen av tiltakene, endringer i de private eiernes holdninger til egne kulturminner og forståelsen av eget kulturminne sett i sammenheng med lokalsamfunnet og lokalt næringsliv, samt hvorvidt tiltaket har medført kulturell, sosial og/ eller miljømessig merverdi?
- I det siste kapitlet, **kapittel 8**, gir vi en oppsummerende diskusjon av de funnene vi har gjort i undersøkelsen, samt gir anbefalinger til videre arbeid basert på funnene og den oppsummerende diskusjonen.

3. KJENNETEGN VED KULTURMINNENE

I dette kapittelet ser vi på ulike kjennetegn ved kulturminnene og eierne av kulturminnene. Disse kjennetegnene er interessante i seg selv, men for å skape en god forståelse for private eieres holdninger til bevaring av kulturminner, er det også viktig å se disse holdningene opp mot denne type kjennetegn ved kulturminnene og eierne.

Det første evalueringstemaet fokuserer derfor på å etablere en god oversikt over det enkelte kulturminnet som inngår i undersøkelsen. Dette inkluderer:

- Hvilket pilotprosjekt i verdiskapingsprogrammet kulturminne faller inn under
- Eier av kulturminnet
- Initiativtaker til tiltak
- Type kulturminne
- Kulturminnets status
- Planlagt bruk av kulturminnet

Denne informasjonen vil tjene to formål:

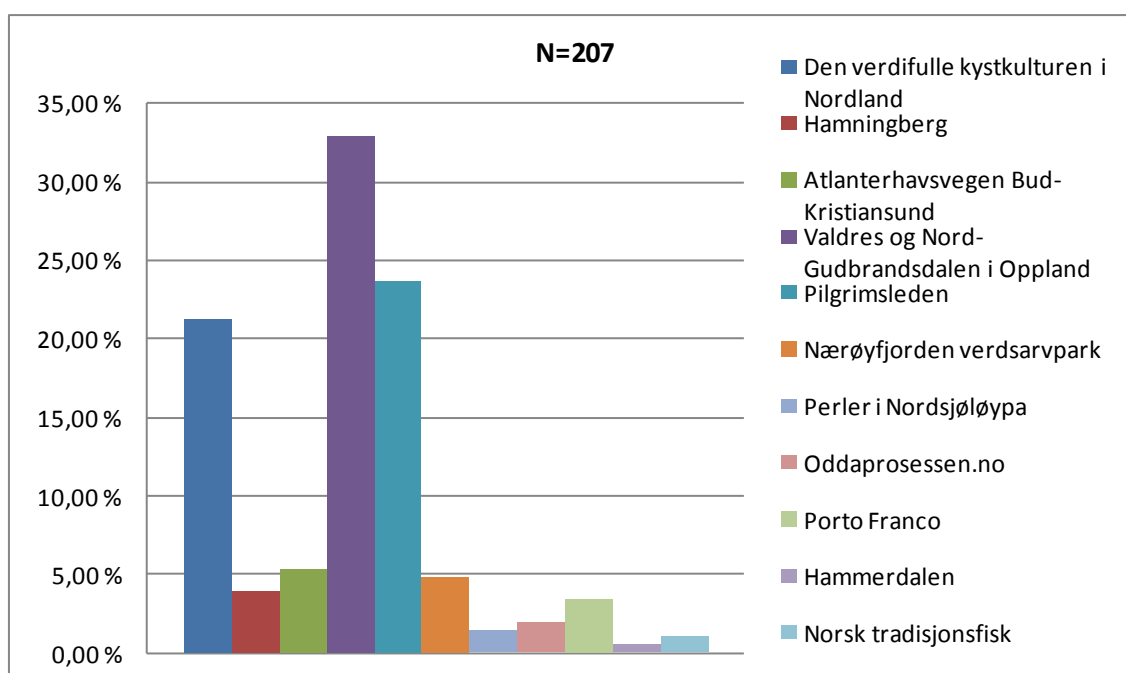
1. Informasjonen gir en god oversikt over sentrale karakteristikk ved kulturminner som inngår i verdiskapingsprogrammet.
2. Bakgrunnsinformasjonen vil bli benyttet i prosjektets analysefase for å se hvorvidt for eksempel type kulturminne eller vernestatus påvirker private eieres holdninger og erfaringer på kulturminneområdet

3.1 Tilhørighet til pilotprosjekt

Alle tilskuddsmottakere i Verdiskapingsprogrammet er registrert med hvilket pilotprosjekt de tilhører. Dette var altså bakgrunnsinformasjon som ble levert fra Riksantikvaren, sammen med informasjon som kontaktadresse, navn på mottaker, etc. Respondentene ble med andre ord ikke spurt hvilket pilotprosjekt de tilhørte.

Figuren under viser hvordan de 207 private eierne som har mottatt økonomisk støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet fordeler seg på de ulike pilotprosjektene.

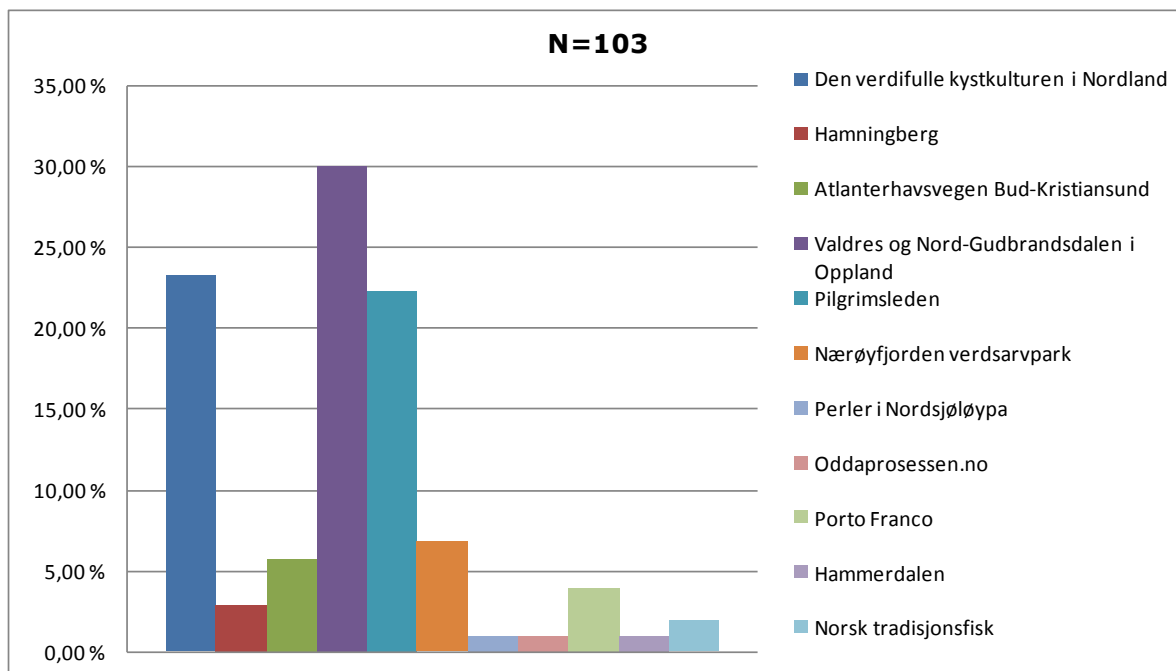
Figur 3-1: Fordeling av alle private eiere som har mottatt økonomisk støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet

Som vi ser av figuren over, er det klart flest private eiere som har mottatt støtte gjennom pilotprosjektene Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Valdres og Nord-Gudbrandsdalen i Oppland og Pilgrimsleden.

For tolkning av de videre resultatene, er det også viktig å vite hvordan respondentene som har besvart spørreundersøkelsen fordeler seg på de ulike pilotprosjektene. Dette er vist i figuren under.

Figur 3-2: Fordeling av besvarelser på de ulike pilotprosjektene

Som vi ser av figuren over, er det stor grad av samsvar i hvordan andelen private eiere som har besvart spørreundersøkelsen fordeler seg på de ulike pilotprosjektene, og hvordan den totale populasjonen av private eiere som har mottatt økonomisk støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet fordeler seg på de ulike pilotprosjektene (som vist i Figur 3-1). Denne graden av samsvar bidrar til å øke validiteten i de svarene som er gitt. For eksempel er risikoen for skjevheter i svar, som skyldes forhold knyttet til de enkelte pilotprosjektene, lav.

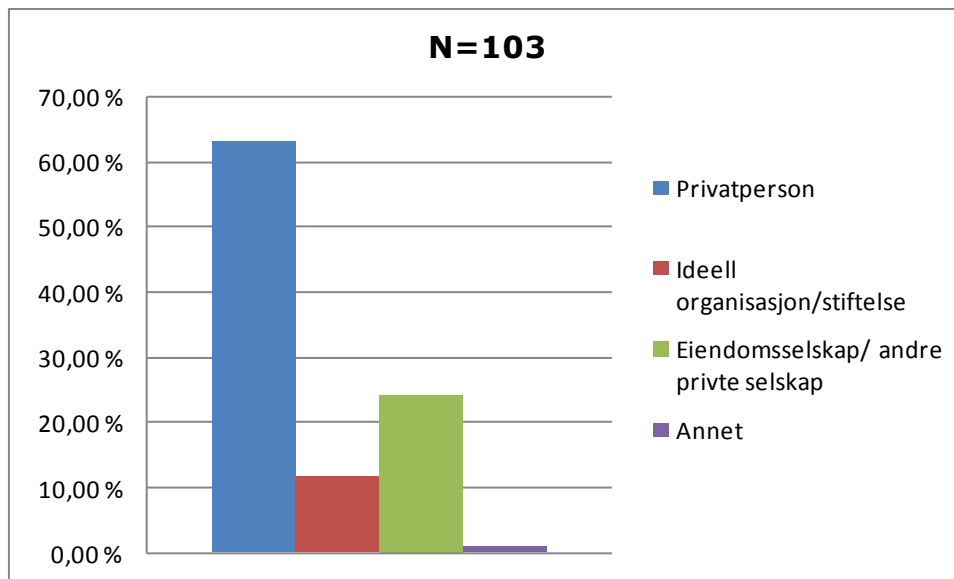
3.2 Eier av kulturminnet og initiativtaker til tiltaket

Denne undersøkelsen omfatter som nevnt kun private eiere som har fått støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Offentlige eiere, som kommuner, er som nevnt tatt ut av undersøkelsen. Dette fordi hensikten med denne undersøkelsen er å få innblikk i private eieres syn på kulturminner og utfordringer knyttet til vern og bruk av dem.

Som en del av undersøkelsen har vi undersøkt både hvem som eier kulturminnene, og hvem som tok initiativet til de tiltak som er, eller blir, gjennomført. Begge elementer er interessante i seg selv, men er også interessante for senere analyser for å se hvorvidt forskjeller i eierforhold, eller hvem som var initiativtaker, har noe å si for besvarelsen av påfølgende spørsmål.

Når det gjelder hvem som er eier av kulturminnet, er dette opplysninger som er registrert ved søknad om tilsagn til støtte. Dette var altså informasjon vi fikk oversendt fra Riksantikvarens oversikt over private eiere som har fått støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet, og ble derfor lagt inn som en bakgrunnsvariabel uten at respondentene ble spurt om hvem som eier kulturminnet. Figuren under viser fordelingen. Det er kun registrert én type eier for hvert kulturminne som har fått tildelt støtte.

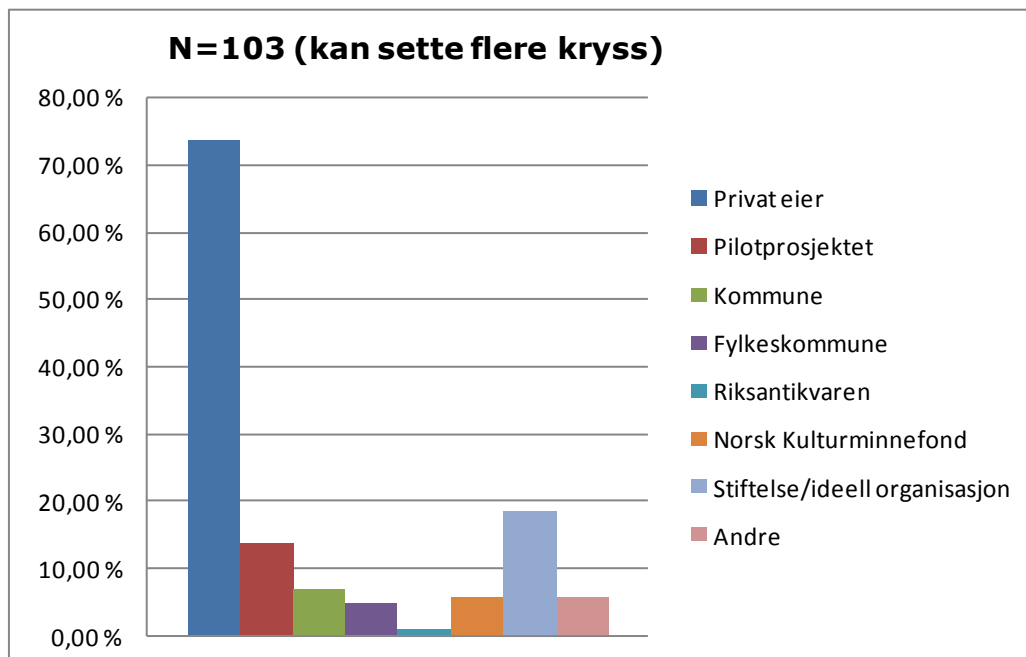
Figur 3-3: Eiere av kulturminnene som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet

Som vi ser av figuren, er det hovedsakelig privatpersoner som er eiere av de kulturminnene som har fått støtte fra Verdiskapingsprogrammet (63 prosent).

Respondentene ble selv spurt om hvem som var initiativtaker til tiltaket, eller tiltakene, som er blitt gjennomført med støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Dette vil gi et bilde av hvorvidt det er offentlige virksomheter, som pilotprosjektene, som har tatt et initiativ til å verne og bruke kulturminnet, eller om det er privatpersoner eller private organisasjoner som tar dette initiativet. Figuren under viser hvem som blir definert som initiativtaker til tiltakene. Respondentene kunne sette flere kryss i tilfellet det var et felles initiativ.

Figur 3-4: Initiativtaker til tiltak

Som vi ser av figuren over er det klart flest private eiere som har tatt initiativ til tiltaket. Det er hele 74 prosent som oppgir privat eier som initiativtaker. Videre er det 18 prosent som oppgir stiftelse/ ideell organisasjon som initiativtaker. Samlet sett er det 32 prosent som oppgir at offentlige virksomheter har vært involvert i å ta initiativ til tiltaket. Det er videre seks prosent som oppgir kategorien andre som initiativtakere, men ved nærmere gjennomgang av denne kategori-

en, viser det seg at alle disse respondentene kan kategoriseres som private eiere eller stiftelse/ ideell organisasjon (sistnevnte inkluderer en menighet).

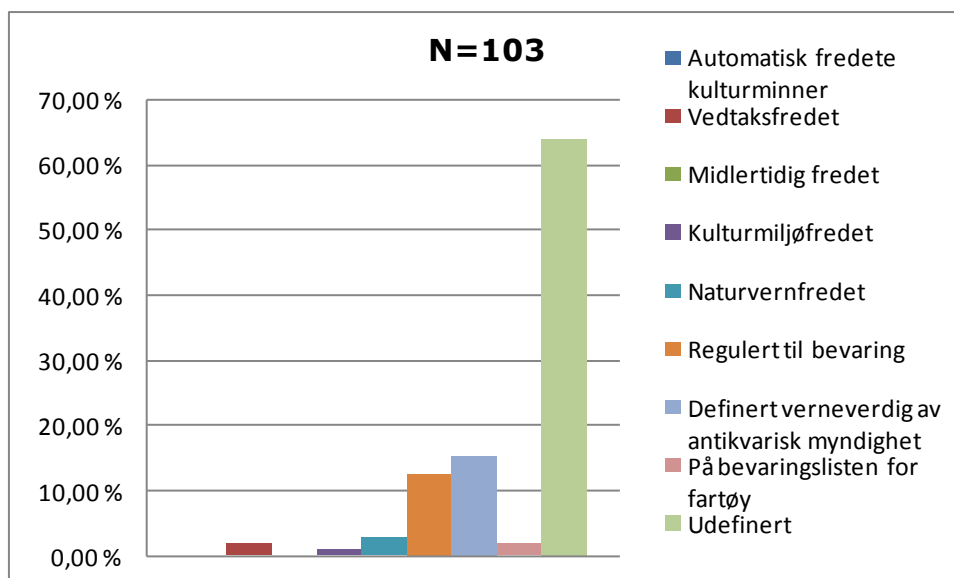
Disse resultatene viser at det er en klar overvekt av private initiativtakere til de tiltak som er iverksatt. Dette inntrykket forsterkes også gjennom de kvalitative intervjuene. Hele 24 av informantene i de kvalitative intervjuene oppgir at det var privat eier eller privat stiftelse/ ideell organisasjon som tok initiativet til tiltaket alene, eller i samarbeid med håndverker (én informant), eller offentlige virksomheter (seks informanter). Fire av informantene oppgir at pilotprosjektet var initiativtaker (to i samarbeid med privat eier), én oppgir at det var Norsk kulturminnefond som tok initiativet, én oppgir at fylkeskommunene tok initiativet selv, mens én oppgir at fylkeskommunen var med og tok initiativet. Til slutt oppgir én av informantene at kommunen tok initiativet, mens én oppgir at kommunen var med å ta initiativet til tiltaket. Samtidig oppgir et flertall av de private eierne at de ikke ville gjennomført tiltaket uten mulighet til å få tildelt offentlige midler. Flere oppgir også at alternativet var å rive kulturminnet og bygge nytt. Betydningen av tildelte midler vil vi komme tilbake til i kapittel 10, men det er viktig å være klar over at muligheten til å få offentlig støtte er en viktig faktor for hvorvidt private eiere eller stiftelser/ organisasjoner tar initiativet til å gjennomføre tiltak.

3.3 Type kulturminne, kulturminnets status og planlagt bruk av kulturminnet

For å få en innsikt i hvilke kulturminner som har fått støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet, har vi kategorisert hvilken type kulturminnet er, og hvilken status kulturminnet har basert på den bakgrunnsinformasjonen vi fikk tilsendt av Riksantikvaren ved oppstart av prosjektet. Listene er også supplert med informasjon ved behov. Vi har også bedt respondentene i spørreundersøkelsen oppgi hva den planlagte bruken av kulturminnet er.

I figuren under viser vi hvilken status kulturminnene har. Hvilken status kulturminnene har, er også en opplysning Riksantikvaren har registrert for alle søkere som har mottatt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Denne variabelen ble derfor også lagt inn som bakgrunnsvariabel på bakgrunn av den kategoriseringen som er gjort av kulturminnene ved tildeling av støtte.

Figur 3-5: Kulturminnernes status

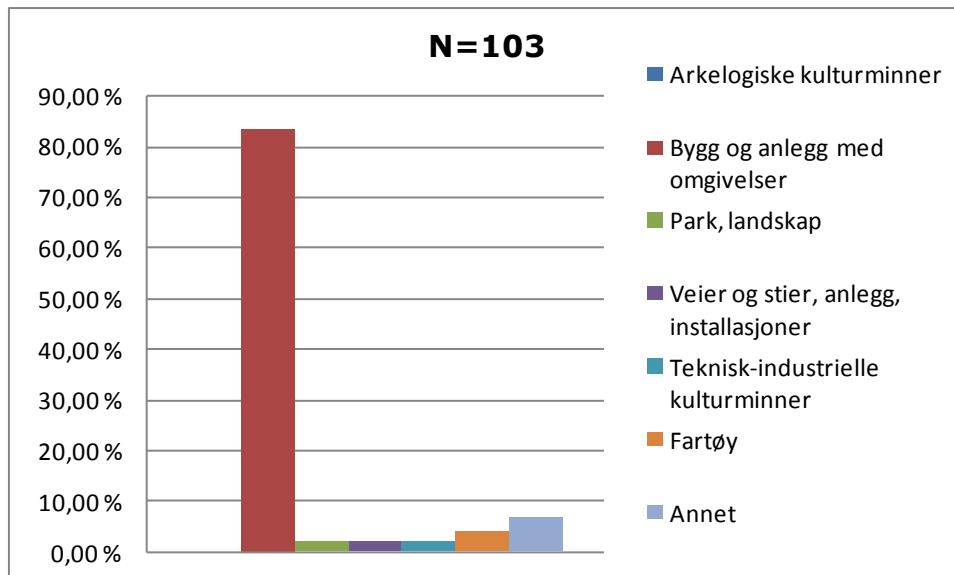
Når det gjelder automatisk fredete kulturminner, er disse fredet gjennom kulturminneloven. Dette gjelder alle kulturminner fra før år 1537 (inkludert sikringssone på minst en fem meter rundt kulturminnene), kulturminner som er faglig erklært fra perioden 1537-1649, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år. Vedtaksfredete kulturminner krever, som ordet viser, at det gjøres et vedtak om at kulturminnet skal fredes. Det er Riksantikvaren som fattet disse vedtakene etter kulturminneloven og som er fredningsmyndighet. Regional kulturminneforvaltning forbereder fredningene.

Mange kulturminner er regulert til bevaring gjennom vedtak etter plan- og bygningsloven. Reguleringsplan gir disse et formelt vern. Plan- og bygningsloven har hjemmel for å gi detaljerte vernebestemmelser av bygninger og anlegg.

Det er også en høy andel udefinerte kulturminner og dette kan være verneverdige bygg uten formell fredningsstatus eller bevaringsregulering. I perioden 1975-1995 ble det gjort et omfattende arbeid med å registrere alle bygninger bygd før år 1900. I noen områder (Finnmark og Nord-Troms) ble bygg fra før 1945 også tatt med. Enkelte kommuner har også selv valgt å sette grensen senere enn år 1900. De registrerte opplysningene om disse kulturminnene, ble lagt inn i SEFRAK-registeret. Det har ikke blitt gjort noen tilsvarende landsomfattende og systematisk registrering av kulturminner etter den tid. Bygninger registrert i SEFRAK-registeret er ikke vernevurdert. Dersom det søkes om rivings- eller byggetillatelse i forbindelse med ombygging eller påbygging av eiendommen i henhold til plan- og bygningsloven, bør saksbehandler i kommunen undersøke hvorvidt eiendommen er registrert i SEFRAK-registeret. Dette fordrer at saksbehandler i kommunen kjenner til registeret og hvordan dette kan brukes. I store kommuner finnes det saksbehandlingsrutiner som skal fange opp dette, men denne kompetansen kan være vanskelig å ivareta i små kommuner med begrensede personalressurser. Dersom tiltaket ikke er søknadspliktig, eller dersom objektet ikke er registrert i SEFRAK-registeret, finnes det ingen gode oversikter over hvorvidt det skal tas spesielle hensyn til objektet dersom eier ønsker å endre det eller rive det, med mindre det er fredet eller området er regulert til bevaring. Private eiere uten kulturminnefaglig kompetanse, men også offentlig forvaltning uten denne kompetansen, har derfor dårlige forutsetninger til faktisk å vite at det er snakk om et verneverdig.

Vi har videre typekategorisert kulturminnene, se figuren under. Igjen er denne informasjonen hentet fra Riksantikvarens oversikt over hvilke typer kulturminner som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet, og denne kategoriseringen er derfor lagt inn som bakgrunnsvariabel.

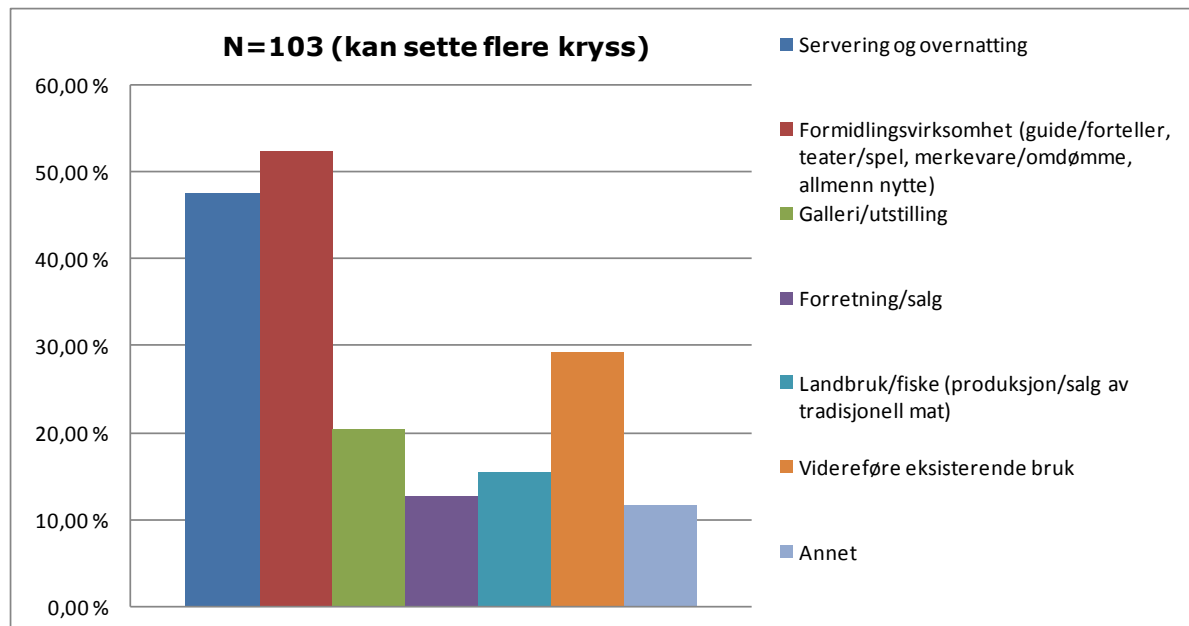
Figur 3-6: Type kulturminne

Som man ser av figuren over, er det helt klart flest bygg og anlegg med omgivelser eierne har fått støtte til å gjennomføre tiltak for (84 prosent). Dette inntrykket forsterkes også gjennom informasjonen gitt i de kvalitative intervjuene. De eksplorative intervjuene viser også at det er en overvekt av bygg som defineres som kulturminner. Vi ser det derfor som naturlig at det er et flertall av bygg og anlegg som får støtte til tiltak gjennom Verdiskapingsprogrammet.

Som nevnt skal Verdiskapingsprogrammet medvirke til at kulturarven blir benyttet som en ressurs i den lokale samfunnsutviklingen. Respondentene ble derfor spurt hva planlagt bruk av kulturminnet var etter gjennomført tiltak, se resultatene i figuren under. Respondentene kunne sette flere kryss for hva planlagt bruk etter gjennomført tiltak er.

Figur 3-7: Planlagt bruk av kulturminnet

Som vi ser av figuren over, er det formidlingsvirksomhet (52 prosent) og servering/ overnatting (48 prosent) som er den brukten flest respondenter oppgir. Videreføre eksisterende bruk er den kategorien som følger (29 prosent). Ettersom respondentene kunne sette flere kryss, kan videreføring av eksisterende bruk tilsvare de øvrige kategoriene. Samtidig viser de kvalitative intervjuene våre at videreført bruk også omfatter støtte til istandsetting av bolighus uten at det er øvrig verdiskaping knyttet til istandsettingen av kulturminnet. Dette diskuterer vi også videre i avsnitt 5.3.

For å få et innblikk i de private eiernes syn på hvilke kulturminner som egner seg for videreført eller ny bruk i et verdiskapingsperspektiv, undersøkte vi dette i den kvalitative undersøkelsen. Hele 24 av informantene hadde ikke noen generelle formeninger om dette, men mente det kommer an på det enkelte kulturminnet.

Av de resterende informantene, var det tre som oppgir at bygninger egner seg godt. En av disse oppgir videre at bygninger egner seg bedre enn fartøyer og infrastruktur. Én oppgir at alle kulturminner egner seg, mens én oppgir at det gjerne er summen av kulturminner som gir et verdiskapingspotensial, ikke hvert kulturminne sett hver for seg. Det var også én som påpekte at gårdsbruk ikke egner seg til moderne gårdsdrift. Dette bekreftes også i de eksplorative intervjuene vi har gjennomført. Metodene for å drive en gård har endret seg dramatisk fra 60-tallet og frem til i dag. Det samme gjelder krav til husdyrhold. For eksempel stiller landbruksmyndighetene krav til vinduer slik at dyrene får lys også på vinteren. Gamle fjøs hadde ikke dette, og det oppstår dermed motstridende krav fra to ulike offentlige virksomheter, da det antikvarisk sett vil ødelegge bygningen å sette inn vinduer. Denne problemstillingen diskuteres videre i avsnitt 6.2.4.

I denne sammenheng er det også viktig å påpeke at to av informantene i de kvalitative intervjuene uoppfordret understreket viktigheten av ikke å *forbruke*, men *bruke* kulturminnene. Ved å ta i bruk kulturminner til næringsvirksomhet, for eksempel overnatting, vil denne type bruk sannsynligvis slite mer på bygget enn det bygget opprinnelig var beregnet på. Økt bruk medfører risiko for at kulturminnet forbrukes og ikke brukes. Dersom man velger å øke bruken, må økt bruk slik sett kompenseres for gjennom ulike sikringstiltak.

4. PRIVATE EIERES KOMPETANSE

Et viktig element i en undersøkelse av private eieres erfaringer med Verdiskapingsprogrammet, er eiernes kompetanse på feltet. Eiers kompetanse er avgjørende for en rekke faktorer knyttet til eieres erfaringer på feltet. Dette omhandler både eieres syn på Verdiskapingsprogrammet, generelle retningslinjer for vern og bruk, mulighet for å se løsninger og behovet for støtte. Kompetanseaspektet hos private eiere vil således være et sentralt punkt i undersøkelsen, og følgende vil bli belyst:

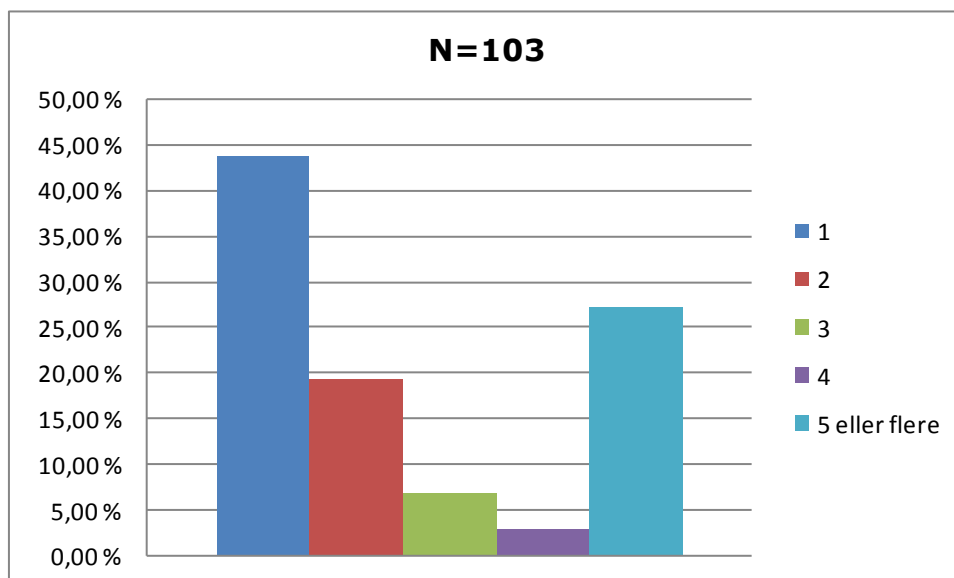
- Antall kulturminner eier har i sin portefølje
- Antall gjennomførte tiltak
- Vurdering av egen realkompetanse

4.1 Antall kulturminner privat eier har i sin portefølje og antall gjennomførte tiltak

Et objektivt mål på privat eiers kompetanse om kulturminner, kan være antall kulturminner den private eieren har i sin portefølje og hvor mange tiltak den private eieren har gjennomført.

Respondentene i spørreundersøkelsen ble spurt om hvor mange kulturminner de har ansvar for, se figuren under.

Figur 4-1: Antall kulturminner den enkelte private eier har ansvaret for

Som vi ser av figuren, er det 44 prosent av respondentene som oppgir at de har ansvaret for ett kulturminne. Samlet sett er det følgelig 56 prosent som oppgir at de har ansvaret for flere enn ett kulturminne, noe som kan være en indikator på økt kulturminnefaglig kompetanse. Det er videre hele 27 prosent som oppgir at de har ansvaret for fem eller flere kulturminner.

Vi vil i denne sammenheng påpeke at hva som regnes som ett kulturminne, kan tolkes ulikt. Igjen er det de private eierne som oppgir deres oppfatning av hvor mange kulturminner de er i besittelse av. En gård, med flere bygninger, kan for eksempel tolkes som ett kulturminne, eller at hver bygning er ett kulturminne og at summen utgjør flere kulturminner. Det kan slik sett hende at antall kulturminner den enkelte private eier er i besittelse av, er feilrapportert.

Vi har videre sett på hvordan antall kulturminner en privat eier har ansvaret for fordeler seg med hensyn til hvem som eier kulturminnene, se tabellen under.

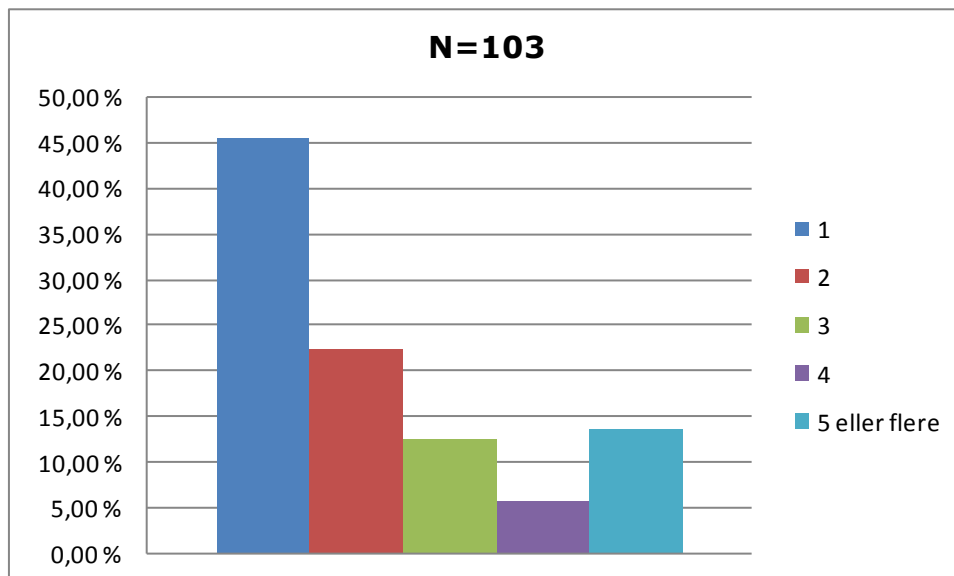
Tabell 4-1: Antall kulturminner privat eier har ansvar for, fordelt på hvem som eier kulturminnene

Antall kulturminner	Privatperson	Organisasjon/ stiftelse	Private selskaper	Annet	I alt
1	39 %	42 %	56 %	100 %	44 %
2	15 %	42 %	20 %	0 %	19 %
3	8 %	8 %	4 %	0 %	7 %
4	3 %	0 %	4 %	0 %	3 %
5 eller flere	35 %	8 %	16 %	0 %	27 %
I alt (antall respondenter)	65	12	25	1	103

Som vi ser av tabellen over, er det en større andel av privatpersoner som eier flere kulturminner enn for de andre eiertyperne. Det er som vi ser hele 35 prosent av privatpersonene som eier fem eller flere kulturminner, mot 16 prosent av de private eiendomsselskapene/ andre private selskaper og åtte prosent av de ideelle organisasjonene/ stiftelsene. På den ene siden er dette noe overraskende, da man kunne forvente at ideelle organisasjoner/ stiftelser og private selskaper tar ansvar for flere kulturminner som naturlig hører sammen. Samtidig viser den kvalitative undersøkelsen at det er mange gårdsbruk og andre eiendommer som inkluderer flere kulturminner, og slik sett er det like naturlig at privatpersoner som eier denne type eiendommer også eier flere kulturminner.

Vi har videre sett på hvor mange tiltak de private eierne har gjennomført eller er i ferd med å gjennomføre.

Figur 4-2: Antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre

Som figuren over viser, er det 46 prosent av respondentene som har/ er i ferd med å gjennomføre ett tiltak. Følgelig er det 54 prosent av respondentene som har/ er i ferd med å gjennomføre to eller flere tiltak.

Også for her har vi sett på hvordan antall tiltak fordeler seg på de ulike typene eiere, se tabellen under.

Tabell 4-2: Antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre sett i forhold til hvem som eier kulturminnet

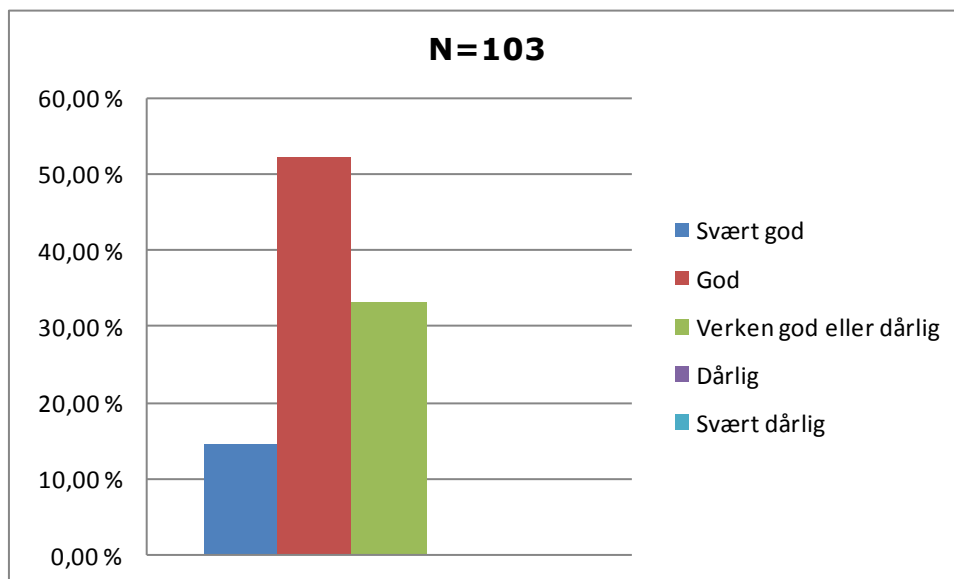
Antall tiltak	Privatperson	Organisasjon/ stiftelse	Private selskaper	Annet	I alt
1	45 %	42 %	48 %	100 %	46 %
2	19 %	33 %	28 %	0 %	22 %
3	14 %	17 %	8 %	0 %	13 %
4	5 %	8 %	8 %	0 %	6 %
5 eller flere	18 %	0 %	8 %	0 %	14 %
I alt (antall respondenter)	65	12	25	1	103

For antall tiltak, er det høyest andel av de ideelle organisasjonene/ stiftelsene som har gjennomført to eller flere tiltak (58 prosent). Samtidig er det en høyere andel privatpersoner som har gjennomført fem eller flere tiltak (18 prosent).

4.2 Privat eiers vurdering av egen realkompetanse

Som nevnt ble antall kulturminner de private eierne har ansvar for, samt antall tiltak de har/ er i ferd med å gjennomføre, sett som et objektive mål på kulturminnefaglig kompetanse. Samtidig er det vanskelig å trekke noen konklusjoner om de private eierens kulturminnefaglige kompetanse basert på kun disse to målene. Vi ba derfor respondentene vurdere egen kulturminnefaglige realkompetanse, se figuren under. I spørreundersøkelsen ble realkompetanse definert som erfaring med ivaretagelse, istandsetting og/ eller bruk og vern av kulturminner.

Figur 4-3: Private eieres vurdering av egen kulturminnefaglige realkompetanse

Som vi ser av figuren, er det ingen respondenter som vurderer egen realkompetanse på kulturminnefeltet som dårlig eller svært dårlig. Dette henger tett sammen med at realkompetanse er definert som erfaring med vern og bruk av kulturminner. Ettersom respondentene i denne undersøkelsen består av private eiere som har fått tilskudd til tiltak som er, eller er i ferd med å bli gjennomført, er det naturlig at de ikke anser egen realkompetanse som dårlig eller svært dårlig.

Disse funnene bekreftes også i den kvalitative undersøkelsen. De fleste informantene svarte her at de anså egen realkompetanse som god eller svært god. Dette ble begrunnet med den erfaringen de hadde opparbeidet seg gjennom det tiltaket som ble eller er i ferd med å bli utført. Det var også flere av informantene som oppga at de i utgangspunktet ikke hadde tenkt over hvorvidt de besatt denne type kompetanse, men da de ble spurt om det, innså de at de hadde opparbeidet seg mye kunnskap gjennom det eller de tiltakene de har arbeidet med. De kvalitative intervjuene viser også at det har vært en relativt bratt læringskurve, spesielt med hensyn til viktighe-

ten av å ta i bruk gamle materialer og gamle håndverksteknikker for å sette objektene i stand på en kulturminnefaglig korrekt måte.

En av hypotesene bak å benytte antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre som mål på kompetanse, er at jo flere tiltak de private eierne gjennomfører, jo bedre kompetanse får de. Vi har derfor sett på sammenhengen mellom disse to parametrene, se tabellen under.

Tabell 4-3: Vurdering av egen realkompetanse sett i sammenheng med antall gjennomførte tiltak

Vurdering av realkompetanse	1 tiltak	2 tiltak	3 tiltak	4 tiltak	5 eller flere tiltak	I alt
Svært god	9 %	9 %	31 %	0 %	36 %	15 %
God	43 %	57 %	46 %	100 %	64 %	52 %
Verken god eller dårlig	49 %	35 %	23 %	0 %	0 %	33 %
I alt (antall respondenter)	47	23	13	6	14	103

Som tabellen over viser, stiger vurderingen av egen realkompetanse jo flere tiltak den private eieren har/ er i ferd med å gjennomføre.

Den samme hypotesen gjelder også for antall kulturminner den enkelte private eier har ansvar for. Vi har derfor også undersøkt sammenhengen mellom antall kulturminner privat eier har ansvar for, og vurdering av egen realkompetanse på kulturminnefeltet, se tabellen under.

Tabell 4-4: Vurdering av egen realkompetanse sett i sammenheng med antall kulturminner privat eier har ansvaret for

Vurdering av realkompetanse	1 kulturminne	2 kulturminner	3 kulturminner	4 kulturminner	5 eller flere kulturminner	I alt
Svært god	7 %	15 %	14 %	33 %	25 %	15 %
God	49 %	45 %	71 %	67 %	57 %	52 %
Verken god eller dårlig	44 %	40 %	14 %	0 %	18 %	33 %
I alt (antall respondenter)	45	20	7	3	28	103

Også her ser vi at egen vurdering av realkompetanse stiger med antall kulturminner privat eier har ansvaret for, men tendensen er ikke like sterk som for antall tiltak privat eier har/ er i ferd med å gjennomføre. Sistnevnte antas å ha sammenheng med at det er selve tiltakene som gir læringsverdi, ikke nødvendigvis antall kulturminner den private eieren har ansvaret for.

Til slutt har vi sett på hvordan vurdering av egen realkompetanse varierer med hvem som eier kulturminnet, se tabellen under.

Tabell 4-5: Vurdering av egen realkompetanse sett i forhold til hvem som eier kulturminnet

Vurdering av realkompetanse	Privatperson	Organisasjon/ stiftelse	Private selskaper	Annet	I alt
Svært god	17 %	17 %	8 %	0 %	15 %
God	52 %	33 %	60 %	100 %	52 %
Verken god eller dårlig	31 %	50 %	0 %	0 %	33 %
I alt (antall respondenter)	65	12	25	1	103

Som vi ser av tabellen over, vurderer privatpersoner egen realkompetanse noe høyere enn respondentene fra ideelle organisasjoner/ stiftelser, og delvis høyere enn private selskaper. Vi har tidligere vist at antall tiltak respondentene oppgir å ha/ være i ferd med å gjennomføre har betydning for vurdering av egen realkompetanse. Som vist i tTabell 4-1, er det en høyere andel privatpersoner som har/ er i ferd med å gjennomføre flere enn ett tiltak. Det at privatpersoner vur-

derer egen realkompetanse som noe høyere enn de øvrige organisasjonsformene, stemmer derfor godt overens.

Vi har også justert for betydningen av antall tiltak de private eierne har/ er i ferd med å gjennomføre har for egen vurdering av realkompetanse for henholdsvis privatpersoner, ideelle organisasjoner/ stiftelser og private selskaper. Disse beregningene viser at det for privatpersoner ikke er noen avvik i vurdering av egen realkompetanse justert for antall tiltak de er i ferd med/ har gjennomført. For de andre kategoriene er det minimale avvik. Vurderingen av egen realkompetanse ligger allikevel noe lavere for ideell organisasjon/ stiftelse og private selskaper enn hva antall gjennomførte tiltak skulle tilsi. Dette kan tyde på at privatpersoner, som har det fulle ansvaret for å gjennomføre tiltaket, opparbeider seg noe bedre realkompetanse enn personer i en ideell organisasjon/ stiftelse eller private selskaper der det er sannsynlig at flere personer deler på ansvaret for å gjennomføre tiltak. Det understrekes samtidig at variasjonene er meget små, og at dette kun er en svak tendens.

Vi undersøkte også de private eiernes syn på egen realkompetanse i de kvalitative intervjuene. Disse intervjuene viser generelt sett at realkompetansen bygges opp gjennom de prosjekter som gjennomføres. Det er flere av informantene som oppgir at de selv er håndverkere og har bygningkompetanse gjennom dette. Videre er det også flere som oppgir at de, gjennom samarbeid med håndverkere som har kompetanse på det å sette i stand kulturminner, har lært mye om viktigheten av å benytte gamle materialer og bruke spesielle byggeteknikker for å ta vare på kulturminnene. De kvalitative intervjuene viser også at, når det gjelder egen realkompetanse, anses kunnskap om eget kulturminne, da spesielt historien knyttet til kulturminnet, som viktig av de private eierne.

Et annet aspekt som kommer frem i de kvalitative intervjuene, er at det også trengs kompetanse på en rekke andre områder. For eksempel er det flere som oppgir at det å skrive søknader om økonomiske tilskudd tilnærmet er et eget fag. Også reguleringsbestemmelser og problemer knyttet til omregulering av eiendommer er emner som tas opp som krever kompetanse. Dette diskuteres videre under avsnitt 6.2.4.

Det må til slutt påpekes at private eieres kunnskap også blir sett på som en risikofaktor når det gjelder å ta vare på egne kulturminner. Den største risikoen, som flere av informantene i de kvalitative intervjuene pekte på, er at de private eierne rett og slett ikke vet at de er i besittelse av et kulturminne, og at de derfor ofte vurderer riving som mest praktisk ved forfall av gamle bygninger. Flere av informantene vi snakket med oppga at de planla å rive eget kulturminne, men at de ble, mer eller mindre ved tilfeldigheter, klar over at de var i besittelse av et kulturminne og at de derfor valgte å bevare det. Videre pekes det også på at private eieres kunnskap om vedlikehold av gamle bygninger er lav, og at dersom de ønsker å utbedre gamle bygg, velger de moderne løsninger som ivaretar egne behov, men som ikke ivaretar de antikvariske aspektene på en god måte. I denne sammenheng vises det også til at det er få håndverkere som besitter kompetanse om istandsetting og vern av gamle bygninger. Med mindre de tilfeldigvis treffer på en håndverker med denne kompetansen, er det lett at det blir utført vedlikehold som ikke ivaretar de kulturminnefaglige hensynene. Se også avsnitt 6.2.4 for videre omtale av problemet knyttet til tilgang på håndverkere med kulturminnefaglig kompetanse.

5. ØKONOMI

I dette kapitlet, vil vi se på de ulike økonomiske aspektene ved private eieres erfaringer på kulturminneområdet. Dette omfatter både finansieringskilder og størrelsen på offentlige tilskudd, men også hvorvidt de private eierne har mål om økonomiske gevinster ved de gjennomførte tiltakene, da spesielt med tanke på at økonomisk verdiskaping er et av delmålene ved Verdiskapingsprogrammet. Vi understreker i denne sammenheng at det er verdiskaping i betydning økonomisk gevinst vi ser på i dette kapitlet, mens verdiskaping i form av økt kulturell, sosial og miljømessig merverdi omtales i kapittel 7. Emnene vi ser nærmere på i dette kapitlet omfatter:

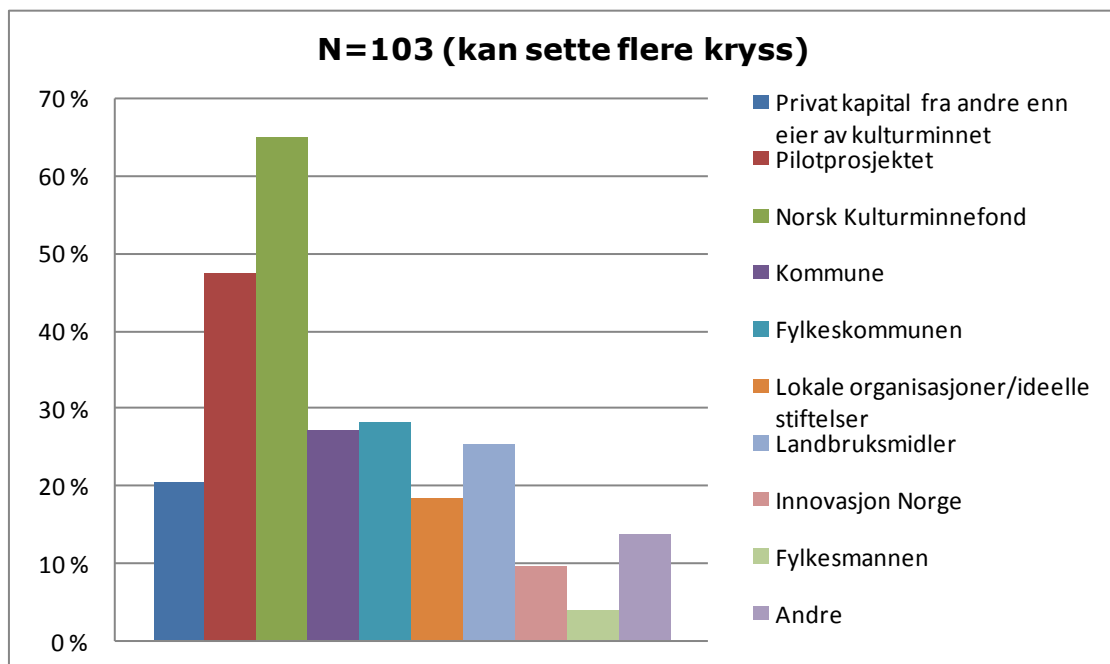
1. Finansieringskilder
2. Størrelsen på tiltakene og andel offentlig støtte
3. Type tiltak som har fått tildelt støtte
4. Mål om økonomisk gevinst og eventuell måloppnåelse

5.1 Finansieringskilder og størrelsen på offentlige tilskudd

I dette avsnittet ser vi på hvilke finansieringskilder, i tillegg til egenkapital, de private eierne har benyttet for å finansiere de tiltakene de har gjennomført eller er i ferd med å gjennomføre. Videre vil vi se på hvor stor andel tildelte offentlige midler utgjør av den totale kostnaden for tiltakene.

Respondentene i spørreundersøkelsen ble bedt om å oppgi hvilke finansieringskilder som har bidratt til finansieringen av tiltaket, foruten egeninnsats og egenandel, se figuren under. Respondentene kunne sette flere kryss.

Figur 5-1: Finansieringskilder utover egenandel/ egeninnsats

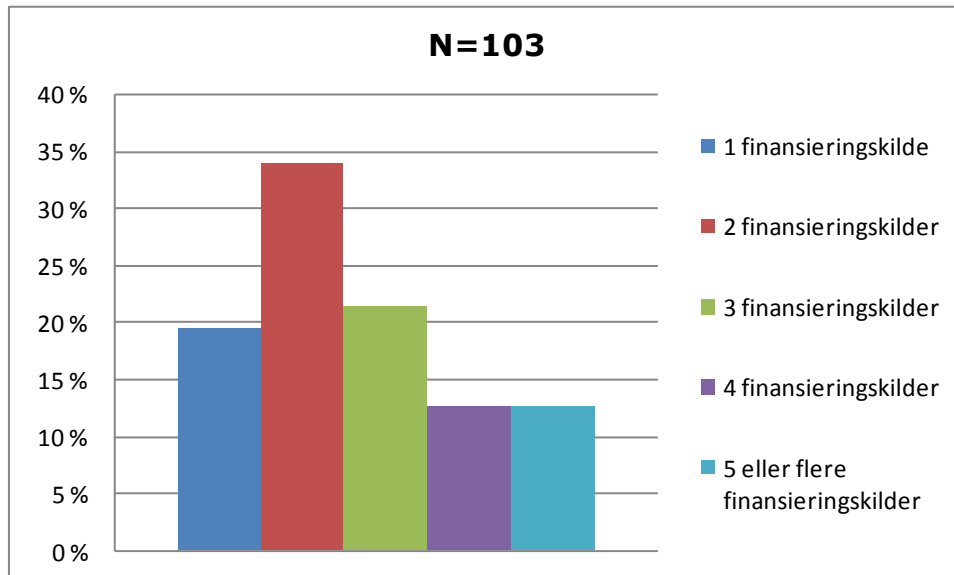

Som vi ser av figuren over, er det hele 65 prosent som oppgir at de har mottatt støtte gjennom Norsk Kulturminnefond. Det er videre 48 prosent som oppgir at de har fått støtte fra pilotprosjektet. Ettersom det er private eiere som har mottatt tilskudd til prosjekter gjennom Verdiskapingsprogrammet, er ikke dette overraskende da Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene er de finansieringskildene som inngår i Verdiskapingsprogrammet. Det kan også nevnes at det synes å være relativt stor grad av begrepsforvirring blant de private eierne i forhold til hva Verdiskapingsprogrammet er, og hva forskjellen på Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene er. Vi ser derfor ikke bort fra at det kan være noe overlapp i svarene når det gjelder disse to finansieringskildene.

De tre finansieringskildene som følger, er fylkeskommune (28 prosent), kommune (27 prosent) og landbruksmidler (25 prosent).

Vi har videre sett på hvor mange ulike finansieringskilder, i tillegg til egenandel/ egeninnsats, den enkelte private eier benytter, se figuren under.

Figur 5-2: Antall finansieringskilder, i tillegg til egenandel/ egeninnsats, for den enkelte private eier

Som vi ser av figuren over, er det 19 prosent som oppgir at de kun har én finansieringskilde utover egenandel/ egeninnsats. Av disse, oppgir halvparten pilotprosjektet som finansieringskilde og halvparten Norsk Kulturminnefond som finansieringskilde. Det er 34 prosent som oppgir to finansieringskilder i tillegg til egeninnsats/ egenandel. Av disse var det nær 1/3 som oppga kombinasjonen Norsk Kulturminnefond/ pilotprosjektet og landbruksmidler. Videre var det 20 prosent som oppga kombinasjonen Norsk Kulturminnefond/ pilotprosjektet og fylkeskommunen/ kommunen.

Som vi ser av Figur 5-2, er det hele 81 prosent av respondentene som benytter mer enn én finansieringskilde i tillegg til egenandel/ egeninnsats. Det å tilpasse søknadsprosesser og oppfølging av prosjekter som har fått tilskudd gjennom ulike offentlige tilskuddsordninger, vil berøre et stort flertall av målgruppen for Verdiskapingsprogrammet. Vi kommer tilbake til diskusjoner rundt dette i avsnitt 6.2.3.

Vi har videre undersøkt hvor stor andel av prosjektkostnadene de private eierne får dekket gjennom offentlige tilskudd, og hvor mye de må dekke gjennom egenandel eller egeninnsats. For tilskudd gjennom Norsk Kulturminnefond, ligger det som hovedregel at privat eier selv må dekke 70 prosent av prosjektkostnadene dersom søknad om tilskudd blir innvilget. Egenandelen kan dekkes gjennom egenkapital, tilskudd fra andre offentlige tilskuddsordninger, som landbruksmidler, tilskudd fra andre private stiftelser/ legater, som UNI-stiftelsen, private investorer eller gjennom egeninnsats. Egeninnsats utgjøres av utført arbeid. Én time utført arbeid er verdsatt til 200,- kroner. I noen tilfeller har tilskuddet på 30 prosent fra Norsk Kulturminnefond betalt alle materialene som er nødvendige for å sette i stand et bygg, mens alt arbeid har blitt utført på dugnad. I et slikt tilfelle er det ikke nødvendig for privat eier å hente inn kapital utover eget arbeid og tildelt tilskudd fra Norsk Kulturminnefond.

Vi har som nevnt undersøkt både størrelsen på prosjektkostnadene, samt størrelsen på tilskudd fra det offentlige som de private eierne har mottatt. Tilskudd fra det offentlige inkluderer midler fra alle offentlige virksomheter, inkludert midler mottatt gjennom Verdiskapingsprogrammet.

Gjennomsnittlig prosjektstørrelse, målt i kroner, er 887.000 kroner. Ved å benytte gjennomsnittlig prosjektkostnad, kan ekstremverdier, i form av veldig små eller veldig store prosjektkostnader, forstyrre bildet av hva som er den typiske prosjektkostnaden. Vi har derfor også undersøkt

medianverdien for prosjektkostnadene. Medianen er et tall der halvparten av observasjonene er mindre enn og halvparten av observasjonene er større enn medianverdien. Medianverdien for prosjektkostnaden er 500.000 kroner.

Gjennomsnittlig støtte gjennom offentlige tilskudd, er 378.000 kroner. Tilsvarende er medianverdien for tildelt offentlig støtte 230.000 kroner. Prosentvis utgjør den offentlige støtten 49 prosent, både når vi ser på den gjennomsnittlige andelen offentlig tilskudd og når vi ser på medianverdien for andel offentlig tilskudd. Private eiere stiller altså med 51 prosent egenkapital i form av egne penger eller egeninnsats gjennom arbeid.

Vi har videre undersøkt hvorvidt størrelsen på prosjektene og de økonomiske tilskuddene varierer de ulike pilotprosjektene i mellom. Dette kan gi et bilde på hvordan størrelsen av tiltakene fordeles seg på de ulike pilotprosjektene. Av anonymitetshensyn har vi samlet pilotprosjektene med fem eller færre respondenter i en post. Dette gjelder pilotprosjektene Hammerdalen, Hamningberg, Norsk tradisjonsfisk, Oddaprosessen.no, Perler i Nordsjøløypa og Porto Franco. Tabellen under viser fordelingen av både gjennomsnittstørrelse og median for henholdsvis prosjektkostnad totalt sett, og den offentlige tildelte økonomiske støtten.

Tabell 5-1: Gjennomsnitt og median for prosjektkostnad og offentlig tildelt økonomisk støtte

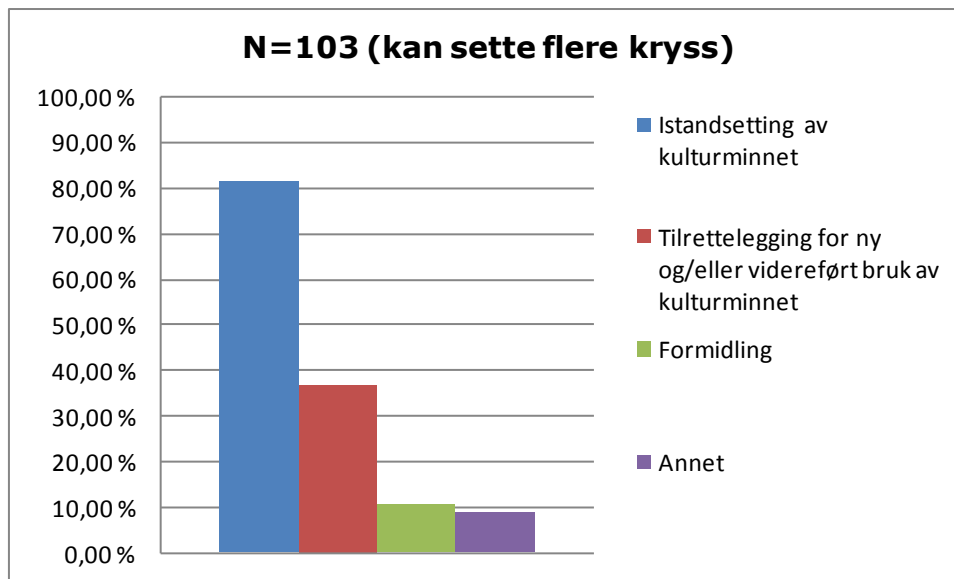
Pilotprosjekt	Prosjektkostnad		Offentlig tildelt økonomisk støtte	
	Gjennomsnitt	Median	Gjennomsnitt	Median
Atlanterhavsvegen Bud-Kristiansund (N=6)	651.333,-	650.000,-	281.333,-	130.000,-
Den verdifulle kystkulturen i Nordland (N=24)	1.370.313,-	974.000,-	723.063,-	493.000,-
Nærøyfjorden verdsarvpark (N=7)	236.429,-	200.000,-	145.571,-	140.000,-
Pilgrimsleden (N=23)	386.515,-	230.000,-	125.783,-	50.000,-
Valdres og Nord-Gudbrandsdalen i Oppland (N=31)	1.227.161,-	360.000,-	297.766,-	180.000,-
Resterende pilotprosjekt sett under ett (N=12)	1.718.160,-	737.500,-	686.500,-	437.500,-

Som vi ser av tabellen, varierer gjennomsnitt/ median for prosjektstørrelse og offentlig tildelt økonomisk støtte de ulike pilotprosjektene i mellom. Ettersom vi har lite informasjon om hva som ligger bak de enkelte prosjektene i de ulike pilotprosjektene, er det vanskelig å analysere ulikhetene videre. Oversikten gis derfor kun som en informasjon for å vise hvordan størrelsen på prosjektene og størrelsen på offentlig tildelt økonomisk støtte fordeler seg på de ulike pilotprosjektene.

5.2 Tiltak som har fått tildelt støtte

Vi har videre undersøkt hvilke type tiltak de private eierne har mottatt støtte til, se figur under. Respondentene kunne sette flere kryss.

Figur 5-3: Tiltak private eiere har mottatt støtte til

Som vi ser av figuren, oppgir over 80 prosent av respondentene at de har fått støtte til å sette i stand kulturminnet. Tilrettelegging for ny og/ eller videreført bruk av kulturminnet følger så (37 prosent).

Det at hovedvekten av tiltakene går på å sette i stand kulturminner, bekreftes også i de kvalitative intervjuene. Det går hovedsakelig ut på å restaurere gamle bygninger eller fartøy. Ved tilrettelegging for ny/ videreført bruk av kulturminnet, innebærer dette som regel også delvis istandsetting av kulturminnet. Men det kan også gå på tekniske installasjoner, som å sette inn kjøkken som møter kravene fra Mattilsynet dersom man ønsker å drive servering, eller legge til rette for overnatting i bygninger som tidligere ikke har blitt brukt til dette formålet.

De kvalitative intervjuene viser at formidling kan ha mange ulike former. Flere av intervjuobjektene oppgir at de har utarbeidet plakater som forteller om kulturminnet, og som er slått opp ved kulturminnene. Formidling kan også skje gjennom bøker om kulturminnet, guidede turer eller forestillinger/ spel. Det er flere av intervjuobjektene som oppgir at de har skoleklasser fra nærmiljøet på besøk som får informasjon om kulturminnet og for eksempel hvordan det ble drevet jordbruk og fiske i gamle dager. Det er også flere som oppgir at de har utstillinger av gamle gjenstander tilknyttet kulturminnene. To av de private eierne vi intervjuet oppgir at håndverkere i området har blitt invitert til å studere hvordan de gamle bygningene de har restaurert er satt i stand. Dette ses som formidling av kunnskap om håndverksteknikker. Som vi vil vise i avsnitt 6.2.4, er håndverkere med denne type kompetanse en mangelvare, og denne type formidling satt i system kan være med å avhjelpe denne problemstillingen.

Et problem som blir tatt opp av flere av de intervjuede private eierne, er at det mangler en støtteordning for utarbeidelse av infrastruktur. Det påpekes at kulturminnene er i satt i stand, og også klar til ny eller videreført bruk, men fordi infrastrukturen, som vei eller båtaneløp, ikke er på plass, kan ikke kulturminnet benyttes som tiltenkt. En av de intervjuede viste til at han hadde satt i stand et naust, men at det ikke var vei opp til naustet. Uten denne veien kan ikke naustet brukes. Kostnaden til veien utgjør kanskje bare 10 prosent av prosjektkostnaden for naustet, men det har vist seg vanskelig å skaffe finansiering til veien.

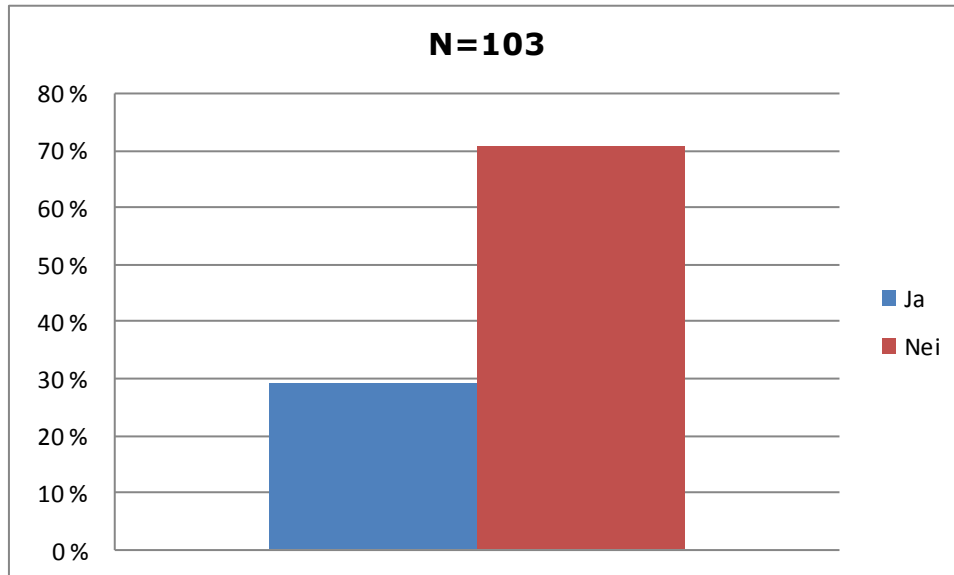
I ett intervju ble det også vist til at det oppleves som enklere å få tilkjent støtte til bygninger enn til fartøy/ båter.

5.3 Mål om, og eventuelt oppnådd, økonomisk gevinst knyttet til kulturminnet

Som nevnt i avsnitt 2.1, er ett av de tre delmålene med Verdskapingsprogrammet nettopp verdiskaping, der kulturarven skal "brukes til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner".

I spørreundersøkelsen ba vi respondentene oppgi hvorvidt de hadde mål om økonomisk gevinst når tiltaket for kulturminnet ble iverksatt, se figuren under.

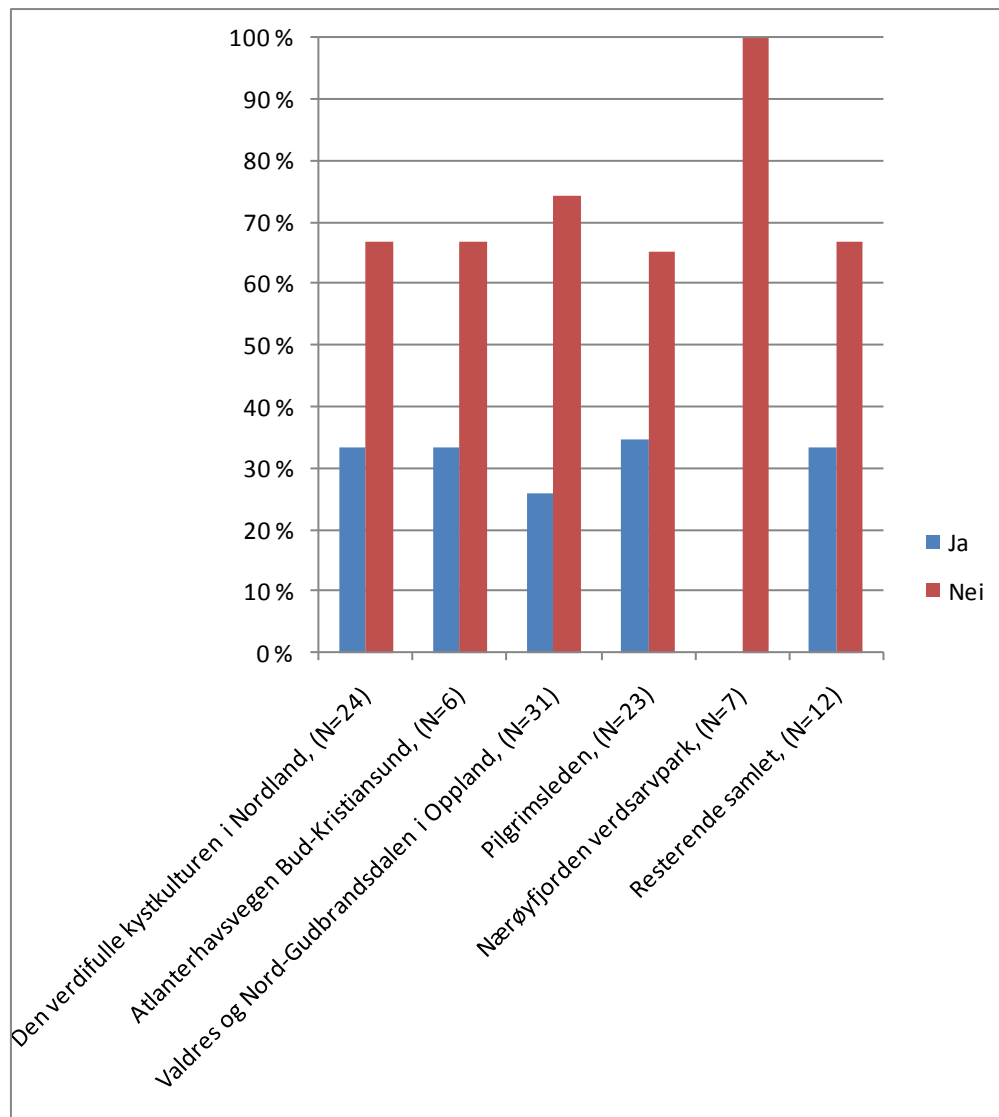
Figur 5-4: Målsetning om økonomisk gevinst for tiltak

Som vi ser av figuren over, er det hele 71 prosent som oppgir at de ikke har mål om økonomisk gevinst ved gjennomføringen av tiltaket. Målet om økonomisk verdiskaping ser derfor ut til i liten grad å bli oppnådd. Flere av informantene oppgir i de kvalitative intervjuene at økonomisk verdiskaping har vært en del av kriteriene for å få tildelt offentlig støtte. På den andre siden er det private eiere som har fått tilskudd til å sette i stand egen bolig som kun skal brukes til bolig- eller fritidsboligformål. Det ser slik sett ut til at krav om økonomisk verdiskaping divergerer noe. En av informantene kom også med den kritikken av Verdiskapingsprogrammet at det i flere tilfeller mer er en skjult støtte til vern av kulturminner fremfor støtte til verdiskaping gjennom vern og bruk av kulturminner.

For å sjekke hvorvidt det er forskjeller i mål om økonomisk gevinst for tiltakene gjennomført i de ulike pilotprosjektene, viser figuren under andel tiltak der de private eierne selv oppgir å ha økonomisk gevinst som mål for tiltaket, fordelt på pilotprosjektene. For de pilotprosjektene med færre enn fem respondenter, har vi slått disse sammen i én felles post, kalt "resterende samlet".

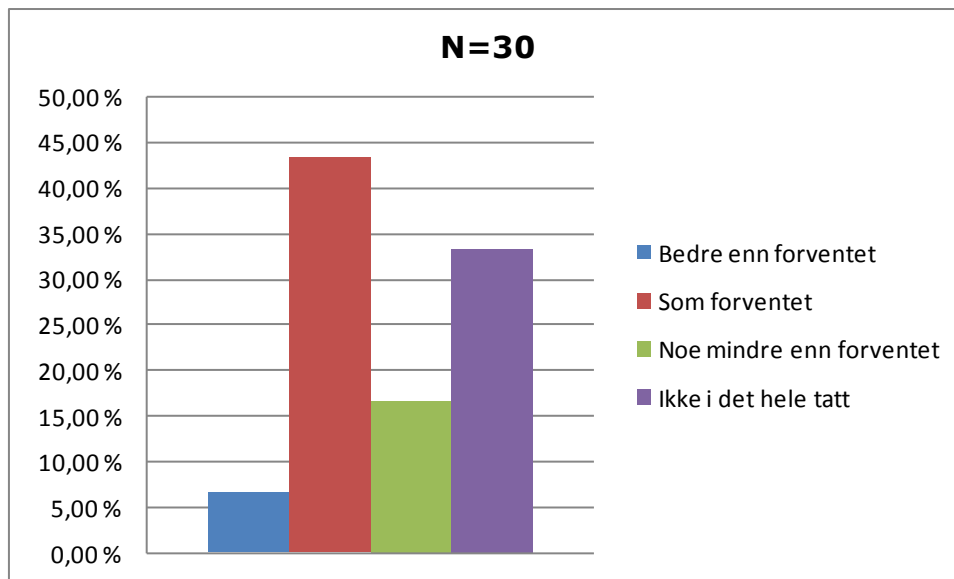
Figur 5-5: Mål om økonomisk gevinst fordelt på pilotprosjektene

Som vi ser av figuren over, er det ingen av respondentene i Nærøyfjorden verdsarvpark som oppgir å ha økonomisk gevinst som mål for gjennomført tiltak. Det er 74 prosent av respondentene fra Valdres og Nord-Gudbrandsdalen som ikke har økonomisk gevinst som mål for tiltakene som har eller skal gjennomføres, mens det for de øvrige pilotprosjektene er cirka 2/3 av respondentene som oppgir at økonomisk gevinst ikke er målet for tiltakene som har eller skal gjennomføres. Disse funnene tyder ikke på store avvik i praksis mellom pilotprosjektene, og at målet om verdiskaping i betydning mål om økonomisk gevinst, i liten grad blir lagt som en forutsetning for å få tildelt støtte.

Vi undersøkte videre om de respondentene som oppga at de hadde mål om økonomiske gevinster med tiltaket, faktisk har oppnådd disse, se figuren under.

Figur 5-6: Private eiere som faktisk har oppnådd økonomisk gevinst

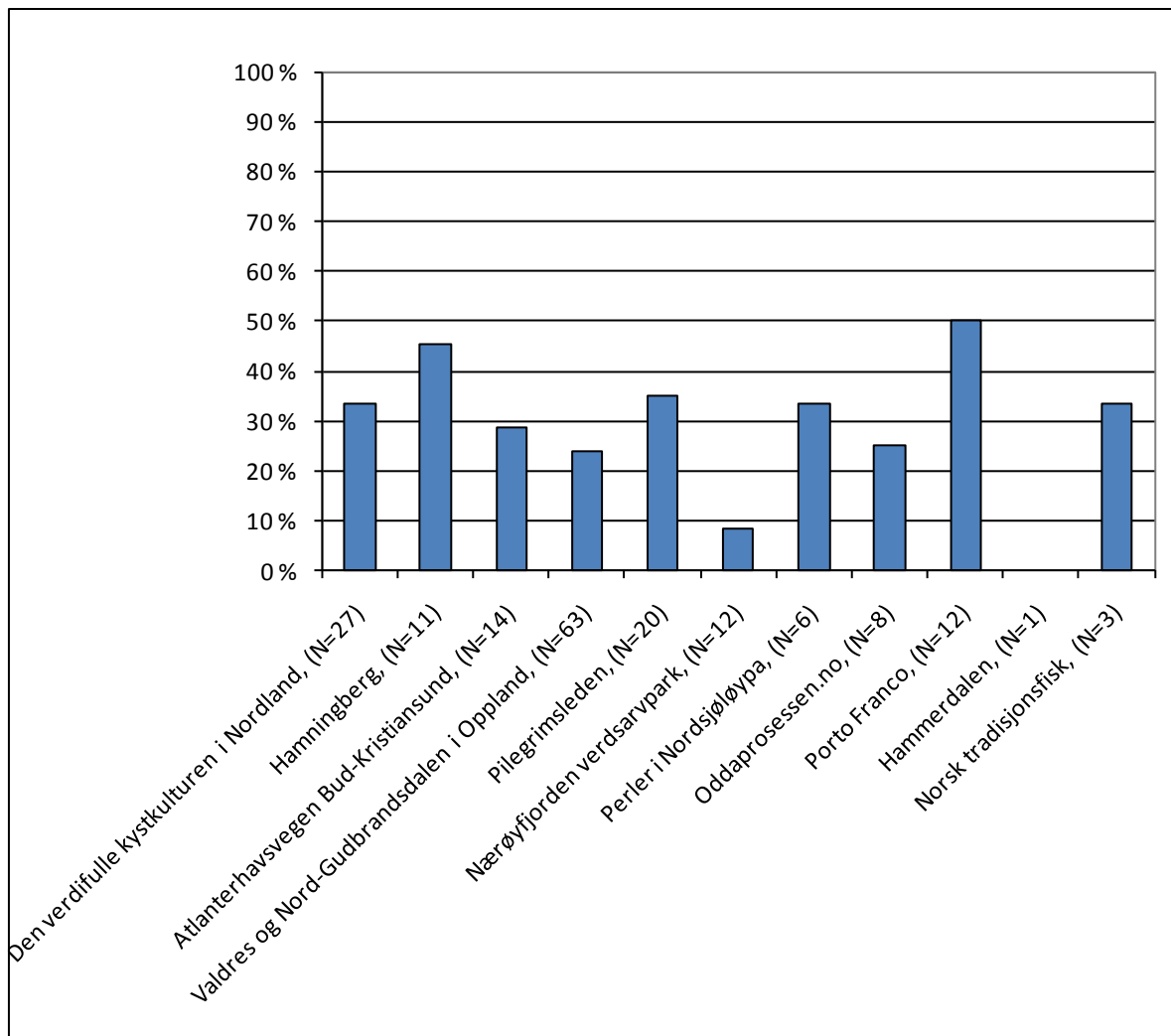

Som vi ser av figuren over, er det syv prosent av de 30 respondentene som oppga at de hadde mål om økonomisk gevinst for tiltaket, som har oppnådd bedre økonomiske resultater enn forventet. Det er 43 prosent som oppgir at de har oppnådd økonomiske resultater som forventet, og 17 prosent som har oppnådd noe dårligere økonomiske resultater enn forventet. 33 prosent oppgir at de ikke har oppnådd noen økonomiske gevinster i det hele tatt.

Samlet sett viser disse resultatene at 67 prosent av de 30 respondentene som oppga mål om økonomisk gevinst, faktisk har oppnådd dette. Dette utgjør 19 prosent av totalpopulasjonen – det er altså 19 prosent av de private eierne som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet som faktisk har oppnådd en økonomisk gevinst.

I denne sammenheng må det understrekes at det ikke er alle prosjektene som er ferdigstilt. Generelt sett, ved utvikling av en bedrift, vil det også ta noe tid før virksomheten har oppnådd sitt fulle potensial. Det å måle hvorvidt de private eierne har oppnådd forventet økonomisk gevinst på dette tidspunktet, kan slik sett slå negativt ut på resultatene. For å få et godt bilde av hvorvidt eierne faktisk har oppnådd forventet økonomisk gevinst, kan man med fordel vente noen år før man måler dette på nytt. Som et bilde på ferdigstillelsesgrad, har vi vist andel ferdigstilte tiltak som har fått tilsagn om støtte fra Norsk Kulturminnefond fordelt på de ulike pilotprosjektene.

Figur 5-7: Andel ferdigstilte tiltak som har mottatt tilsagn fordelt på de ulike pilotprosjektene

For å få et dypere innblikk i verdiskapingen knyttet til kulturminner, undersøkte vi også dette elementet i den kvalitative undersøkelsen. Det er ni av informantene som er klare på at hensikten med tiltaket er å gå med overskudd gjennom drift knyttet til kulturminnet eller kulturminnene. Det er flere av disse informantene som oppgir at det var et kriterium for å få tildelt støtte at tiltaket skulle ha som mål å medføre økonomisk gevinst. Sistnevnte, sammenholdt med resultatene i Figur 5-5, tyder på at et eventuelt krav om økonomisk gevinst for å få tildelt støtte, er noe ulikt og/ eller utydelig kommunisert ettersom det for alle pilotprosjektene er fra 2/3 og opp til 100 prosent av respondentene i alle pilotprosjektene som oppgir at de ikke har mål om økonomisk gevinst. Vi har derfor ikke funnet at det gis entydige krav om økonomisk gevinst for å få tildelt støtte.

Videre er det ni informanter i den kvalitative undersøkelsen som oppgir at de tar betalt for eksempel for overnatting eller guiding, men at dette gir meget lav avkastning. For eksempel er det én informant som oppgir at de hadde fem overnattinger året før til en pris av 100,- kroner per natt. En utfordring med de prosjektene som omfattes av denne undersøkelsen, er at kundene har meget lav betalingsvilje. Av potensielle lokale kunder er det gjerne skoleklasser som kommer på besøk for å lære om kulturminnene i nærmiljøet. Denne kundegruppen har lav betalingsvilje (eller betalingsmulighet). Når det gjelder kulturminner som tas i bruk til overnatting, er det gjerne lav standard for fasilitetene, og dermed lav betalingsvilje. Turistsesongen er gjerne også begrenset, slik at kulturminnet kun kan utnyttes kommersielt i korte perioder av året.

Grunnet begrensede sesonger og lav betalingsvilje, er det også flere informanter som påpeker at det ikke er grunnlag for en heltidsstilling knyttet til driften av kulturminnet. Eierne har derfor gjerne jobber ved siden av. Dette begrenser igjen tid og krefter som kan legges ned i driften av

kulturminnet, noe som igjen gjør at det verdiskapingspotensialet i kulturminnet ikke utnyttes fullt ut. Øvrige utfordringer knyttet til driften av kulturminnene oppgis i de kvalitative intervjuene å være begrenset forretningsmessig kompetanse. Kulturminner driftes gjerne av ildsjeler som er genuint opptatt av disse, men som ikke kan fag som økonomistyring, markedsføring, etc. Det at kulturminnene driftes av ildsjeler, gjerne enkeltpersoner, gjør også driften sårbar. Dersom nøkkelpersonen(e) for eksempel blir rammet av langvarig sykdom, kan dette gjøre at driften av kulturminnet stanser helt opp.

Flere av informantene i de kvalitative intervjuene oppgir samtidig at de ser sitt kulturminne som en del av en større helhet. De ser at det ikke er mange penger å tjene på ett kulturminne isolert sett, men summen av kulturminnene kan bidra til en felles verdiskaping i lokalområdet. Tilsvarende oppgis det at det, eller de, tiltak de har fått støtte til ikke nødvendigvis gir økonomisk gevinst i seg selv, men kan være med å understøtte eksisterende virksomhet og/ eller utvide eksisterende kapasitet. Slik sett vil målet om verdiskaping møtes på overordnet nivå. Vi diskuterer dette nærmere i avsnitt 7.3.

6. ERFARING OG SAMARBEID

I dette kapittelet vil vi undersøke de private eieres erfaringer med, og samarbeid med, aktørene som bidrar inn i Verdiskapingsprogrammet. Aktørene som bidrar inn i Verdiskapingsprogrammet er i hovedsak pilotprosjektene og Norsk Kulturminnefond, men også fylkeskommuner, kommuner, øvrig forvaltning og ulike fagmiljøer. Videre vil dette temaet dekke erfaringer med kulturminnefaglige retningslinjer for vern og bruk, eventuelle konflikter mellom vern og bruk, og hvordan disse er avveid og løst. Eventuelle motstridende råd og krav virkemiddelaktører imellom, samt private eieres syn på egnethet for ny/videreført bruk av ulike typer kulturminner er også tema i dette kapittelet.

Sentrale problemstillinger vil således være:

- Private eieres erfaringer og tilfredshet med ulike offentlige/ øvrige aktører
- Tilfredshet med eventuelt mottatt rådgivning og faglig bistand
- Tilfredshet med tilgjengelig informasjon
- Antall ganger de private eierne har søkt om tilskudd til samme tiltak
- Tilfredshet med søknadsprosess og oppfølging
- Kombinering av ulike finansieringskilder
- Potensielle interessekonflikter
- Motstridende krav fra ulike offentlige aktører
- Potensielle flaskehals

6.1 Private eieres erfaringer og tilfredshet med offentlige aktører

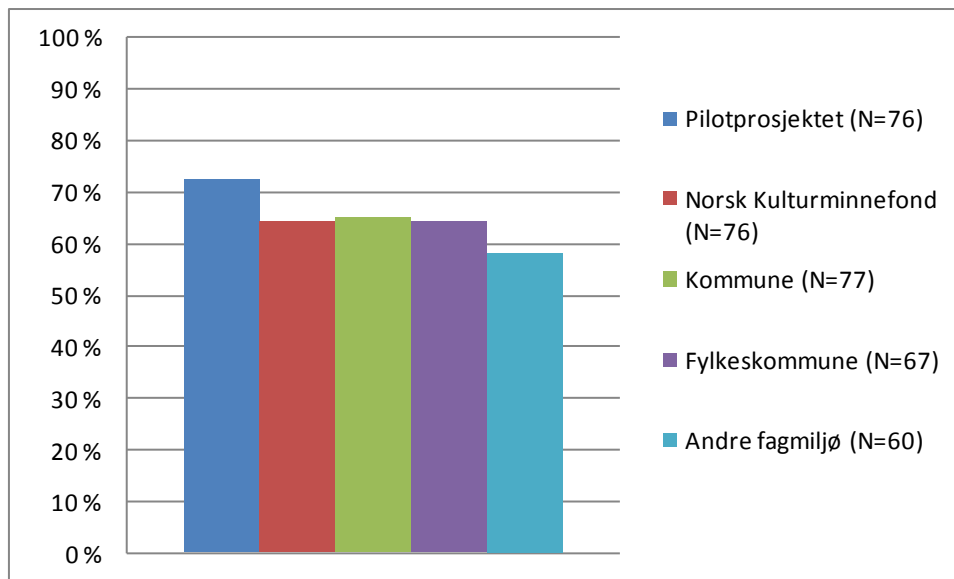
I dette avsnittet vil vi først se på i hvilken grad de private eierne er tilfreds med den kontakten de har hatt med ulike aktører, da hovedsakelig relevante offentlige aktører. Vi vil gå dypere inn i samarbeidet mellom de private eierne og pilotprosjektene, og tilfredsheten med dette samarbeidet. Videre vil vi vise hvorvidt respondentene har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra ulike aktører, samt hvorvidt de private eierne er tilfreds med den bistanden de har mottatt fra de ulike aktørene.

6.1.1 Tilfredshet med kontakt med ulike offentlige aktører

I dette avsnittet vil vi først se på i hvilken grad de private eierne er tilfredse med den kontakten de har hatt med ulike aktører i forbindelse med det tiltaket de har eller er i ferd med å gjennomføre. Videre har vi undersøkt i hvilken grad de private eierne er fornøyd med eget samarbeid med det pilotprosjektet de hører inn under.

Figuren under viser andelen respondenter som i meget høy grad eller i høy grad er tilfredse med de ulike offentlige aktører de private eierne har vært i kontakt med. Med kontakt mener vi all type kontakt de private eierne har hatt med de ulike aktørene, det vil si henvendelser som er gjort til de ulike aktørene per telefon, personlig eller brev/ e-post. Det kan også være at de ulike aktørene har henvendt seg direkte til de private eierne med informasjon eller for eksempel forespørsel om de vil delta i pilotprosjektet. Antall respondenter (N) som har vurdert sin tilfredshet med de ulike aktørene, vises for hver enkelt aktør til høyre i figuren.

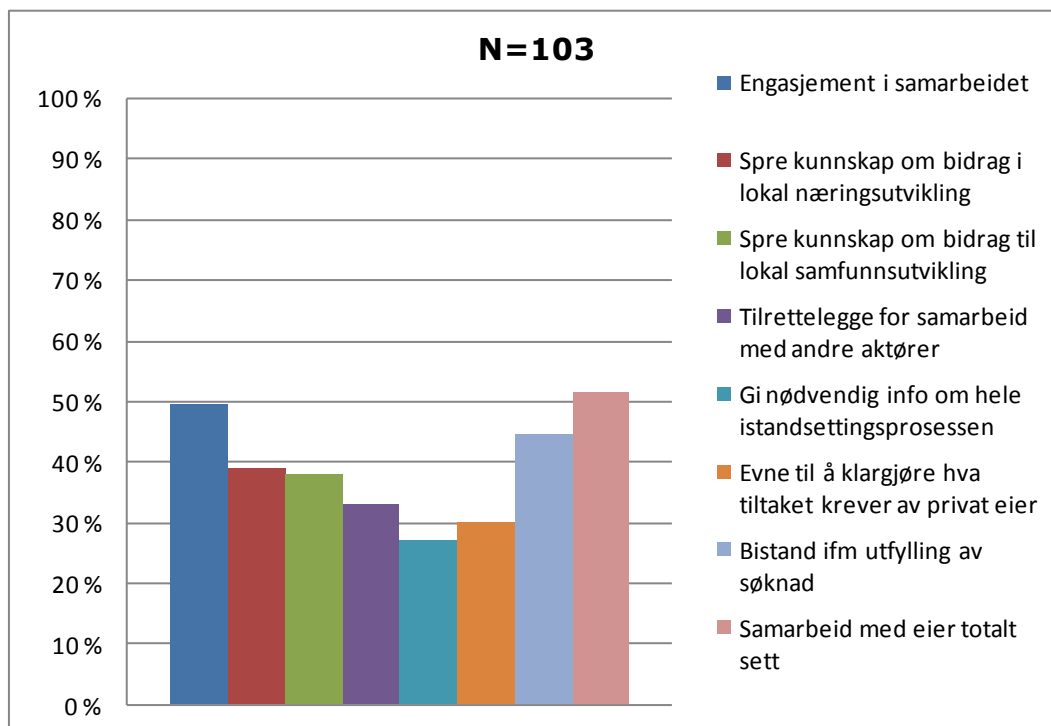
Figur 6-1: Tilfredshet med kontakt med ulike offentlige aktører

Som vi ser av figuren, er det kontakten med pilotprosjektene respondentene er mest tilfredse med (72 prosent). Kontakten med Norsk Kulturminnefond (64 prosent), kommunene (65 prosent) og fylkeskommunene (64 prosent) vurderes relativt likt, mens det er et lite hopp ned i tilfredsheten med kontakten med andre fagmiljø (58 prosent). Samtidig må det sies at andelen som i meget høy eller høy grad er tilfreds med kontakten må anses som høy for alle de fem kategoriene.

Vi har videre sett nærmere på gitte elementer ved samarbeidet mellom de private eierne og pilotprosjektene. Figuren under viser andel respondenter som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med de ulike elementene definert til høyre i figuren.

Figur 6-2: Tilfredshet med elementer i samarbeidet med pilotprosjektet

Samarbeidet med eier totalt sett er det elementet respondentene er mest tilfredse med (52 prosent). Videre er det engasjementet pilotprosjektlederne viser i samarbeidet med privat eier som er det elementet respondentene er nest mest tilfreds med (50 prosent).

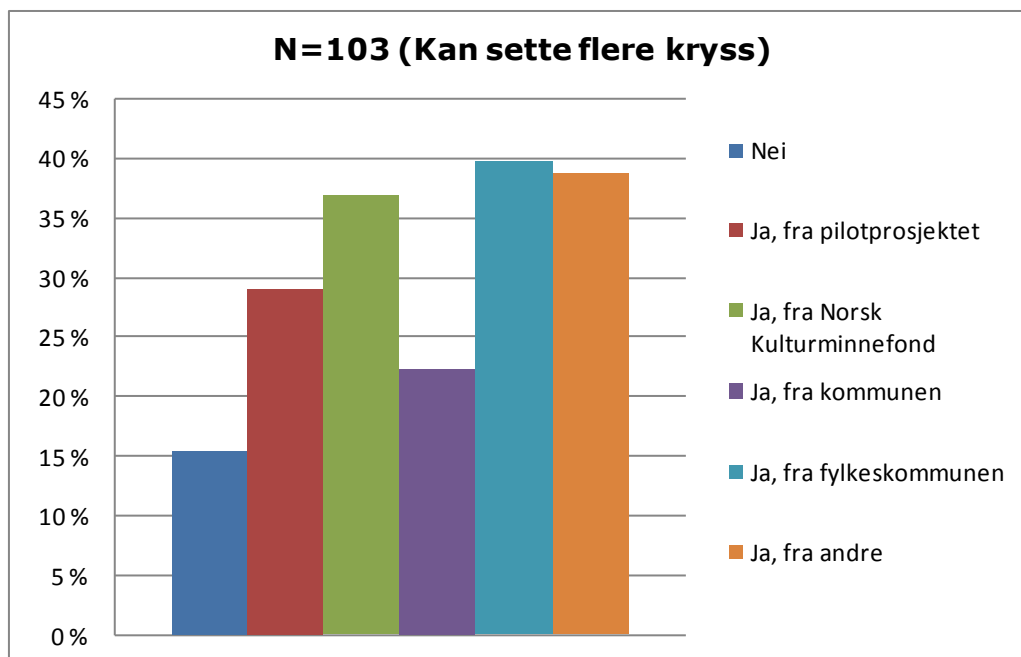
At de private eierne er mest tilfreds med det totale samarbeidet, og videre engasjementet i samarbeidet, må ses som positivt. Den øvrige nedbrytingen gir slik sett et godt utgangspunkt for å identifisere forbedringspotensial. Resultatene vist over tyder på at det å gi nødvendig informasjon om hele istandsettingsprosessen er et forbedringspunkt da det bare er 27 prosent av respondene som er tilfreds med dette elementet. Det samme gjelder pilotprosjektleders evne til å klargjøre hva tiltaket krever av privat eier (30 prosent). Disse to elementene henger også tett sammen, da informasjon om hele istandsettingsprosessen også går på privat eiers bidrag i prosessen.

6.1.2 Tilfredshet med eventuell mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand

I dette avsnittet ser vi først på hvorvidt, og eventuelt fra hvem, de private eierne har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra eksterne aktører. Videre ser vi på i hvilken grad respondene er tilfredse med den rådgivningen og/ eller faglige bistanden de har mottatt fra de ulike aktørene. Til slutt i dette avsnittet, sammenligner vi graden av tilfredshet med den overordnede kontakten de private eierne har hatt med de ulike aktørene, vist i avsnitt 6.1.1, og tilfredsheten med den rådgivningen og/ eller faglige bistanden de har mottatt, som vist i dette avsnittet.

Vi har videre sett på hvorvidt de private eierne har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra ulike aktører. Med rådgivning og/ eller faglig bistand mener vi her kulturminnefaglig sett. Figuren under viser hvorvidt de private eierne har mottatt denne type rådgivning eller bistand, og eventuelt fra hvem. Respondentene kunne sette flere kryss avhengig av om de har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra flere aktører.

Figur 6-3: Eventuell rådgivning/ faglig bistand fra ulike aktører

Som vi ser av figuren, er det 16 prosent av respondentene som oppgir at de ikke har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand. Av de respondentene som har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand, er det flest som har mottatt dette fra fylkeskommunen (40 prosent). Videre er det 37 prosent som oppgir å ha mottatt rådgivning og/ eller faglige bistand fra Norsk Kulturminnefond. En noe lavere andel, 29 prosent, oppgir å ha mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra pilotprosjektet.

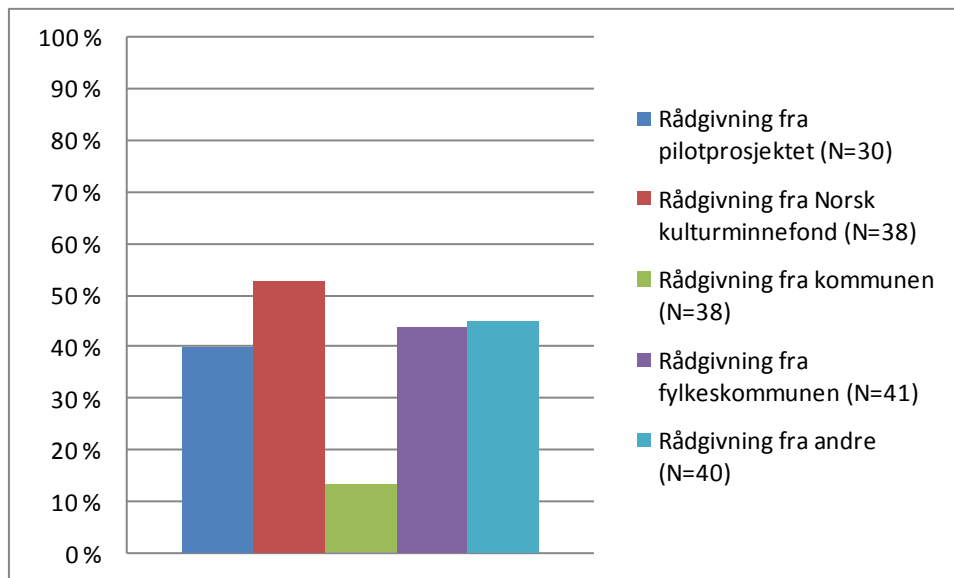
Som figuren viser er det også 39 prosent av respondentene som sier de har mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra andre. Respondentene ble bedt om å spesifisere hvem disse andre aktørene var. Av de 47 respondentene som oppga at de hadde fått rådgivning og/ eller faglig bistand av andre, var det hele 31, det vil si 66 prosent som hadde fått hjelp av ulike typer hånd-

verkere og arkitekter. Håndverkere er med andre ord en viktig ressurs når det kommer til kulturminnefaglig bistand for de private eierne.

Av andre aktører som har bidradd med rådgivning og/ eller faglig bistand, er det seks som oppgir museer/ senter for bygdekultur, to nevner NIKU, og for øvrig nevnes personer som har bidradd, her også personer fra Riksantikvaren og Norsk Kulturminnefond.

Respondentene ble videre spurt om å vurdere hvor tilfredse de var med den rådgivningen og/ eller faglige bistanden de hadde mottatt fra de ulike aktørene (kun de aktørene de har hatt kontakt med). Antall besvarelser for de ulike aktørene er vist for de enkelte aktørene i figuren under. Figuren under viser andelen respondenter som i meget høy grad eller i høy er grad tilfreds med den mottatte rådgivningen og faglige bistanden de har mottatt fra de ulike aktørene.

Figur 6-4: Tilfredshet med mottatt rådgivning/ faglig bistand

Som vi ser av figuren over, er det 53 prosent av respondentene som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med den rådgivningen og/ eller faglige bistanden de har mottatt fra Norsk Kulturminnefond. Mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra andre (45 prosent), fylkeskommunen (44 prosent) og pilotprosjektet (40 prosent) vurderes relativt likt. For disse fire aktørene svarer de resterende respondentene i hovedsak at de i noen grad er fornøyd med den rådgivningen/ faglige bistanden de har mottatt, og det er få som svarer at de i mindre grad eller ikke i det hele tatt er tilfreds med den rådgivningen/ faglige bistanden de har mottatt fra disse fire bidragsyterne.

De kvalitative funnene understøtter disse funnene. Spesielt Norsk Kulturminnefond trekkes frem som en stor ressurs når det gjelder kulturminnefaglig kompetanse – både forvaltningsmessig og i praksis. Når det gjelder rådgivning og/ eller den faglige bistanden fylkeskommunene har ytt, tyder de kvalitative funnene på at denne varierer mellom de ulike fylkene. Informantene i de kvalitative intervjuene påpeker her at den rådgivningen og faglige bistanden de har mottatt er personavhengig. De kvalitative funnene tyder også på at forventningene til hvor proaktive de offentlige aktørene skal være i sin rådgivning varierer. Noen informanter er fornøyd med at de får svar ved henvendelser, og heller positivt overrasket dersom medarbeidere fra de offentlige virksomhetene engasjerer seg i deres prosjekt. Andre har i større grad en forventning om at de offentlige aktørene skal ta initiativ til å informere de private eierne av kulturminner. Om informantene har det ene eller andre synet, vil slik sett påvirke vurderingen av tilfredsheten med den rådgivningen/ faglige bistanden de private eierne har mottatt.

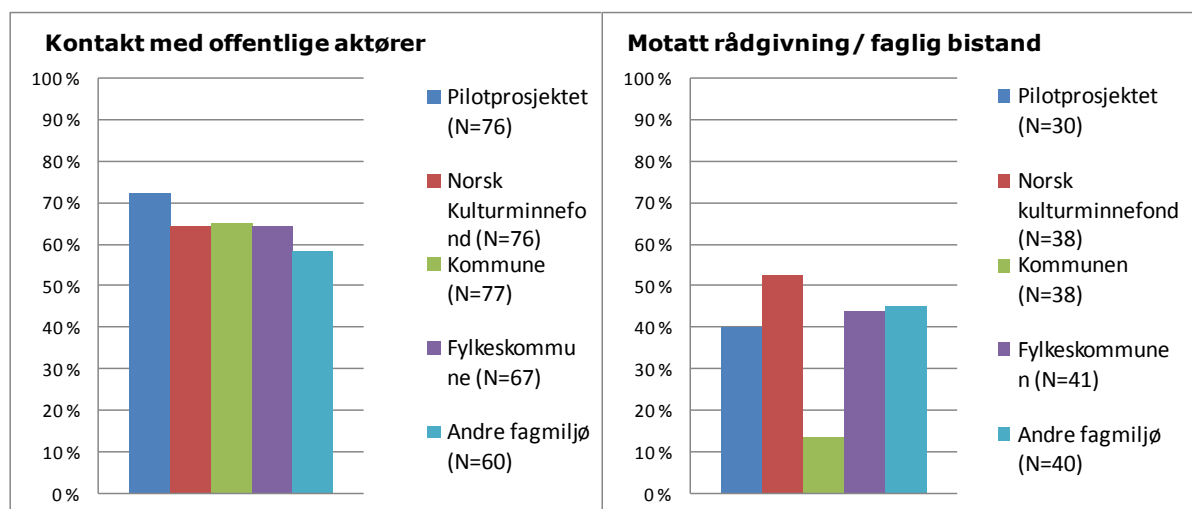
Bildet er annerledes for den rådgivningen/ faglige bistanden respondentene har mottatt fra kommunene. Det er bare 13 prosent som er i meget høy grad eller i høy grad fornøyd med den rådgivningen/ faglige bistanden de har mottatt fra kommunen, mens hele 42 prosent svarer at de i mindre grad (18 prosent) eller ikke i det hele tatt (24 prosent) er fornøyd. Dette funnet bekref-

tes også i de kvalitative intervjuene, noe utsagn som "kommunen vet ikke noe om å sette i stand kulturminner" illustrerer. Sistnevnte tyder på at det er lav kulturminnefaglig kompetanse i kommunene.

Kommunene har, gjennom Plan- og bygningsloven, en stor mulighet til å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Det er kommunenes saksbehandlere som skal vurdere hvorvidt det kan gis tillatelse til å rive og/ eller bygge om bygninger. I mange arealplaner er det gitt klare bestemmelser og retningslinjer med hensyn til dette, men det er også bygninger som ikke omfattes av slike regler. Er saksbehandleren i tvil, skal fagfolkene i fylkeskommunen konsulteres. Ved spørsmål fra publikum om kulturminner og kulturmiljøer, vil det i mange situasjoner være riktig å henvise til fylkeskommunen som har fagkompetanse på kulturminneområdet. Svarene som er gitt i forbindelse med denne undersøkelsen, kan tyde på at saksbehandlerne i kommunen ikke er flinke nok til å henvise videre til fylkeskommunen som har den nødvendige kulturminnefaglige ekspertisen.

Et interessant funn her, er at tilfredsheten med mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand divergerer fra tilfredsheten med kontakten med de samme aktørene. I figuren under viser vi vurderingen av tilfredsheten med henholdsvis kontakten med aktørene totalt sett og mottatt rådgivning og/ eller faglig bistand fra de samme aktørene. Vi gjør oppmerksom på at respondentene selv oppgir hvorvidt de henholdsvis har hatt kontakt med og mottatt rådgivning/ faglig bistand fra de ulike aktørene. Etersom ikke alle respondentene som har hatt kontakt med de offentlige aktørene, også har mottatt rådgivning/ faglig bistand, vil antall respondenter divergere de to i mellom. Vi mener likevel at sammenstillingen av disse to figurene som viser vurderingene av de to overordnede spørsmålsstillingene, gir et bilde av forskjellen i tilfredshet.

Figur 6-5: Sammenligning av tilfredshet med kontakten med offentlige aktører overordnet sett og mottatt rådgivning/ faglig bistand fra de samme aktørene

Det første trekket vi ser, er at tilfredsheten med kontakten med de ulike aktørene totalt sett er langt bedre enn tilfredsheten med den mottatte rådgivningen og/ eller faglige bistanden. Den største differansen i tilfredshet ser vi for pilotprosjektene (72 prosent versus 40 prosent) og kommunene (65 versus 13 prosent). Den minste differansen ser vi for Norsk Kulturminnefond (64 prosent versus 53 prosent).

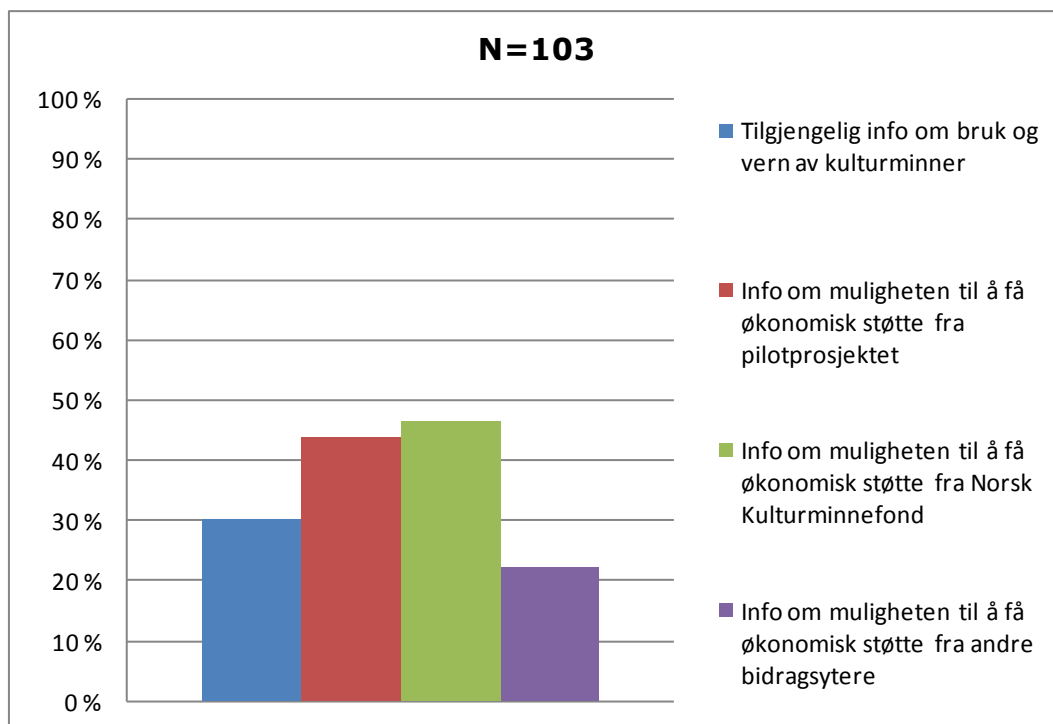
Disse differansene kan tyde på at alle aktørene bidrar med langt mer enn rådgivning og/ eller faglig bistand, og at de private eierne i større grad er tilfreds med den øvrige bistanden aktørene yter enn rådgivningen og/ eller den faglige bistanden. Tilfredsheten med kontakten kan også gå på de private eiernes oppfattelse av den eller de personene de kommer i kontakt med i de ulike organisasjonene, for eksempel om det er enkelt å komme i kontakt med dem via telefon, om de er vennlige og hjelpsomme, etc. Samtidig er det vanskelig å si noe mer spesifikt om hva som ligger bak disse differansene i tilfredshet.

6.1.3 Tilfredshet med tilgjengelig informasjon

I dette avsnittet ser vi på hvorvidt de private eierne er fornøyde med den tilgjengelige informasjonen om generell bruk og vern av kulturminner, samt tilgjengelig informasjon om muligheten for å få økonomisk støtte fra ulike aktører. For å undersøke om de ulike prosjektene har lik informasjonstilgang, har vi også sett på hvorvidt grad av tilfredshet med informasjon og mulighet til økonomisk støtte fra henholdsvis pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond, divergerer mellom de ulike pilotprosjektene.

Figuren under viser andelen respondenter som er i meget høy grad eller i høy grad tilfreds med den tilgjengelige informasjonen om vern og bruk av kulturminner, samt tilgjengelig informasjon om mulighet for å få tildelt økonomisk støtte fra henholdsvis pilotprosjektene, Norsk Kulturminnefond og andre bidragsytere.

Figur 6-6: Tilfredshet med tilgjengelig informasjon knyttet til vern og bruk av kulturminner og muligheten for å få økonomiske tilskudd til vern og bruk av kulturminner

Som vi ser av figuren, er det høyest andel respondenter som er tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte gjennom Norsk Kulturminnefond (47 prosent) og tilsvarende fra pilotprosjektet (44 prosent). De bakenforliggende tallene (ikke vist i figur, se **Error! Reference source not found.**), viser samtidig at 29 prosent i mindre grad eller ikke i det hele tatt er tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte gjennom Norsk Kulturminnefond. Tilsvarende er 24 prosent i mindre grad eller ikke i det hele tatt tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte gjennom pilotprosjektene. Sistnevnte tyder på at det er store forskjeller i hvordan respondentene oppfatter informasjonen som gis.

Når det gjelder tilgjengelig informasjon om bruk og vern av kulturminner, er det 30 prosent av respondentene som er tilfredse med denne. 19 prosent er mindre tilfredse, eller ikke tilfredse i det hele tatt. Slik sett kan man si at respondentene samlet sett er mer nøytrale i sin vurdering av tilgjengelig informasjon om bruk og vern av kulturminner.

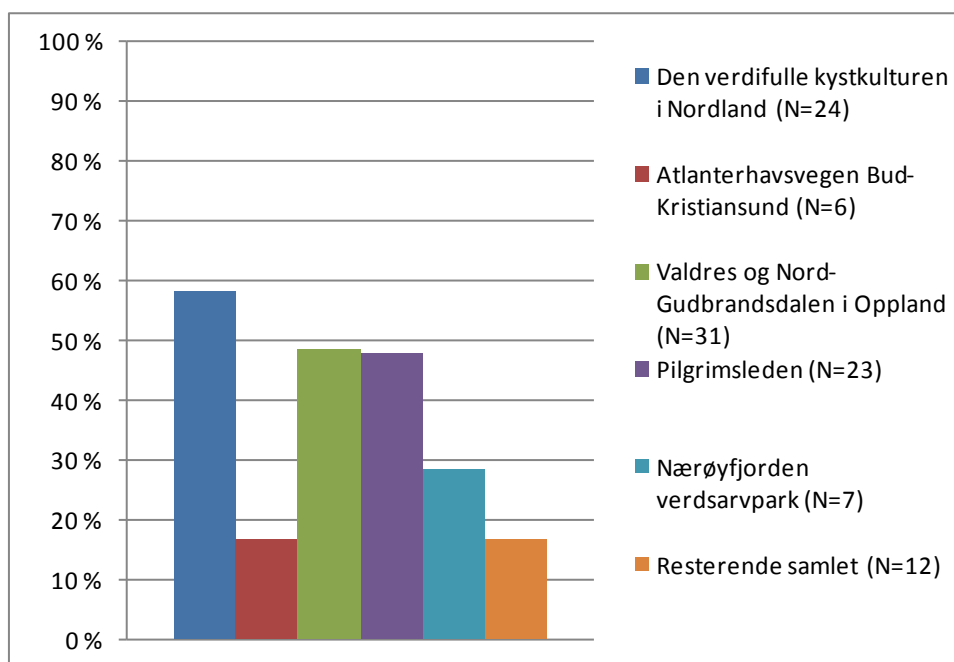
Tilgjengelig informasjon om muligheten til å få økonomisk støtte fra andre bidragsytere vurderes relativt lavt. Det er 22 prosent av respondentene som sier seg tilfreds med dette elementet, mens hele 47 prosent ikke er tilfreds med tilgjengeligheten av denne type informasjon. Her ligger det med andre ord et stort forbedringspotensial på informasjonssiden.

Fra de kvalitative intervjuene må det nevnes et moment knyttet til informasjon. I et par av pilotprosjektene er det en rekke fritidseiendommer som inngår i prosjektet. I disse tilfellene er det viktig å holde eventuelle informasjonsmøter på de tidspunkt eierne av fritidseiendommene har anledning til å delta – da gjerne på sommerstid. Det er også viktig å informere tidlig om denne type informasjonsmøter, slik at eierne av fritidseiendommene kan planlegge å være til stede når informasjonsmøtet holdes.

Som vist over, var det 44 prosent av respondentene som i meget høy grad eller i høy grad oppga å være tilfredse med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte fra pilotprosjektet, samtidig som 24 prosent oppga at de i mindre grad eller ikke i det hele tatt var fornøyd med denne informasjonen. Vi vil derfor undersøke om denne forskjellen kan forklares gjennom ulik informasjonstilgang om denne muligheten for å få økonomisk støtte de ulike pilotprosjektene imellom. På grunn av hensyn til respondentenes anonymitet, har vi valgt å slå sammen svarene fra de pilotprosjektene med fem respondenter eller færre. Dette gjelder Hamningberg, Perler i Nord-sjøløypa, Oddaprosessen.no, Porto Franco, Hammerdalen og Norsk tradisjonsfisk. Svarene for disse seks pilotprosjektene er samlet i en felles post.

Figuren under viser de respondentene som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte til istandsetting av kulturminnet gjennom pilotprosjektet.

Figur 6-7: Tilfredshet med informasjon om muligheten for økonomisk støtte fra pilotprosjektet, fordelt på de ulike pilotprosjektene

Som vi ser av figuren, er det relativt store forskjeller pilotprosjektene imellom. Mønsteret som viser seg, er at respondentene fra de pilotprosjektene med mange private eiere involvert i pilotprosjektet (det vil si der N er høy i figuren over), altså Den verdifulle kystkulturen, Valdres og Nord-Gudbrandsdalen i Oppland og Pilgrimsleden, er mer tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte gjennom pilotprosjektet enn respondentene fra pilotprosjekter med få private eiere involvert (der N i figuren over er lav). På den ene siden kan dette ses som naturlig da flere involverte gir pilotprosjektene trening i å gi informasjon om mulighetene. De kvalitative intervjuene viser også at i de pilotprosjektene med mange private eiere involvert, får eierne også informasjon fra naboer eller andre i eget nettverk om at det er mulig å bli deltaker i pilotprosjektet. Slik sett kan det også være en effekt at flere oppsøker pilotprosjektene for å få informasjon.

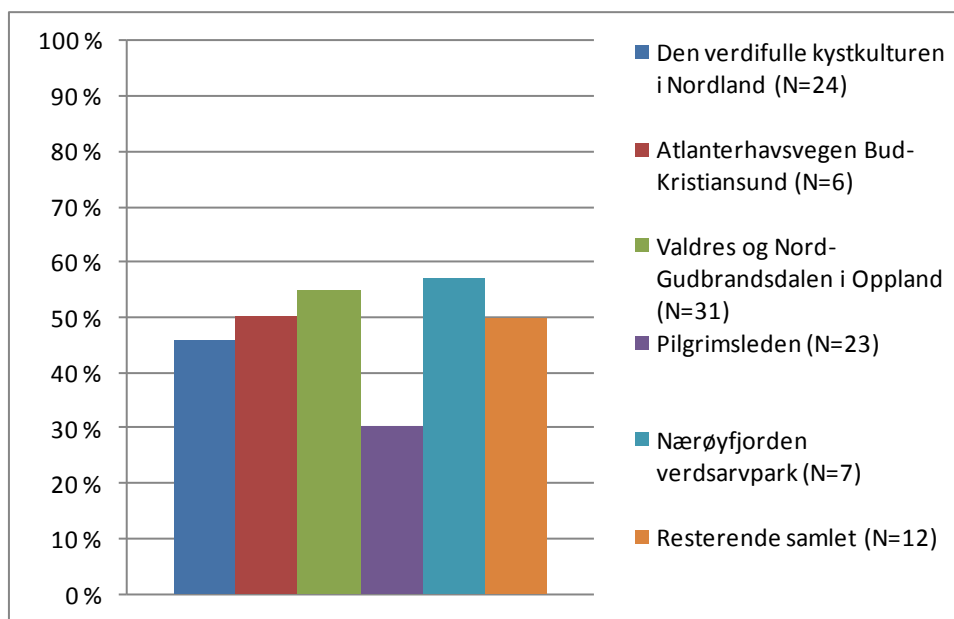
På den andre siden kan det synes som et paradoks at de pilotprosjektene med få private eiere synes å gi dårligere informasjon om muligheten til økonomisk støtte gjennom pilotprosjektet. Med færre private involverte, kan det være enklere å være i tettere kontakt med den enkelte pri-

vate eier og dermed gi god informasjon til de involverte. Våre data gir ikke grunnlag for å trekke noen videre konklusjoner, men dette kan eventuelt være interessant å undersøke videre.

Som kommentert under Figur 3-1, var det 47 prosent av respondentene som oppga å være i meget høy grad eller i høy grad tilfredse med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond, samtidig som 29 prosent oppga at de var i mindre grad eller ikke i det hele tatt fornøyd med denne informasjonen. Vi vil derfor undersøke om denne forskjellen kan forklares gjennom ulik informasjonstilgang de ulike pilotprosjektene imellom.

Figuren under viser de respondentene som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med informasjonen om muligheten til å få økonomisk støtte til istandsetting av kulturminnet gjennom Norsk Kulturminnefond fordelt på de ulike pilotprosjektene. Også her er svarene for de pilotprosjektene med færre enn fem respondenter samlet i en felles post.

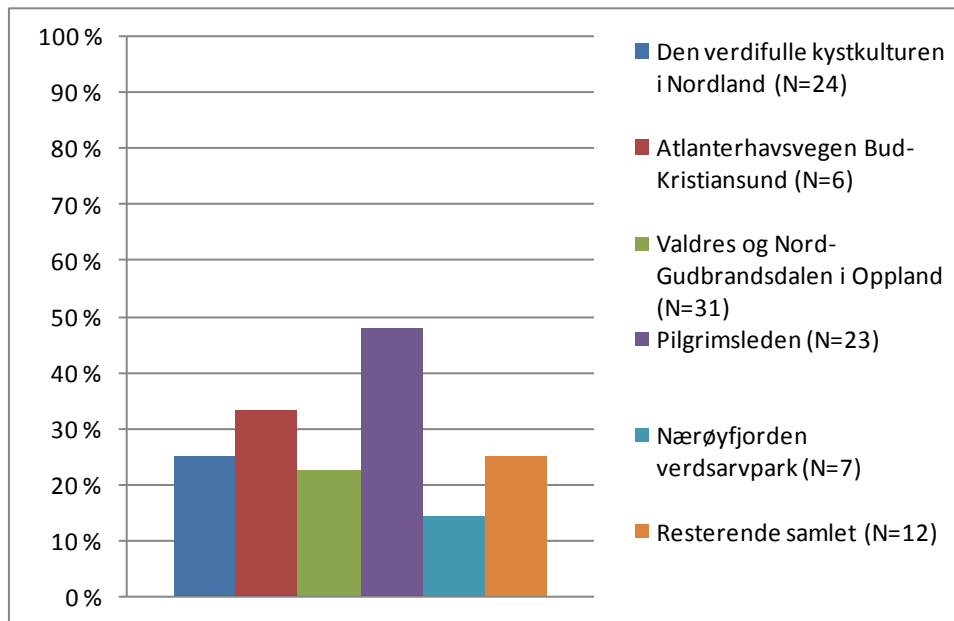
Figur 6-8: Tilfredshet med informasjon om muligheten for økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond, fordelt på de ulike pilotprosjektene

Som vi ser av figuren over, er forskjellene i svarene fra respondentene i de ulike pilotprosjektene langt mindre enn forskjellene vist i Figur 6-7. Her ser vi heller ikke samme mønster der respondentene fra de pilotprosjektene med mange involverte private eiere er mer tilfreds enn respondentene fra pilotprosjektene med få private eiere involverte. Respondentene fra Pilgrimsleden skiller seg negativt ut ved å ha lavere andel respondenter som oppgir å være tilfredse enn respondentene fra de øvrige pilotprosjektene.

Ettersom det var store forskjeller i grad av tilfredshet med informasjonen om muligheten om økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond, har vi også valgt å ta med en figur som viser andelen av respondentene som er i mindre grad eller ikke i det hele tatt er fornøyd med denne informasjonen, se under.

Figur 6-9: Andel respondenter som i mindre grad eller ikke i det hele tatt er tilfreds med informasjonen om muligheten for økonomisk støtte gjennom Norsk Kulturminnefond

Som vi ser av figuren over, skiller Pilgrimsleden seg negativt ut også her ved at hele 48 prosent av respondentene sier de ikke er tilfreds med denne informasjonen. Bortsett fra Atlanterhavsvegen, følger grad av utilfredshet graden av tilfredshet vist i Figur 6-8 over.

Informantene i de kvalitative intervjuene peker også på mangel på informasjon om økonomisk støtte som et problemområde. Flere informanter oppgir at det var noe tilfeldig at de fikk høre om mulighetene til å søke støtte. En viktig kilde til informasjon har faktisk vært håndverkere som har kulturminnefaglig kompetanse, og som derfor også kjenner til økonomiske støtteordninger. En annen kilde er eget nettverk og naboer som har erfaringer med vern av egne kulturminner. Som en av informantene uttrykte det: *"når man først blir gjort oppmerksom på at det finnes midler, er det lett å finne informasjon"*. Men det er førstkontakten – det å nå ut til de private eierne av kulturminner som er i målgruppen for offentlige støtteordninger – som tegner seg som utfordringen.

Et poeng vi må understreke i denne sammenheng, er at respondentene i denne undersøkelsen, kun utgjøres av private eiere som faktisk har fått innvilget offentlige tilskudd. Våre funn viser også at de private eierne i liten grad var oppmerksomme på at de var i besittelse av et kulturminne. Når respondentene som har fått innvilget tilskudd til istandsetting av sine kulturminner påpeker et slikt informasjonsgap, er sannsynligheten stor for at private eiere av kulturminner utenfor pilotprosjektene har enda mindre informasjon om disse forholdene.

Tilgang på informasjon, eller mangel på denne, diskuteres også i avsnitt 6.2.4, samt i kapittel 8, der vi ser på suksesskriterier og anbefalinger knyttet til identifiserte utfordringer.

6.2 Søknadsprosess knyttet til økonomisk støtte fra pilotprosjekt og Norsk Kulturminnefond

Innledningsvis i dette avsnittet, vil se på hvor mange ganger respondentene har søkt om tilskudd til samme tiltak, det vil si hvorvidt de har fått innvilget søknaden på første forsøk, eller har måttet søke på nytt. Dette er interessant i seg selv, men vi vil også bruke denne informasjonen til å analysere hvorvidt tilfredsheten endrer seg med antall ganger de private eierne har søkt om støtte til samme tiltak. Vi vil også vise andelen respondenter som har søkt om tilskudd til ulike tiltak. Som nevnt i kapittel 2, omfatter denne undersøkelsen kun private eiere som har fått tilskudd gjennom Verdskapingsprogrammet, og vi har derfor ingen informasjon om hvor mange ganger private eiere som har fått avslag har søkt før de ga opp. Videre vil vi gjengi de private eiernes tilfredshet med søknadsprosessen, og oppfølgingen av prosjektene når de har fått innvilget støtte fra pilotprosjektene og/ eller Norsk Kulturminnefond, både for totalpopulasjonen, og sett i forhold

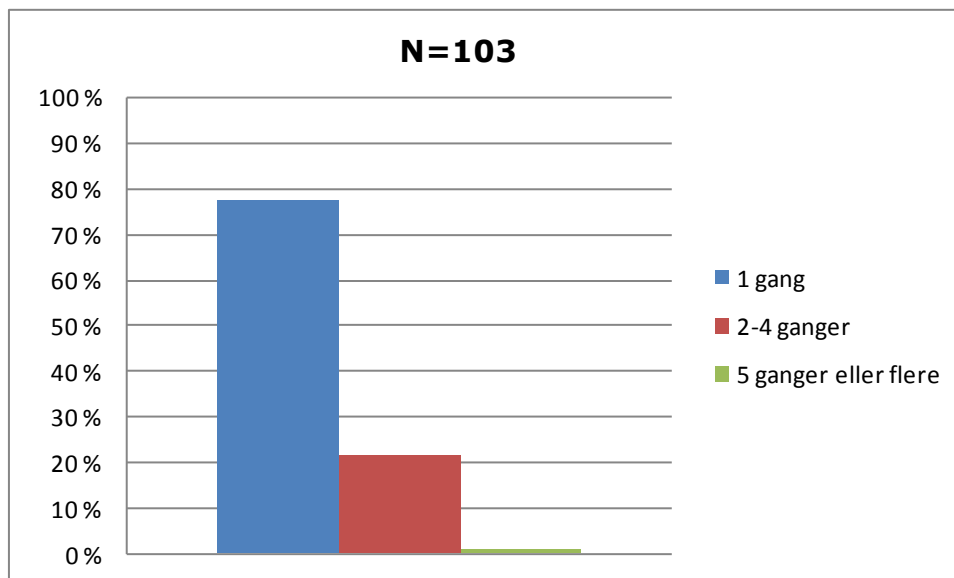
til antall ganger de private eierne har søkt om støtte til samme tiltak. Til slutt vil vi vise respondentenes erfaringer med å kombinere ulike finansieringskilder. Sistnevnte er kun undersøkt i den kvalitative undersøkelsen.

6.2.1 Antall ganger de private eierne har søkt om tilskudd til samme tiltak

Som nevnt innledningsvis i dette avsnittet, vil vi først vise antall ganger de private eiere har søkt om tilskudd til *samme* tiltak, for så å vise antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til *ulike* tiltak.

Figuren under viser antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til *samme* tiltak.

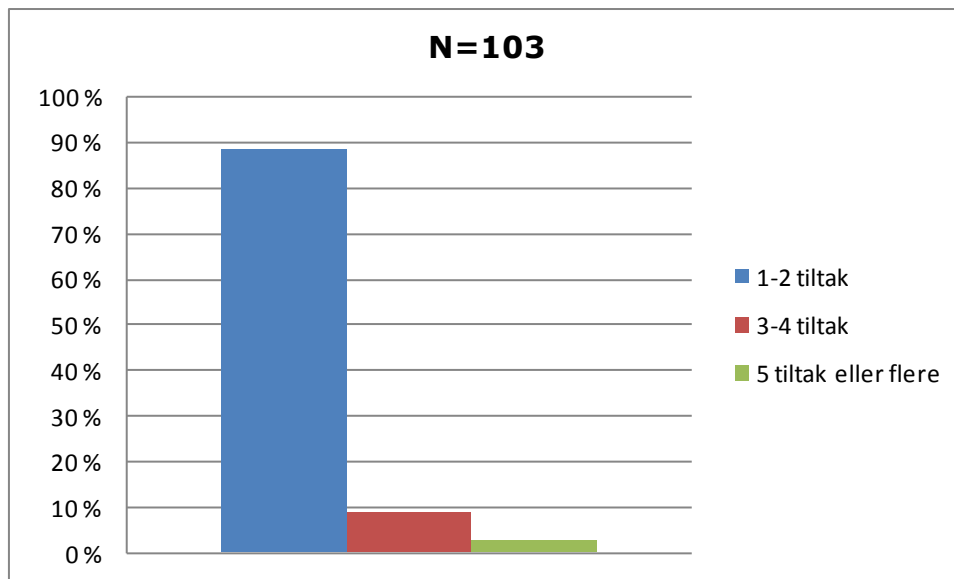
Figur 6-10: Antall ganger de enkelte private eierne har søkt om tilskudd til samme tiltak

Som vi ser av figuren over, er det hele 78 prosent av respondentene som kun har søkt én gang om tilskudd til *samme* tiltak. Med andre ord er det et klart flertall som har fått innvilget søknaden på første forsøk. Det er 22 prosent av respondentene som har søkt fra to til fire ganger før søknaden ble innvilget, mens det kun er én prosent som har søkt fem ganger eller flere om tilskudd til samme tiltak. I denne sammenheng må vi nevne at undersøkelsen kun omfatter private eiere som har fått innvilget tilskudd, og det kan derfor være private eiere som har søkt om tilskudd til samme tiltak mange ganger, men fått avslag.

Vi spurte videre respondentene i spørreundersøkelsen om hvor mange *ulike* tiltak de hadde søkt om tilskudd til, se figuren under.

Figur 6-11: Antall ulike tiltak de private eierne har søkt om tilskudd til

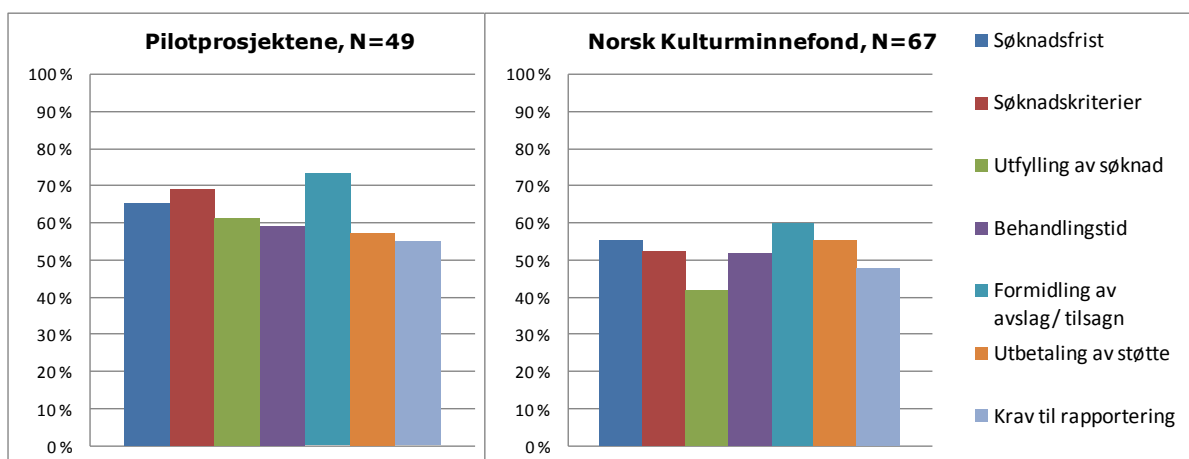
Hele 88 prosent av respondentene har søkt om tilskudd til ett eller to tiltak. Ni prosent av respondentene har søkt om støtte til tre eller fire ulike tiltak, mens tre prosent av respondentene har søkt om tilskudd til fem eller flere tiltak.

6.2.2 Tilfredshet med søknadsprosessen knyttet til økonomisk støtte og tilhørende oppfølging

I spørreundersøkelsen ba vi respondentene vurdere flere elementer av søknadsprosessen knyttet til økonomisk støtte fra henholdsvis pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond. Antall respondenter avhenger av hvorvidt respondenten har søkt om støtte fra pilotprosjektet eller Norsk Kulturminnefond. Det er også noen respondenter som har søkt om støtte fra begge, og de har da vurdert søknadsprosessen for begge aktørene.

For lettere å kunne sammenligne grad av tilfredshet med søknadsprosessen og tilhørende oppfølging for henholdsvis pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond, har vi vist respondentenes svar for de to ved siden av hverandre. Figurene viser andelen respondenter som i meget høy grad eller i høy grad er tilfredse med de ulike elementene de er bedt om å vurdere (vist til høyre i figuren).

Figur 6-12: Andel respondenter som er tilfreds med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond

Generelt sett viser figurene over at det er høy grad av tilfredshet med søknadsprosessene. Alle elementene, bortsett fra utfylling av søknad til Norsk Kulturminnefond og krav til rapportering til Norsk Kulturminnefond, sier mer enn 50 prosent av respondentene seg i meget høy eller høy

grad fornøyd med. Vi ser også at respondentene, for alle elementer, er mer tilfreds med søknadsprosessen knyttet til økonomisk støtte fra pilotprosjektene enn tilsvarende fra Norsk Kulturminnefond.

For begge aktører er det formidling av avslag/ tilsagn som har høyest grad av tilfredshet. Dette bekreftes også av funn i de kvalitative intervjuene. Tilbakemeldinger fra disse viser at private eiere som har fått avslag på sin søknad om økonomisk støtte samtidig har fått tips om hvordan de bør spisse eller endre søknaden sin for å få tilslag dersom de søker på nytt. Informanter i den kvalitative undersøkelsen oppgir at de ved første avslag antok at de ikke møtte kriteriene og derfor ikke vurderte å søke på nytt, men da de fikk denne informasjonen ble de positivt overrasket. Ved å følge tipsene de mottok, fikk de tildelt støtte ved senere søknad. En typisk feil som ble oppgitt, er at søkere gjerne søker om støtte til restaurering av hele kulturminnet, fremfor å konkretisere de enkelte bygningene, bygningsdelene eller tiltakene de ønsker å utføre. Da tiltakene skal kunne følges opp og sjekkes i etterkant, er det viktig at tiltakene konkretiseres på denne måten. Videre settes det også krav til fremdrift, noe som nødvendiggjør denne type konkretisering. Ved å presisere nødvendigheten av en slik endring, gjør dette at langt flere søker på nytt og dermed får innvilget støtte til tiltak som vurderes som innenfor målgruppen til pilotprosjektene og/ eller Norsk Kulturminnefond.

Utfylling av søknad til Norsk Kulturminnefond er det elementet med lavest andel respondenter som er tilfredse. Dette ble også påpekt i de kvalitative intervjuene. Et flertall av informantene påpeker at det er en stor prosess å fylle ut søknadene om støtte. Det er ikke selve skjemaet som oppleves som komplisert, det er alle vedleggene. To informanter oppgir at et lokalt næringsutviklingsselskap har bidradd her. To andre oppgir at de ikke hadde klart å skrive søknaden uten den gode hjelpen de har mottatt fra pilotprosjektet. Fire oppgir at de har fått hjelp av håndverkere/konsulenter til å fylle ut søknaden. Som en av informantene i den kvalitative undersøkelsen uttrykte det: *"Uten en person som kan fortelle hvor du skal søke, har du ingen mulighet til å finne ut av det. Det er vanskelig å skrive søknader, og du trenger hjelp til å komme i gang med dette."*

Når profesjonelle leies inn for å bistå i søknadsskrivingen, vil dette påføre de private eierne kostnader, uten at de har noen garanti i å lykkes med å få tilsagn om støtte. Som nevnt tidligere, er ofte de private eierne ildsjeler som er opptatt av selve kulturminnet, uten spesifikk kunnskap om hva som kreves for å fylle ut denne type skjemaer. Flere av informantene utviser forståelse for at det kreves god dokumentasjon for å få tildelt offentlig støtte, men samtidig pekes det på at mye av vinningen går opp i spinningen om man må bruke opptil ett månedsverk for å fylle ut en søknad. Spesielt private eiere som ikke har erfaring med denne type søknadsskriving kan lett miste motet ved for strenge krav til vedlagt dokumentasjon, spesielt ved søknader om relativt små beløp. Som en av informantene uttrykte det *"jeg får litt angst bare jeg ser et skjema – uten de innleide rådgiverne hadde jeg aldri fått skrevet søknaden"*. Et søknadsskjema som oppfattes som komplisert, kan slik sett bli en dørstokkmil som blir for lang for mange å krysse, og dermed risikerer man at private eiere, som i utgangspunktet er innenfor målgruppen til Verdskapingsprogrammet, faller utenfor.

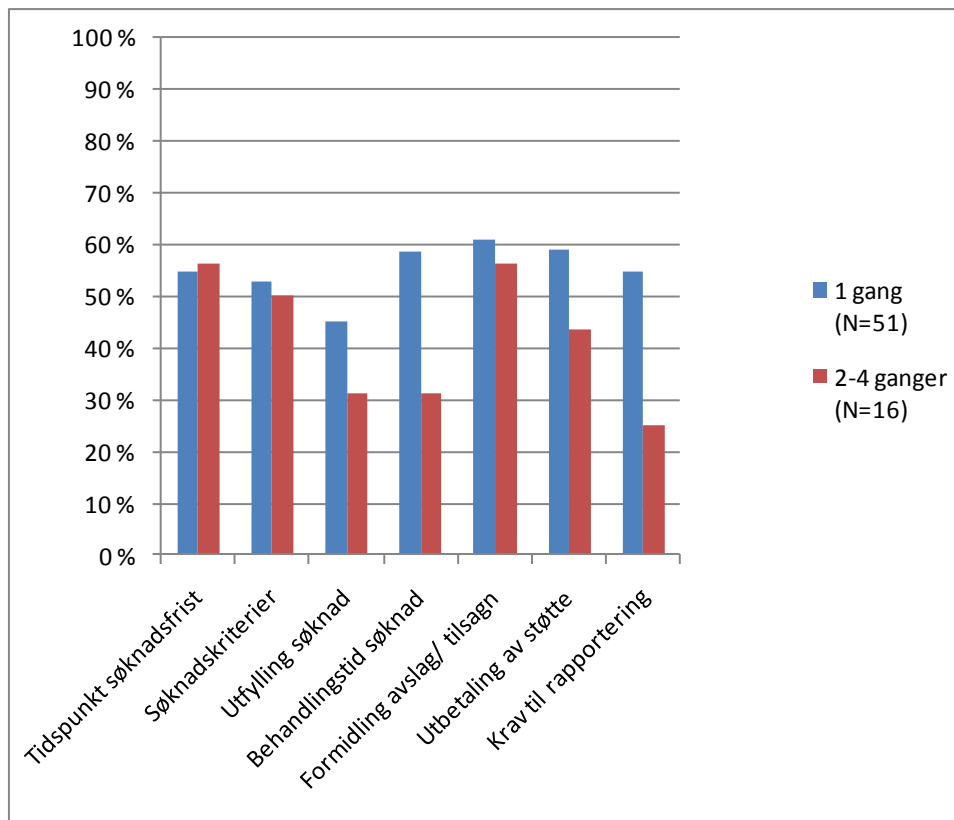
Et annet element som tas opp som problematisk av flere av informantene i de kvalitative intervjuene, er krav til dokumentasjon ved ferdigstillingen av et prosjekt. Som vi ser av Figur 6-12, er det også dette elementet som scorer nest lavest når det gjelder tilfredshet blant respondentene. Spesielt for små, enkle prosjekter viser tilbakemeldingene fra informantene at kravene til dokumentasjon oppleves som uhensiktsmessig store. Denne utfordringen kommer vi også tilbake til i avsnitt 6.2.4.

Et siste moment som ble tatt opp av flere i de kvalitative intervjuene, var at det kan gå lang tid mellom egen forskuttering og utbetaling av tilskudd. En spesiell utfordring knyttet til dette, er at flere av kulturminnene ligger på værharde steder. Dette gjør at sesongen for å drive restaureringsarbeid er begrenset – i noen tilfeller er det kun mulig å arbeide rundt fire måneder i året. Dette gjør at byggetiden er mye lengre enn normale prosjekter. Det er flere som oppgir at utbetalingen først skjer når arbeidet er utført. Ved lang byggetid risikerer de private eierne å måtte ta opp byggelån for å dekke kostnadene til utført arbeid. Denne type lånefinansiering er relativt dyrt for private.

Som nevnt innledningsvis, har vi også sett på hvorvidt det er ulikheter i grad av tilfredshet avhengig av antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til henholdsvis samme tiltak og ulike tiltak.

Figuren under viser respondentene som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med de ulike elementene knyttet til søknadsprosessen for økonomisk tilskudd fra Norsk Kulturminnefond for respondenter som har søkt om tilskudd til samme tiltak henholdsvis én gang eller to til fire ganger. (Det var ingen respondenter som hadde søkt om tilskudd til samme tiltak som hadde besvart dette spørsmålet.)

Figur 6-13: Grad av tilfredshet med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond sett i sammenheng med antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til samme tiltak

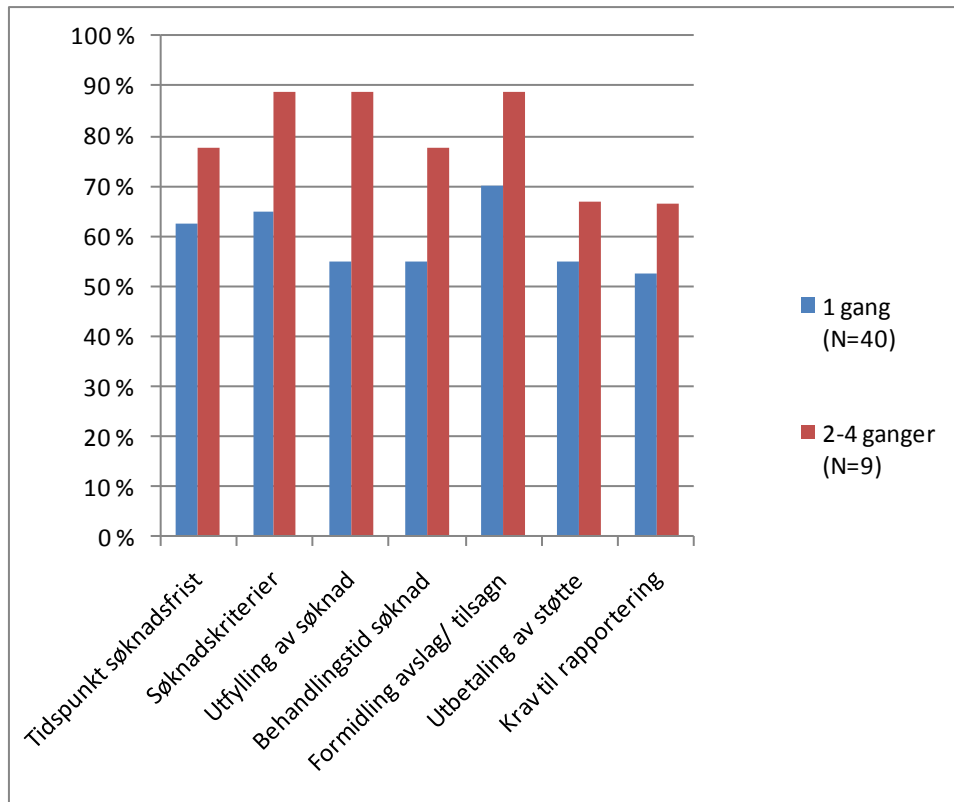
Ikke uventet er respondentene som har søkt om tilskudd til samme tiltak én gang gjennomgående mer tilfreds med søknadsprosessen enn respondentene som har søkt om tilskudd flere ganger til samme tiltak. Eneste punktet respondentene som har søkt om tilskudd til samme tiltak flere ganger er mer tilfreds enn respondentene som kun har søkt én gang, er tidspunktet for søknadsfristen. Dette antas å ha sammenheng med at de Norsk Kulturminnefond opererer med to søknadsfrister per år (henholdsvis 1. februar og 1. september), mens for eksempel fylkeskommunene kun har én søknadsfrist. Det vil si at søkere som får avslått sin søknad kun må vente fem/ syv måneder før neste søknadsfrist for Norsk Kulturminnefond, mens de må vente et helt år for tilsvarende tilskudd fra andre aktører.

Videre er det relativt liten differanse i tilfredshet når det gjelder formidling av avslag/ tilsagn mellom respondentene som har søkt én gang om tilskudd til samme tiltak (61 prosent) og respondentene som har søkt om tilskudd flere ganger til samme tiltak (56 prosent). Som vist tidligere i dette avsnittet, antas dette å ha sammenheng med at Norsk Kulturminnefond aktivt har informert søkere som har fått avslag om hva de bør gjøre for å spisse søknaden for å få tilsagn ved senere søknad.

Da det kun var to respondenter som hadde søkt om tilskudd til tre eller flere ulike tiltak fra Norsk Kulturminnefond, anser vi datagrunnlaget som for lavt til å analysere videre på.

Vi har videre sett på tilsvarende differanser i tilfredshet ved søknadsprosessen knyttet til tildeling av tilskudd fra pilotprosjektene. Figuren under viser respondentene som i meget høy grad eller i høy grad er tilfreds med de ulike elementene knyttet til søknadsprosessen for økonomisk tilskudd fra pilotprosjektet for respondenter som har søkt om tilskudd til samme tiltak henholdsvis én gang eller to til fire ganger. (Det var ingen respondenter som hadde søkt om tilskudd til samme tiltak som hadde besvart dette spørsmålet.)

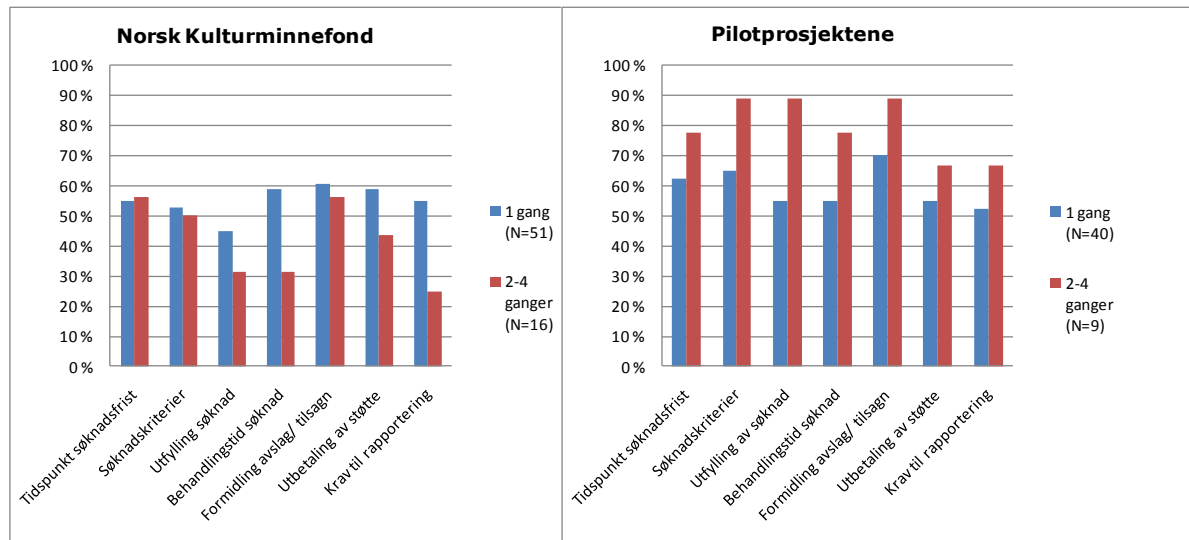
Figur 6-14: Grad av tilfredshet med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra pilotprosjektet sett i sammenheng med antall ganger respondentene har søkt om tilskudd til samme tiltak

Noe overraskende er tilfredsheten med søknadsprosessen langt høyere blant respondentene som har søkt om tilskudd til samme tiltak to til fire ganger enn for respondentene som har søkt om støtte til samme tiltak og fått det innvilget på første forsøk. Vi har valgt å sammenstille resultatene for tilfredsheten med søknadsprosessen om økonomisk støtte fra henholdsvis Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene for den videre kommenteringen av disse resultatene.

Vi gjør oppmerksom på at det kun er respondentene som har fått tilsagn fra henholdsvis pilotprosjektene og Norsk Kulturminnefond som er bedt om å respondere på spørsmålet, og antall besvarelser avhenger derfor av hvorvidt de private eierne har søkt om støtte fra én av de to aktørene, eller begge to. Antall besvarelser er derfor gjengitt til høyre i figurene under. Vi ser det ikke som problematisk å sammenstille disse resultatene, da det er andel respondenter som er meget tilfreds eller tilfreds med søknadsprosesser de selv har erfaring med, som gjengis.

Figur 6-15: Sammenstilling av tilfredshet med søknadsprosess om økonomisk støtte fra Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene sett i forhold til antall søknader om støtte til samme tiltak

Som vi ser av figuren over, er tilfredsheten med søknadsprosessen relativt lik for respondentene som har søkt om tilskudd kun én gang for samme tiltak for Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene. Tilfredsheten for denne gruppen ligger generelt sett noe høyere for pilotprosjektene. Som vist i Figur 6-12, gjelder denne tendensen også for totalpopulasjonen. De store avvikene i tilfredshet kommer til syne blant de respondentene som har søkt om økonomisk støtte til samme tiltak to til fire ganger. Her er tilfredsheten betydelig høyere for pilotprosjektene enn for Norsk Kulturminnefond.

En forklaring på sistnevnte kan være rollefordelingen mellom Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene. Norsk Kulturminnefond skal i større grad kun vurdere om innkomne søknader om støtte tilfredsstillende kriteriene for å få tildelt støtte. De er ansatt åtte medarbeidere i Norsk Kulturminnefond som er lokalisert på Røros. Medarbeiderne har kulturminnefaglig kompetanse, og skal også bistå som faglige rådgivere knyttet til kulturminnefaglige spørsmål.

De 11 pilotprosjektene har ansatt hver sin prosjektleder (det er ansatt to pilotprosjektledere i Valdres og Nord-Gudbrandsdalen i Oppland) som er lokalisert i de ulike områdene pilotprosjektene gjennomføres. Pilotprosjektlederne har ikke nødvendigvis formell kulturminnefaglig kompetanse. Rollen som rådgiver for å få igangsatt tiltak og innlemme flere kulturminner i de ulike pilotprosjektene, da også ved tettere oppfølging av dem som søker økonomisk støtte, er derfor langt mer fremtredende hos pilotprosjektlederne enn for medarbeiderne i Norsk Kulturminnefond. Det er også flere ansatte i pilotprosjektene, og slik sett er tilgangen på rådgivere knyttet til søknadsprosessen større i pilotprosjektene enn i Norsk Kulturminnefond.

Grunnet den geografiske nærheten og den ulike rollefordelingen mellom Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene ser vi det derfor som naturlig at private eiere som har fått avslag på første søknad om økonomisk støtte har anledning til å bli tettere fulgt opp av pilotprosjektet enn av Norsk Kulturminnefond. Ved tett oppfølging etter første avslag, kan private eiere som søker om støtte til samme tiltak flere ganger få et tydeligere bilde av de ulike elementene knyttet til søknadsprosessen, og dette kan være en forklaring på at tilfredsheten er høyere for dem som søker om tilskudd til samme tiltak flere ganger fra pilotprosjektene.

Som nevnt tidligere, viser de kvalitative intervjuene at informantene er positivt overrasket over at de ved avslag har fått tips om hvordan de kan spisse søknaden for å få tilskudd om de søker på nytt. Dette gjelder både Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene, og det er også formidling av avslag/ tilsagn om støtte vi ser den høyeste tilfredsheten blant respondentene som har søkt om tilskudd til samme tiltak to til fire ganger for både Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene.

6.2.3 Kombinering av ulike finansieringskilder

I den kvalitative undersøkelsen, spurte vi informantene om de hadde hatt noen utfordringer knyttet til det å kombinere finansiering fra ulike kilder.

En utfordring som ble tatt opp av to informanter, er at tilskudd fra én offentlig aktør medfører krav om medfinansiering. Dersom eieren må søke andre offentlige aktører om tilskudd, grunnet manglende egenkapital, er man avhengige av at begge gir tilsagn. Et eksempel gitt i et av de kvalitative intervjuene, var at Norsk Kulturminnefond ga tilskudd med tre års varighet, mens fylkeskommunen kun ville gi årlige tilskudd. I nevnte tilfellet, innvilget ikke fylkeskommunen søknaden om økonomisk støtte i år to av prosjektet, noe som medførte likviditets- og finansieringsproblemer. Denne type ulikheter skaper stor usikkerhet hos de private eierne, og bør søkes unngått.

Et annet punkt som er tatt opp i denne sammenheng, er at det er ulike søknadsfrister for ulike offentlige støtteordninger. Det er også ulike dokumentasjonskrav for de ulike søknadene. Disse ulikhetene medfører stort merarbeid for de private eierne, da de ofte må skrive helt nye søknader til de enkelte offentlige aktørene, og gjerne på ulike tidspunkt. Dersom dokumentasjonskravene hadde blitt samordnet, kunne utarbeidet dokumentasjon i stor grad gjenbrukes, og byrden med å fylle ut ulike søknader ville blitt redusert betraktelig.

I denne forbindelse må det påpekes at privat eier ofte får støtte fra ulike finansieringskilder til samme *objekt*, men ikke til samme *tiltak*. Det vil si at ett tiltak, som restaurering av vinduer i en bygning kan få støtte fra én offentlig støtteordning, mens et annet tiltak, som istandsetting av utvendige vegger, kan få støtte fra en annen offentlig støtteordning. I slike tilfeller vil de private eierne søke om støtte til ulike tiltak fra ulike offentlige støtteordninger, men de private eierne vil sannsynligvis selv oppfatte det som at de søker støtte fra ulike offentlige støtteordninger til samme prosjekt bestående av mange tiltak.

Utover disse utfordringene, og utfordringene knyttet til søknadsprosessen beskrevet i avsnittet over, samt de potensielle interessekonfliktene og flaskehalsene beskrevet i avsnitt 6.2.4, viser ikke våre data øvrige utfordringer knyttet til å kombinere flere finansieringskilder.

Det må videre nevne at en rekke av informantene påpeker at det å få tildelt offentlig støtte også gir prosjektene en grad av seriøsitet som kan gjøre det lettere å hente finansiering også fra andre kilder.

Et annet godt eksempel som er verdt å nevne, er en informant som forteller om et meget vellykket samarbeid mellom Verdiskapingsprogrammet og Innovasjon Norge. Verdiskapingsprogrammet har bidradd med midler til istandsetting av kulturminnet som grunnlag for verdiskapingen, og Innovasjon Norge har bidradd med støtte til etableringen av virksomheten og videre forretningsutvikling.

6.2.4 Generelle erfaringer knyttet til søknadsprosesser om offentlige tilskudd og tilhørende oppfølging

Rambøll gjennomførte, på vegne av Kultur- og kirke departementet, en kartlegging av statlig krav til innrapportering fra frivillige organisasjoner og frivilligsentraler knyttet til tid og ressurser disse organisasjonene brukte på søknadsskriving og rapportering, hvorvidt organisasjonene oppfattet dette som unødvendig mye, og hvordan søknadsskrivingen og rapporteringen eventuelt kunne forenkles for å gjøre dette mindre ressurskrevende for tilskuddsmottakerne⁷. Vi anser at funn fra denne rapporten også kan være erfaringer Verdiskapingsprogrammet kan dra nytte av i det videre arbeidet.

Kartleggingen omfattet grunnstøtteordninger fra seks statlige tilskuddsordninger tilhørende fem ulike departement, samt to prosjektstøtteordninger. Funnene viser at de mest tidkrevende aktivitetene er knyttet til det å skrive søknader, samt å utforme årsrapporter som beskriver hvordan tilskuddet har blitt benyttet. Organisasjonene uttrykte forståelse for at det måtte brukes tid på denne type administrativt arbeid, og den generelle tendensen var at det overordnede nivået på

⁷ Rambøll Management Consulting (2009): *Statlige krav til innrapportering fra frivillige organisasjoner og frivilligsentraler*

rapporteringskravene ikke ble oppfattet som overdrevet, men mange av organisasjonene som inngikk i kartleggingen hadde innvendinger til enkeltelementer ved rapporteringsregimet. Videre ble det påpekt at den samlede rapporteringsbyrden, når flere ulike tilskuddsordninger ble sett under ett, opplevdes belastende.

Et videre interessant funn i kartleggingen, er at mange organisasjoner sender inn mer omfattende rapporter og søknader enn det som egentlig forventes fra myndighetenes side. Det brukes derfor ofte mer ressurser enn det som kan tilskrives myndighetenes krav. Dette knytter seg spesielt til rapportering i etterkant av tildelt støtte. Det ble videre identifisert tre hovedgrunner til at det ble rapportert inn for mye informasjon. Den første, kalt informasjonsbehovet, var at organisasjonene har en egeninteresse av å informere myndighetene om saker de arbeider med og synes er viktige. Dette elementet ses ikke som relevant for de private eierne som er målgruppen for Verdiskapingsprogrammet. Dette punktet er heller relevant for pilotprosjektene rapportering i forhold til tildelt støtte. Det neste punktet går på konkurranseelementet, der søknadene og rapporteringen danner grunnlaget for å oppnå tilskudd i konkurranse med andre organisasjoner. Dette elementet kan gjøre seg gjeldende for de private eierne som søker om tilskudd fra Verdiskapingsprogrammet. Det siste hovedpunktet går på uklarhet om hva som kreves. Dette gjorde seg spesielt gjeldende for prosjektstøtteordninger, noe også Verdiskapingsprogrammet kan karakteriseres som. Her var det flere organisasjoner som oppga at de hadde fått bevilget mindre enn de søkte om og at de i de tilfellene satt igjen med en følelse av at tilskuddet kostet mer enn det smakte.

Anbefalingene i denne rapporten var at videre forenklingsarbeid for å redusere de administrative byrdene som følger av å søke om tilskudd, bør følge to akser:

1. For hver enkelt tilskuddsordning kan det foretas en gjennomgang av hva som kreves av informasjon, samt en vurdering av hvordan informasjonene fremskaffes. Finnes informasjon som kan utelates, eventuelt enklere måter å innehente den på?
2. Det bør foretas en samkjøring av hva myndighetene krever på den ene siden, og hva organisasjonene rapporterer på den andre. I de fleste tilfeller rapporterer organisasjonene langt mer omfattende informasjon enn hva myndighetene krever og ønsker.

Vi anser disse funnene i høy grad som relevante for Verdiskapingsprogrammet. Anbefalingene gitt over, vil vi diskutere videre i kapittel 8.

6.3 Potensielle interessekonflikter, motstridende krav og flaskehals

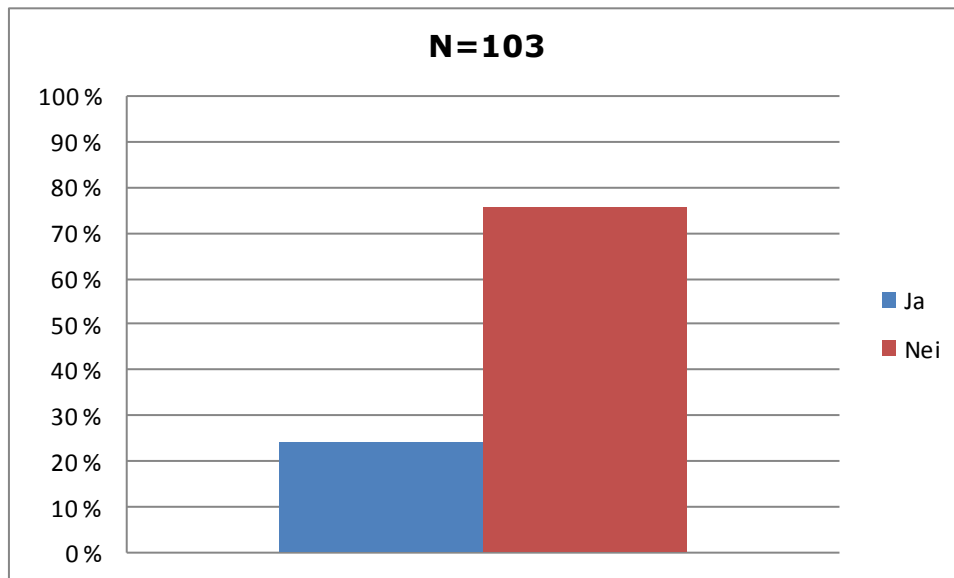
I dette avsnittet vil vi beskrive de private eierne erfaringer med potensielle interessekonflikter mellom bruk og vern av kulturminnene, eventuelle motstridende krav fra ulike aktører, samt potensielle flaskehals for vern og bruk av kulturminnene i privat eie. Vi har undersøkt begge tema både i den kvantitative og i den kvalitative undersøkelsen.

6.3.1 Potensielle interessekonflikter

I dette avsnittet vil vi gjengi de private eierne erfaringer med potensielle interessekonflikter, hvorvidt disse har blitt løst og eventuelt hvordan disse har blitt løst.

I spørreundersøkelsen ble respondentene spurt om de hadde opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk i de prosjektene de har eller er i ferd med å gjennomføre. Figuren under viser andelen som henholdsvis har opplevd interessekonflikter og de som ikke har det.

Figur 6-16: Andel private eiere som har opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk av sitt kulturminne

Som vi ser av figuren over, er det et klart flertall av respondentene som ikke har opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk av sine kulturminner. Det er allikevel 24 prosent av de private eierne som har opplevd interessekonflikter.

Respondentene som svarte bekreftende på at de hadde opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk, ble bedt om å spesifisere hva denne interessekonflikten gikk på. 14 av 21 respondenter som besvarte dette spørsmålet viser til konflikter mellom oppgradering av bygningene for å tilfredsstille moderne krav til standard og/ eller sikkerhetskrav fra øvrige myndigheter og hensynet til å beholde bygningen i sin opprinnelige form. Et eksempel er krav om rømningsvei dersom et bygg skal brukes til overnatting. En privat eier fikk pålegg om å sette inn rømningsvindu i et bygg for å benytte det til overnatting, men da det ikke hadde vært vindu der opprinnelig, fikk han ikke lov til å utføre denne endringen av kulturminnefaglige hensyn. Det nevnes også at flere har ønsket å bytte vinduer, eller etterisolere bygg, for å redusere varmetap og energiforbruk, men at dette ikke er godkjent av antikvariske myndigheter. Også mer moderne løsninger for å bedre ta vare på bygningene, som å installere takrenner, har blitt avslått da det ikke opprinnelig var takrenner på bygget. I denne sammenheng må vi nevne at problemstillingen i hovedsak går på konflikter mellom bruk og vern. Problemene ved rømningsvei oppstår når man for eksempel å ta i bruk en bygning til overnatting der det opprinnelig ikke finnes et vindu. For bygninger uten formell vernestatus, har kulturminnemyndighetene i hovedsak påvirkningskraft gjennom ikke å støtte tiltak som ikke er kulturminnefaglig tilfredsstillende. Det ikke å overholde brannvernkrav får derimot større konsekvenser – spesielt når det gjelder ansvarsforhold dersom det skulle oppstå en brann. Man kan slik sett si at flere av disse konfliktene går på at privat eier ikke får tilsagn på søknad om støtte dersom de vil ta kulturminnet i bruk på en gitt måte som krever bygningsmessige endringer som følge av krav fra andre myndigheter.

En videre problemstilling som tas opp i denne sammenhengen, er at det stilles strenge krav til materialvalg og håndverksmetoder, noe som gjør tiltakene langt dyrere enn om man kunne tatt i bruk andre materialer og håndverker uten spesialkompetanse. Sistnevnte problemstilling kommer vi også tilbake til senere i dette avsnittet.

To informanter oppgir også at de har søkt om henholdsvis å bygge sammen to bygg og sette opp et nybygg. Begge driver virksomhet, slik den har blitt drevet fra gammelt av. Begge mener at foreslåtte endringen av bygningsmassen ville hjulpet dem å drive virksomheten på den tradisjonelle måten. De understreker at selve driften av virksomheten er viktig kulturminnefaglig sett, ettersom de driver etter tradisjonelle metoder, men hensynet til at bygningsmassen skal bevares slik den opprinnelig er satt opp er veid høyere enn produksjonsmetodene, og begge har som nevnt fått avslag på støtte til sammenbygning.

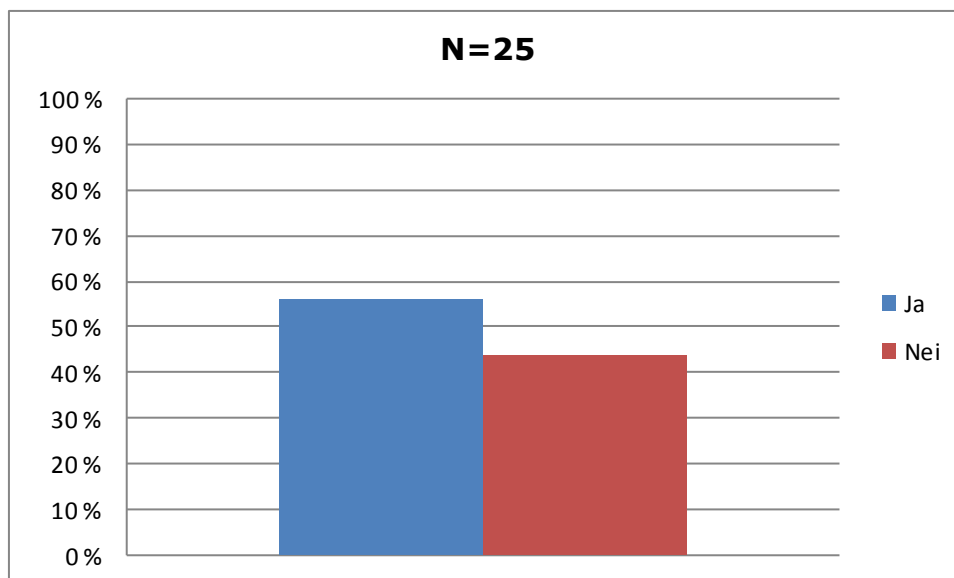
Det er også to informanter som oppgir at driften medfører økt slitasje på eldre produksjonsutstyr og bygninger, noe som medfører hyppigere og stadig dyrere vedlikehold.

Det er også disse interessekonfliktene som trekkes opp i de kvalitative intervjuene. Dette med behov for å installere moderne tekniske anlegg, både i de tilfeller bygningen skal brukes til bolig eller overnattingstilbud, men spesielt dersom bygningen tas i bruk til servering. I sistnevnte tilfelle er det også en rekke krav fra Mattilsynet som må tilfredsstilles. Med hensyn til tekniske anlegg, lar dette seg som regel løse, men da anleggene må utformes for mest mulig å passe inn i bygningen, er dette fordyrende.

I tillegg til ovennevnte problemstillinger ble det også påpekt at det er tilnærmet umulig å drive moderne landbruk i gamle landbruksbygninger. Både måten å drive gårdsdrift, samt størrelsen på enhetene, har endret seg dramatisk fra 1960-tallet og frem til i dag. Et eksempel på dette er at dørene i gamle bygninger er for smale til å komme inn med moderne redskaper, som traktor.

Respondentene som svarte bekreftende på at de hadde opplevd interessekonflikter mellom vern og bruk av kulturminnene, ble også bedt om de fant en løsning på disse konfliktene, se figuren under.

Figur 6-17: Andel interessekonflikter som er løst

Som vi ser av figuren er det 56 prosent av respondentene som oppgir at interessekonfliktene er løst, mens 44 prosent sier at disse konfliktene ikke har blitt løst. Respondentene som oppgir at de har løst interessekonflikten, ble bedt om å spesifisere hvordan de kom frem til løsningen. Syv av 11 respondenter oppgir at de i dialog med rette myndigheter har inngått kompromisser for å løse interessekonfliktene. Tre respondenter oppga også at de løste det ved å trekke deler av tiltaket fra søknaden, der interessekonflikten lå, og utførte de tiltak de så som nødvendige, men da uten statlig støtte.

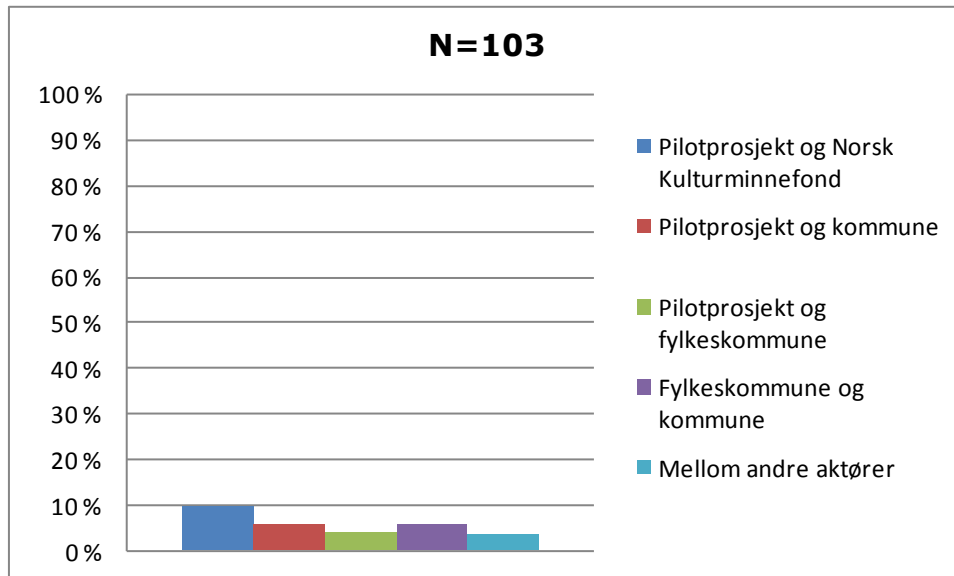
Også i de kvalitative intervjuene ble dette med å inngå kompromisser vist til som løsning på interessekonfliktene. Når det gjelder det at tiltakene blir dyrere da det må gjøre spesielle tilpasninger materialmessig og håndverksmessig, er svaret også at det er en kostnad man bare må ta. Samtidig nevner også flere av de informantene vi har intervjuet at alternativet var å rive det gamle bygget og bygge nytt. Det er også flere av disse som sier at dersom de ikke hadde fått tilsagn om støtte, hadde dette vært et alternativ de sannsynligvis hadde benyttet seg av. Denne problemstillingen kommer vi tilbake til i avsnitt 7.1.

6.3.2 Potensielle motstridende krav

I dette avsnittet vil vi gjengi de private eierens erfaringer med motstridende krav fra ulike aktører.

Respondentene i både den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen ble videre spurt om de hadde opplevd at det ble stilt motstridende krav fra ulike offentlige myndigheter. Figuren under viser andelen respondenter som i meget høy grad eller i høy grad har opplevd motstridende krav fra de ulike aktørene vist til høyre i figuren.

Figur 6-18: Andelen respondenter som har opplevd motstridende krav fra ulike aktører

Som vi ser, er det lave andeler av respondentene som har opplevd motstridende krav fra ulike aktører. Innledningsvis må vi også påpeke at det er naturlig dersom det forekommer motstridende krav fra ulike aktører ettersom for eksempel ulike statlige myndigheter skal ivareta ulike hensyn.

Det er faktisk mellom pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond det er høyest andel respondenter som melder om motstridende krav (10 prosent). Respondentene i spørreundersøkelsen ble bedt om å spesifisere hva de motstridende kravene eventuelt gikk på. Når det gjelder forholdet mellom pilotprosjektet og Norsk Kulturminnefond, er den tilbakemeldingen som hovedsakelig går igjen at Norsk Kulturminnefond stiller strengere krav til det kulturminnefaglige, mens pilotprosjektene har mer fokus på å tilrettelegge for bruk og økonomisk verdiskaping for det enkelte kulturminnet, eller for den samlede porteføljen av kulturminner, i de ulike pilotprosjektene.

Som nevnt tidligere i rapporten, viser de eksplorative intervjuene at medarbeiderne i Norsk Kulturminnefond både har formell- og realkompetanse på kulturminner, mens dette ikke nødvendigvis er tilfellet for pilotprosjektlederne. Slik vi har forstått rollefordelingen mellom Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene, skal det også være et større fokus på verdiskaping, i betydning utvikling av kommersiell drift gjennom bruk av kulturminnene, i pilotprosjektene, mens Norsk Kulturminnefond i større grad fokuserer på klassisk vern av kulturminner. Vi ser denne ulikheten som en naturlig forklaring på det ulike fokuset og tilnærmingen til den klassiske interessekonflikten mellom vern på den ene siden, og tilpasninger av bygget med mer moderne løsninger som gjør det enklere å ta kulturminnet i bruk, spesielt dersom kulturminnet skal tas i bruk kommersielt sett.

Informantene i den kvalitative undersøkelsen ble også spurt om de hadde opplevd motstridende krav fra ulike aktører. 20 av informantene oppgir at de ikke har opplevd motstridende krav. Av de som sier de har opplevd motstridende krav, går mye på allerede nevnte interessekonflikter. Dette med krav om bruk av gamle materialer og håndverkere med spesialkompetanse, som er med på å fordyre prosjektene, tas også opp her. En problemstilling som nevnes her, er at det for tildeling av SMIL-midler har blitt stilt krav om at tiltaket skal gjennomføres på billigst mulig måte. Dette

kan være problematisk da kulturminnefaglige korrekte arbeidsmetoder i de fleste tilfeller vil være fordyrende for et tiltak.

Videre tas det opp at landbruksmyndighetene stiller langt strengere krav til dyrevelferd enn tidligere, og stiller for eksempel krav om vindu i fjøs om de benyttes til dyr. En av grunnene er at dyrene skal ha tilgang på lys om vinteren. Da det tradisjonelt sett ikke var vinduer i denne type bygninger, tillater ikke antikvariske myndigheter en slik endring i byggets fasade. For å finne en løsning, er det nødvendig å inngå kompromisser.

Igjen kommer også konflikten mellom for eksempel krav til brannvern og rømningsveier og kulturminnefaglige hensyn opp, se omtale over. En problemstilling, som sannsynligvis bare vil øke i omfang de kommende årene, er energieffektivisering av bygg, av miljømessige hensyn, og bevaring av bygninger i sin opprinnelige form, er også påpekt i de kvalitative intervjuene. Til nå tyder våre data på at hensynet til ivaretagelse av kulturminnene har veid tyngst, men med stadig større fokus på energikrav til bygninger, kan det hende dette etter hvert snur. Spesielt når det gjelder bolighus, der det nå er innført energisertifikater, kan dårlige energiløsninger redusere boligverdien, noe som sannsynligvis vil føre til at de private eierne i stadig større grad ønsker å ta i bruk moderne metoder for å oppnå energisparing og dermed bedre rating i energisertifikatet.

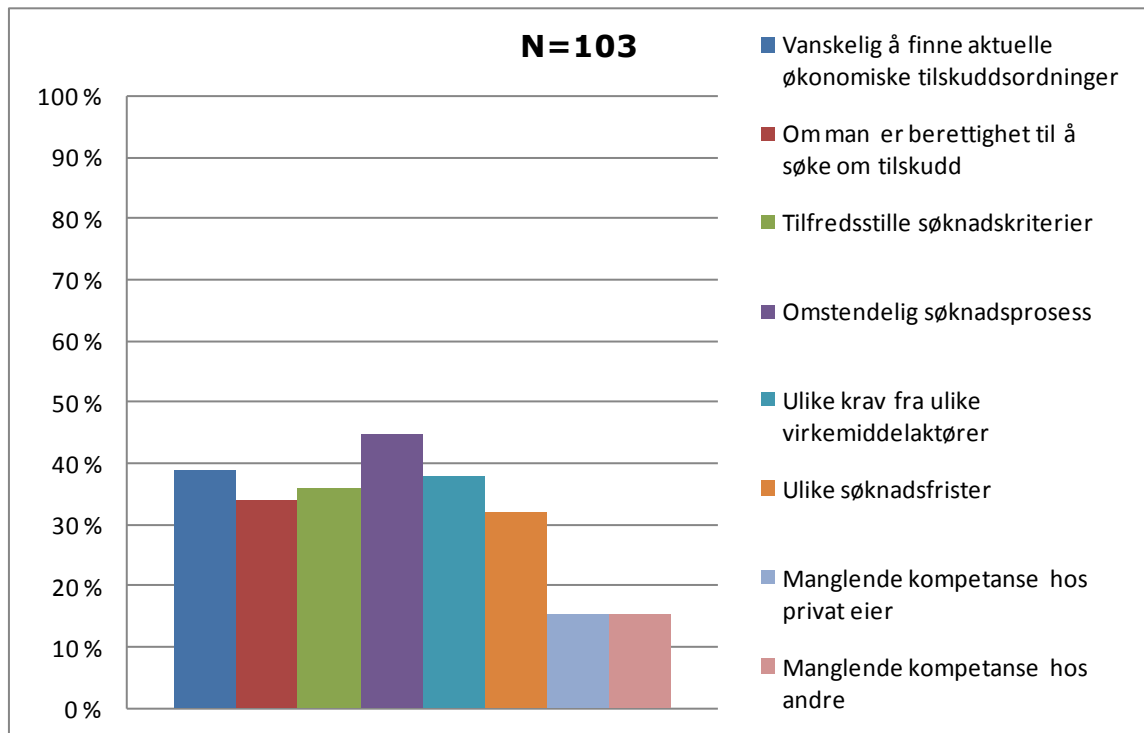
Et siste punkt fra den kvalitative undersøkelsen, er at kravene til universell utforming, der også disse stadig blir strengere, også vanskelig lar seg kombinere med kulturminner. Dette gjelder spesielt bygg som offentligheten kan ta i bruk. Det er for eksempel strenge krav til hellinger på ramper for rullestolbrukere. En halv meter stigning krever en seks meter lang rampe for å tilfredsstille kravene til maks helling på rampen. En slik rampe vil være et stort inngrep i fasaden på et bygg. Videre er romløsningene, med smale dører, mange, små rom og smale, bratte trapper, vanskelig å endre på uten at bygningen mister autentisitet.

6.3.3 Potensielle flaskehalsar

I dette avsnittet gjengir vi de private eiernes erfaringer med potensielle flaskehalsar for effektiv forvaltning og vern og bruk av kulturminner. Med flaskehalsar mener vi potensielle hindringer som enten stopper eller forsinker gjennomføringen av et gitt tiltak.

Informantene i både den kvalitative og den kvantitative undersøkelsen ble videre bedt om å vurdere om, og eventuelt hvor, det oppstår flaskehalsar for i forhold til en effektiv innsats fra offentlige virkemiddelaktører for bevaring og bruk av kulturminner. Figuren under viser resultatene fra spørreundersøkelsen, der det er andelen respondenter som i meget høy grad eller i høy grad opplever at det oppstår flaskehalsar knyttet til elementene beskrevet til høyre i figuren.

Figur 6-19: Flaskehals i forhold til en effektiv innsats fra offentlige virkemiddelaktører for bevaring og bruk av kulturminner

Som vi ser av figuren over, er det omstendelig søknadsprosess om økonomisk støtte som oppleves som den største flaskehalsen (45 prosent). Denne problemstillingen er diskutert i avsnitt 6.2. Resultatene vist i avsnitt 6.2 viser i hovedsak at flertallet av respondentene er tilfreds med søknadsprosessen og tilhørende oppfølging knyttet til økonomisk støtte både pilotprosjektet og fra Norsk Kulturminnefond. Samtidig ble det også vist at utfylling av søknader ble sett som tungt, og det ble vist at flere private eiere oppgir å ha leid inn rådgivere for å klare å fylle ut søknaden om tilskudd.

Det at det er vanskelig å finne ut hvilke tilskuddsordninger de private eierne kan søke støtte fra (39 prosent) ses som den nest største flaskehalsen. I samme kategori følger hvorvidt man er berettiget til å søke om tilskudd (34 prosent), samt at søknadskriteriene er vanskelige å tilfredsstillende (36 prosent).

Dette med å få tilgang til informasjon om aktuelle tilskuddsordninger, er også en utfordring som tas opp i de kvalitative intervjuene. Som en sa det, når man først vet hvor man skal søke, er det lett å komme i gang. Øvrige tilbakemeldinger på disse elementene er også diskutert i avsnitt 6.2.

Dette med ulike krav fra ulike virkemiddelaktører ses også som en flaskehals av 38 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen. Dette er også et punkt som tas opp i de kvalitative intervjuene. Her blir det spesielt pekt på at det er ulike krav til dokumentasjon ved utbetaling av tilskudd og ferdigstilling av rapport. Det er spesielt pekt på ulikheter i disse kravene for midler fra fylkeskommunen og midler fra Norsk Kulturminnefond. En av informantene i de kvalitative intervjuene oppga at Norsk Kulturminnefond har utviklet en god praksis for å følge opp prosjekt, mens han opplevde at fylkeskommunen ikke hadde tilsvarende praksis. Samme informant påpekte at ansatte i forvaltningen ofte ikke har like god kunnskap om hvordan et prosjekt gjennomføres i praksis. Han opplevde at representanten fra Norsk Kulturminnefond de var i kontakt med, hadde både forvaltningsmessig og praktisk kunnskap. Dette opplevdes som en stor hjelp i for eksempel forståelsen av fremdriften i prosjektet i forhold til hva som var forutsatt i søknaden, praktiske tips til hvordan arbeidet kunne gjennomføres.

Samtidig ble det understreket i de kvalitative intervjuene at oppfølgingen gjennom hele prosjektet er personavhengig. Det er også medarbeidere i ulike fylkeskommuner som har blitt fremhevet

som meget kompetente ressurspersoner som har vært avgjørende for at prosjekter har blitt gjennomført.

Dette med ulike søknadsfrister er videre diskutert i avsnitt 6.2.3. I dette avsnittet viste vi at dublering av arbeid med søknadsarbeid, samt at søknadene måtte sendes inn til ulike tidspunkter, oppleves som en ekstra belastning for de private eierne.

Respondentene i spørreundersøkelsen ble også bedt om å spesifisere øvrige elementer de ser som flaskehals. 17 av 44 respondenter som har besvart dette spørsmålet, peker på mangel på kvalifiserte håndverkere som en flaskehals. Det oppleves at det er for få med rett kompetanse, noe som gjør at denne kompetansen ofte må hentes utenbys eller utenlands. I tillegg til at de er vanskelige å få tak i, fordyrer dette prosjektene. Det at det ofte er lang ventetid for håndverkere med rett kompetanse, gjør gjerne at fremdriften i prosjektene forskyves. Dette gjelder spesielt for prosjekter med korte byggesonger, som nevnt i avsnitt 6.2. Mangel på håndverkere og tilgang på rette materialer, ble også fremhevet som en flaskehals i de kvalitative intervjuene. Samtidig var det én av informantene i de kvalitative intervjuene som oppga at de hadde drevet restaurering av sine kulturminner i en periode på 25 år, og de opplever at tilgangen på kvalifiserte håndverkere har blitt bedre de siste årene. Arbeidet med å utdanne flere håndverkere gjennom Næmingordningen ble nevnt som en årsak til denne forbedringen.

I denne sammenheng er det syv av informantene som tar opp at de opplever lav grad av fleksibilitet blant aktørene som har tildelt tilskudd når det gjelder fremdrift i prosjektene. Tilskuddene er gitt med forutsetning om en gitt byggetid og ferdigstillestid, og i informantenes beskrivelser påpekes det at disse fristene må holdes for å få utbetalt tildelt tilskudd *"om så verden står i brann"* som en av informantene skrev. Dette med liten fleksibilitet ble også tatt opp av flere informanter i de kvalitative intervjuene. En informant nevnte at man ofte ikke vet hvordan et prosjekt løses best i praksis på søknadstidspunktet. Han uttrykte det som at *"Søknadssystemet tvinger en inn i en fastere form enn situasjonen krever eller har fordel av"*.

I spørreundersøkelsen var det 13 av respondentene som oppga tilgang på penger, både egenkapital og tilskudd, som en flaskehals. Det var også flere av informantene i den kvalitative undersøkelsen som tok opp det samme. Det å ta kulturminnefaglige hensyn ved vedlikehold og istandsetting av objekter, påfører eierne betydelige merkostnader sammenlignet med vanlig vedlikehold. Uten tilgang på penger, kan det være langt enklere for eierne å rive bygningene eller velge moderne løsninger og materialer enn å sette bygningene i stand slik de opprinnelig ble bygget. Et annet punkt som ble tatt opp av to av informantene, er at det ikke finnes egne midler til kontinuerlig vedlikehold. Den ene av disse informantene oppga at han hadde over 1.000 kvadratmeter med gårdsbygninger, i tillegg til tilhørende gårdstun og øvrig utomhusareal, å ta vare på. Det stadig å måtte søke støtte til enkeltprosjekter oppleves som lite hensiktsmessig for denne type eiendommer.

Tre av respondentene i spørreundersøkelsen påpekte også dette med at sen utbetaling av tilskudd i forhold til påløpte kostnader oppleves problematisk, se også avsnitt 6.2 for utdyping av denne problemstillingen. Som nevnt i avsnitt 6.2 var også dette en problemstilling som ble tatt opp av flere informanter i de kvalitative intervjuene.

Et siste punkt som ble tatt opp av fem respondenter i spørreundersøkelsen og tre informanter i den kvalitative undersøkelsen, er saksbehandling i kommunene. Dette gjelder hovedsakelig saksbehandling knyttet til brukstillatelse og øvrig reguleringsarbeid.

Treg saksbehandling fører til forsinkelser i prosjektene og er også en risiko de private eierne ikke kan styre. Sett i sammenheng med strenge krav til fremdrift for tiltak som har fått tildelt tilskudd, gjør dette at treg kommunal saksbehandling kan gjøre at den private eieren mister tildelt tilskudd grunnet forsinket fremdrift og eventuelt må søke om tilskudd til samme tiltak på nytt. En tilknyttet utfordring har vært manglende utbygging av infrastruktur, som utbygging av veier, vannledninger, strømtilgang etc. Når denne type infrastruktur ikke kommer på plass, spesielt i tilfeller der dette har ligget som forutsetning for ombygging av kulturminner for ny bruk, som overnatting eller servering, er dette også en stor flaskehals for å ta i bruk kulturminnet etter hensikten.

7. VERDISKAPINGSPROGRAMMETS UTLØSENDE EFFEKT FOR BRUK OG VERN AV KULTURMINNER

Dette temaet handler om hvilken grad private eiere påvirkes av offentlig forvaltning, veiledningsapparatet og andre fagmiljøer og nettverk. Fokuset her vil være på to typer utløsende effekter. Vi ser først på hvorvidt den økonomiske og faglige støtten de private eierne har mottatt gjennom Verdiskapingsprogrammet har medført at tiltak, som ellers ikke ville blitt gjennomført, eller gjennomført i mindre skal eller på et senere tidspunkt, har blitt gjennomført. Deretter ser vi på hvorvidt de private eiernes deltakelse i Verdiskapingsprogrammet har medført i endringer i de private eiernes adferd og holdninger til bruk og vern av kulturminner.

I dette kapitlet vil vi også se på hvorvidt gjennomførte tiltak har medført **kulturell, sosial eller miljømessig** merverdi for de private eierne og deres lokalmiljø. Som nevnt tidligere, er økonomisk merverdi diskutert i kapittel 5.

Sentrale problemstillinger vil således være:

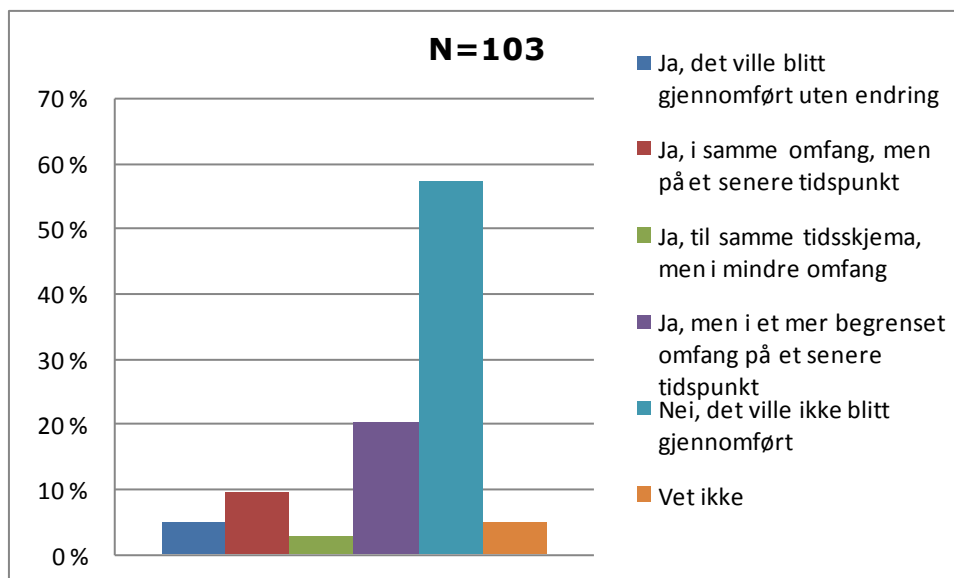
- Ville private eiere i like stor grad satt i stand kulturminner uten økonomisk eller faglig bistand fra det offentlige virkemiddelapparatet?
- Adferdsendringer hos de private eierne
- Tiltakenes kulturelle, sosiale og miljømessige merverdi

7.1 Ville tiltaket blitt iverksatt uten deltakelse i Verdiskapingsprogrammet?

I dette avsnittet vil vi se på hvorvidt de private eierne ville gjennomført tiltakene i det hele tatt uten den økonomiske støtten de har mottatt, eventuelt om de ville gjennomført dem i mindre omfang og/ eller brukt lengre tid på å gjennomføre tiltaket.

Figuren under viser de private eiernes vurdering av i hvilken grad tiltaket ville blitt gjennomført uten mottatt økonomisk støtte.

Figur 7-1: Vurdering av hvorvidt tiltaket ville blitt gjennomført uten økonomisk støtte

Som vi ser av figuren, er det et flertall av respondentene (57 prosent) som ikke ville gjennomført tiltaket uten den økonomiske støtten. Det er videre bare fem prosent av respondentene som ville gjennomført tiltaket uten endringer dersom de ikke hadde fått tildelt støtte. Av respondentene som ville gjennomført tiltaket med modereringer, er det 20 prosent som ville gjennomført det, men da både i redusert omfang og på et senere tidspunkt.

Funnene understøttes av funnene i de kvalitative intervjuene. Det er kun én av informantene i de kvalitative intervjuene som sier at tiltaket ville blitt gjennomført uten endringer. Fem av informantene oppgir at tiltaket ville blitt gjennomført, men i mindre omfang og/ eller til senere frem-

drift. De resterende oppgir at det ikke ville blitt gjennomført. Av informantene som sier de ikke ville gjennomført tiltak, er det flere som oppgir at alternativet var å rive bygningen eller pusse den opp uten hensyn til at det var et kulturminne. Én av informantene oppgir også at det kun hadde blitt foretatt normalt vedlikehold, men at de ikke hadde hatt mulighet til å foreta den oppgraderingen de nå har fått gjennomført. Uten oppgraderingen hadde de ikke hatt mulighet til å ta kulturminnet i bruk, og det er også større sjanse for at kulturminnet ville forfalt i større grad ved kun normalt vedlikehold.

Disse resultatene er en klar indikasjon på at den økonomiske støtten er viktig for å gjennomføre tiltakene. Som vist over, risikerer man at kulturminnene blir revet eller bygget om uten hensyn til at det er kulturminner.

I den kvalitative undersøkelsen ble informantene også spurt om de ville gjennomført tiltaket på samme tid og i samme omfang dersom de ikke hadde mottatt den rådgivningen de eventuelt har mottatt. Basert på tilbakemeldingene fra informantene, fremstår ikke mottatt rådgivning som like viktig som den økonomiske støtten for hvorvidt tiltaket ville blitt gjennomført eller ikke. Samtidig fremstår rådgivningen som essensiell for å gjennomføre tiltaket på en kulturminnefaglig korrekt måte. Her trekkes spesielt rådgivningen fra Norsk Kulturminnefond og håndverkere frem for å kunne gjennomføre tiltakene.

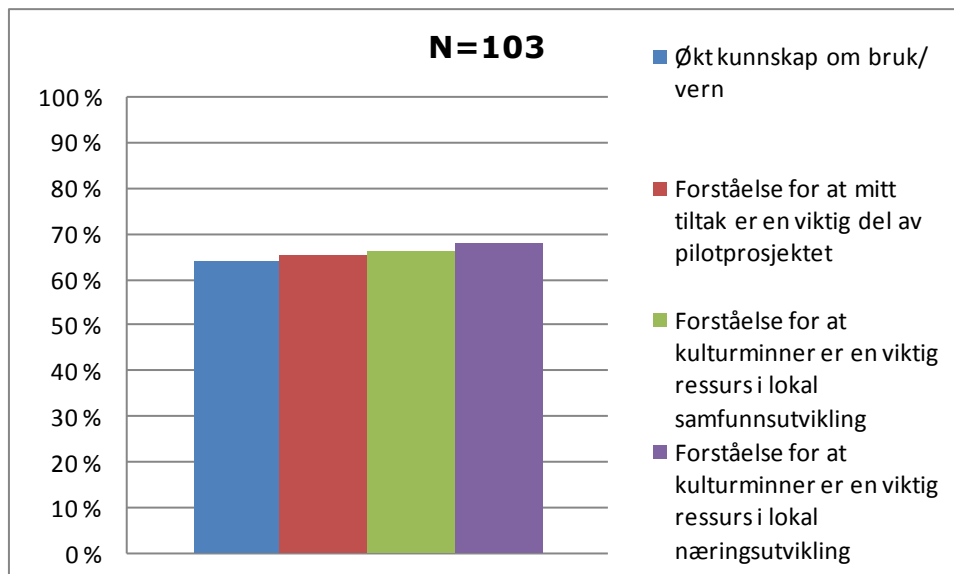
Spørreundersøkelsen åpnet også for at respondentene kunne legge inn øvrige synspunkter eller kommentarer de mente ikke var dekket gjennom de øvrige spørsmålene. I denne sammenheng må det nevnes at flere av kommentarene gikk på betydningen og nødvendigheten av Verdiskapingsprogrammet. Flere av informantene uttrykte at tiltakene ikke hadde blitt gjennomført uten Verdiskapingsprogrammet, og at det heller ikke hadde blitt den helhetlige satsingen det har blitt i noen områder uten den koordinerende rollen noen av pilotprosjektene har hatt. Det er også flere av informantene som uttrykker et sterkt ønske om at satsingen videreføres da de er redd den giv pilotprosjektene har medført vil bli vanskelig å videreføre uten denne koordineringen.

7.2 Adferdsendring

I dette avsnittet ser vi på hvorvidt det gjennomførte tiltaket og deltakelsen i pilotprosjektet har ført til en adferdsendring hos de private eierne med tanke på vern og bruk av kulturminner.

I spørreundersøkelsen ble respondentene bedt om å vurdere en rekke ulike påstander om endring i egen adferd som følge av gjennomført tiltak. Figuren under viser andelen respondenter som er helt enig eller enig i påstandene gjengitt til høyre i figuren.

Figur 7-2: Adferdsendringer hos private eiere som følge av gjennomført tiltak

Som vi ser av figuren, er det et klart flertall av respondentene som er enige i at de har endret adferd som følge av gjennomført tiltak. Andelen respondenter som er enige i påstandene stiger

fra 64 prosent (andelen respondenter som er helt enige eller enige i at de har økt som kunnskap om bruk/ vern) til 68 prosent (andelen respondenter som er helt enige eller enige i at de har økt sin forståelse for at kulturminner er en viktig ressurs i lokal næringsutvikling).

Disse funnene blir bekreftet gjennom svarene vi fikk i den kvalitative undersøkelsen. Samtidig deler respondentgruppen seg noe, da det er flere av informantene som oppgir at de i utgangspunktet brant for å ta vare på kulturminner, også før tiltaket ble gjennomført. Slik sett har disse informanten i utgangspunktet gode kunnskaper om bruk og vern, samt forståelse for viktigheten av tiltaket og kulturminnenes plass i samfunnsutvikling og næringsutvikling.

De informantene som ikke har erfaringer fra feltet fra før, oppgir derimot at de har endret sin adferd og holdninger til det å verne og bruke kulturminner. Den største endringen synes å ligge i forståelsen for at det å bruke gamle teknikker for å sette i stand objektene kan være dyrere, men det tilfører også bygningen verdi. Det er flere som oppgir at de gamle teknikkene faktisk synes bedre enn nyere metoder med tanke på behovet for fremtidig vedlikehold og utskiftning av materialer. Eksempler som gis er både kledning av bygninger, ved å velge rett tretype til materialene, graden av tetthet og sevje i materialene som velges, og hvilke materialer som brukes på hvilke deler av huset – avhengig av hvor utsatt de ulike fasadene eller bygningsdelen er utsatt for slitasje.

Andre momenter som nevnes er den personlige verdien kulturminnene har fått for eierne. Det er flere informanter som har satt seg inn i kulturminnets historie. Det er flere som har overtatt bygninger som har vært i familiens eie i mange år, og som ikke har tenkt over at bygningen kan ha kulturhistorisk verdi. Tiltakene har slik sett vært en øyeåpner for dem.

Det er også flere av informantene som, etter tiltaket, ser langt større potensial i hvordan kulturminnet kan benyttes i næringssammenheng. Også forståelsen for at eget kulturminne inngår i en større sammenheng, har økt. Dette vil vi komme nærmere inn på i avsnittene under.

Disse resultatene viser klart at gjennomførte tiltak har hatt positiv innvirkning på de private eiernes holdninger til det å verne og bruke egne kulturminner. Forståelsen for at eget tiltak også er viktig sett i sammenheng med øvrige kulturminner i både pilotprosjektet, men også i lokal samfunns- og næringsutvikling har økt gjennom de tiltakene som har eller er i ferd med å bli gjennomført.

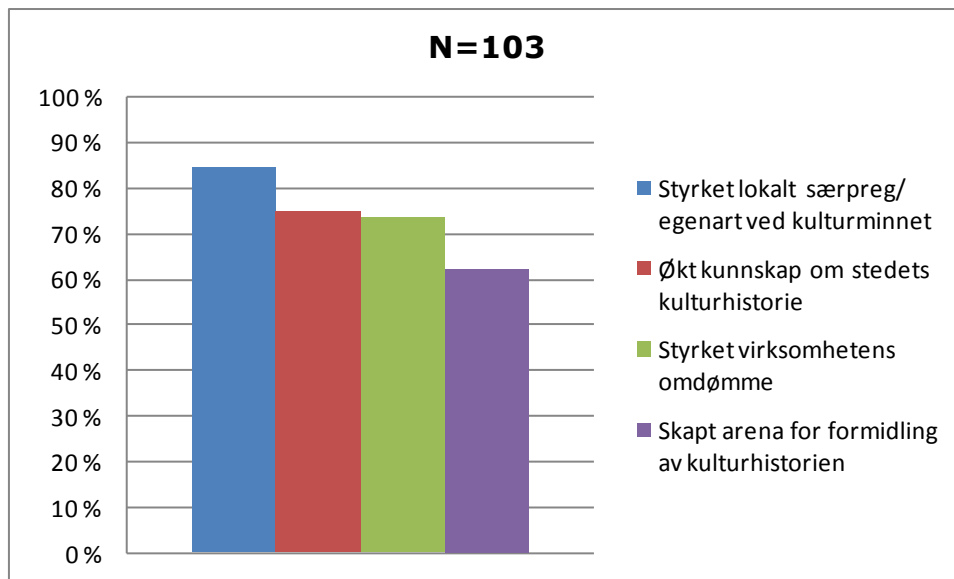
7.3 Tiltakenes kulturelle, sosiale og miljømessig merverdi

I dette avsnittet vil vi gjengi de private eiernes syn på hvorvidt tiltakene de har eller er i ferd med å gjennomføre, har gitt kulturell, sosial eller miljømessig merverdi.

7.3.1 Tiltakenes kulturelle merverdi

I dette avsnittet ser vi på hvorvidt de private eierne mener det tiltaket de har eller er i ferd med å gjennomføre har medført kulturell merverdi. Figuren under viser andelen respondenter som er helt enige i eller enige i de påstandene som gjengis til høyre i figuren.

Figur 7-3: Tiltakenes kulturelle merverdi

Som vi ser av figuren, er det høy grad av enighet for alle påstandene.

Påstanden om at tiltaket har styrket det lokale særpreget og/ eller egenarten ved kulturminnet, scorer høyest med en andel på 85 prosent som er enige eller helt enige i denne påstanden. Dette blir også bekreftet i de kvalitative intervjuene vi har gjennomført. Her blir det påpekt at det å fremheve og styrke kulturminnets egenart, i sammenheng med lokalmiljøet rundt kulturminnet, er en av hovedhensiktene med tiltaket. Dersom dette ikke hadde blitt ivarettatt, kunne for eksempel bygningene like godt blitt revet eller istandsatt med moderne metoder.

Når det gjelder økt kunnskap om stedets kulturhistorie, er det 75 prosent som sier seg helt enige eller enig i denne påstanden. Som beskrevet i avsnitt 7.2, oppgir informantene i de kvalitative intervjuene at tiltaket har gjort dem nysgjerrige på historien rundt eget kulturminne, noe som også har gjort at de har lett frem denne kunnskapen, og gjerne også skrevet den ned.

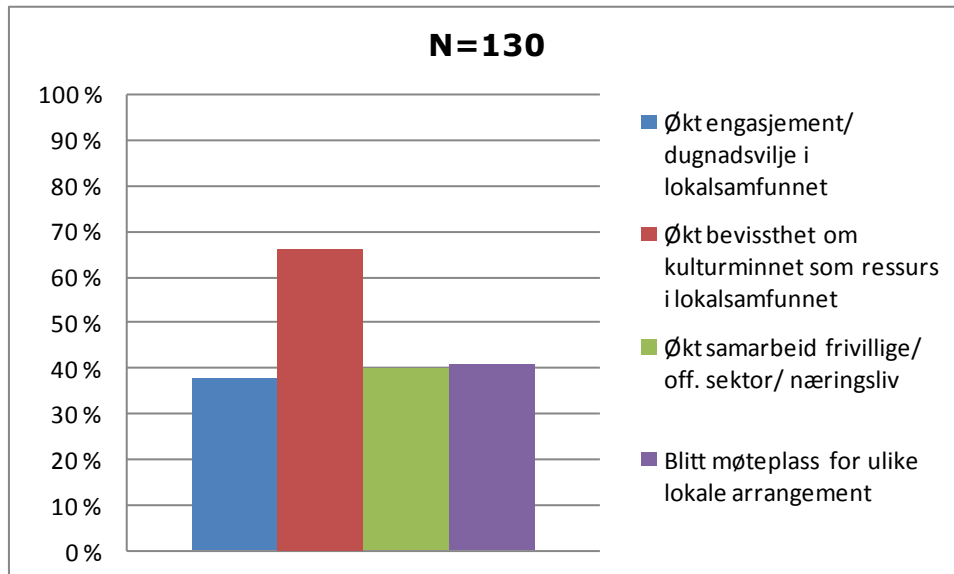
Sistnevnte hører tett sammen med påstanden om at tiltaket har skapt en arena for formidling av kulturhistorien. Her er det 62 prosent av respondentene som sier seg helt enige eller enige i påstanden. Som vist i avsnitt 5.2, er det kun 11 prosent av respondentene som oppgir at formidling inngikk i tiltaket de fikk tildelt støtte til. Det at hele 62 prosent av respondentene sier seg enige i at tiltaket har skapt en arena for formidling av kulturhistorien, må slik sett tolkes som at langt flere private eiere ser formidlingsverdien i tiltaket når dette er gjennomført eller satt i gang, enn i forkant av tiltaket. Som vist i avsnitt 5.2, oppga flere informanter i den kvalitative undersøkelsen at de hadde gjennomført konkrete tiltak, som utarbeidelse av informasjonsplakater, bøker og gitt guidede turer til turister eller lokale skoleklasser. Samtidig var det informanter som i utgangspunktet ikke så at tiltaket hadde noen formidlingsverdi, men som i etterkant for eksempel viste håndverkere rundt på eiendommen for å vise hva som var blitt gjort med hvilke metoder. Sistnevnte er en uventet merverdi som også kan ses i sammenheng med den økte interessen de private eierne har fått for eget kulturminne.

Den siste påstanden under kulturell merverdi, nemlig at virksomhetens omdømme har økt, er 74 prosent av respondentene helt enige eller enige i. Dette funnet bekreftes også i de kvalitative intervjuene. Der blir det fremhevet at særegenheten ved bygningene, fartøyene eller produksjonsmetodene som benyttes, er med på å gjøre virksomheten mer interessant for eksempel i reiselivssammenheng. Det å kunne tilby noe unikt er med på å skille dem ut fra massene slik at de blir synlige.

7.3.2 Tiltakenes sosiale merverdi

I dette avsnittet ser vi på hvorvidt de private eierne mener det tiltaket de har eller er i ferd med å gjennomføre, har medført sosial merverdi. Figuren under viser andelen respondenter som er helt enige i eller enige i de påstandene som gjengis til høyre i figuren.

Figur 7-4: Tiltakenes sosiale merverdi

Som vi ser av figuren, er det påstanden om at tiltaket har medført økt bevissthet om kulturminnet som ressurs i lokalsamfunnet høyest andel av respondentene er helt enige eller enige i (66 prosent). Dette funnet bekreftes også i funnene vist i Figur 7-2. I de kvalitative intervjuene, var det at kulturminnet inngår i en større sammenheng også noe som ble påpekt av et flertall av informantene. En av tilbakemeldingene som gikk igjen i et flertall av intervjuene, var at de private eierne ser at deres kulturminne får større verdi når det settes i sammenheng med øvrige kulturminner i lokalsamfunnet – både kulturelt, sosialt og økonomisk. Sistnevnte er også vist i avsnitt 5.3, der tilbakemeldingene viser at de private eierne ikke nødvendigvis kan drive virksomhet med økonomisk fortjeneste ved hjelp av sitt kulturminne, men det kan bidra til å øke attraktiviteten til lokalsamfunnet, og slik sett for eksempel bidra til økt tilstrømning av turister.

Økningen i dugnadsvilje, er den påstanden færrest respondenter er helt enige eller enige i. Tilbakemeldingene gitt i de kvalitative intervjuene for dette punktet, kan tyde på at grunnen er at flere kulturminner som inngår i pilotprosjektene er bolighus, og at eierne derfor ikke ser det som like naturlig å drive dugnad. Men det er også privatpersoner som melder om at naboer villig har stilt opp på dugnad for å hjelpe hverandre. Videre er det også kulturminner som eies og/ eller driftes av frivillige organisasjoner. For denne gruppen er dugnadsviljen stor. En utfordring for sistnevnte gruppe er heller at driften kan kreve for mye dugnadsarbeid av medlemmene grunnet lave inntekter fra driften og/ eller lave offentlige tilskudd. Utfordringen for denne type organisasjoner er derfor å balansere behovet for å få utført arbeid og slitasjen på medlemmene.

Når det gjelder økt samarbeid mellom privat eier, frivillige organisasjoner, offentlig sektor og næringsliv, er det 40 prosent av respondentene som sier seg helt enige i eller enige i denne påstanden. I de kvalitative intervjuene går tilbakemeldingene på dette punktet på at tiltaket i hovedsak har økt kontakten mellom det offentlige og de private eierne gjennom pilotprosjektene og de tiltakene de har fått tilskudd til. Det gis ingen eksempler på økt samarbeid mellom privatpersoner og frivillige organisasjoner, men det er som nevnt tidligere flere frivillige organisasjoner som eier og/ eller driver kulturminner. Når det gjelder samarbeid med næringsliv, har vi få holdpunkter i dataene som tyder på at dette har økt. Ettersom det er flere av respondentene som driver næringsvirksomhet, og slik sett er næringslivsaktører, kan man si at det er kontakt. Samtidig er det også to informanter i de kvalitative intervjuene som fremhever at mangel på kontakt med næringslivsaktører, og mangel på felles innsats for eksempel for i større grad å utnytte potensialet som reiselivsdestinasjon, gjør at potensialet knyttet til kulturminnene ikke utnyttes fullt ut.

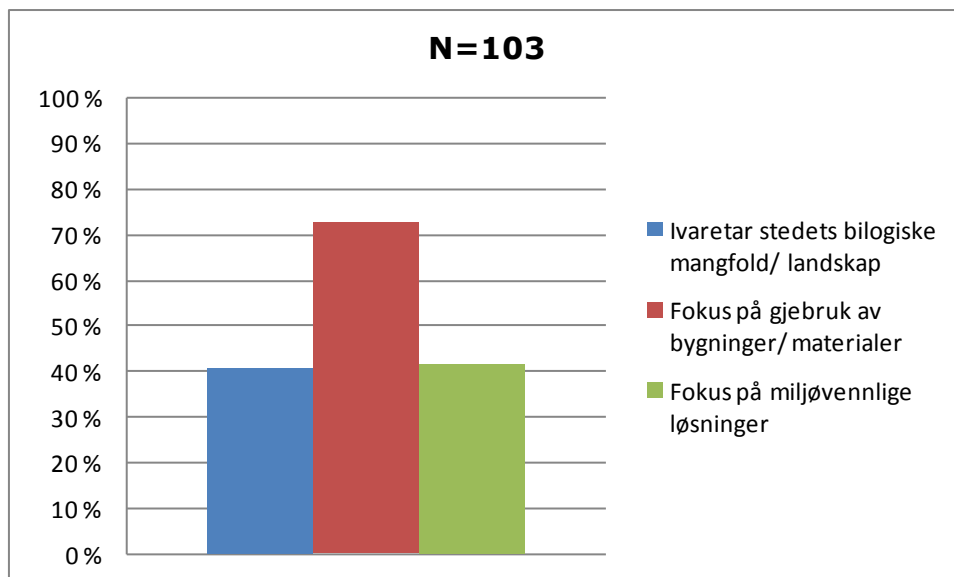
Det er 41 prosent av respondentene som sier seg helt enige i eller enige i at kulturminnet har blitt en møteplass for ulike lokale arrangement. I de kvalitative intervjuene blir dette eksemplifisert ved at folk har gått sammen om å sette i stand ulike bygninger i lokalsamfunnet, og slik sett samlet seg rundt et felles prosjekt. Slik sett kan dette punktet knyttes tett til økt dugnadsvilje. Det er også kulturminner som har blitt satt i stand og tatt i bruk til servering der for eksempel lokale arrangementer og selskaper kan holdes. Det at flere av kulturminnene også huser utstillinger, gjør dem til lokale samlingspunkt. Samtidig er det som nevnt også flere private boliger som inngår i pilotprosjektene, og slik sett egner denne type kulturminner seg dårlig til lokale arrangement.

Et moment som flere av informantene i den kvalitative undersøkelsen tok opp, var at pilotprosjektet og gjennomførte tiltak også hadde snudd synet på vern. Før pilotprosjektet ble opprettet og/ eller før de private eierne startet på tiltaket, ble vern ofte sett som en byrde som betød merknader og merarbeid for de private eierne. Dette synet ble, gjennom pilotprosjektet og påbegynte tiltak, endret. Flere av informantene melder nå at nettopp ivaretagelsen av kulturminnene har gitt egne kulturminner større verdi, samt gitt en ny giv og en ny stolthet i lokalsamfunnet. Folk setter pris på at bygningene i lokalsamfunnet settes i stand, fremfor at de står og forfaller. Det gis eksempler der lokalsamfunn var truet av fraflytting, eller der fritidseiendommer kun ble brukt i korte deler av sesongen, men som gjennom tiltakene utført for å verne og bruke kulturminnene, har stoppet fraflytningstrenden eller fått eierne av kulturminnene til å tilbringe mer tid i disse lokalsamfunnene.

7.3.3 Tiltakenes miljømessige merverdi

I dette avsnittet ser vi på hvorvidt de private eierne mener det tiltaket de har eller er i ferd med å gjennomføre, har medført miljømessig merverdi. Figuren under viser andelen respondenter som er helt enige i eller enige i de påstandene som gjengis til høyre i figuren.

Figur 7-5: Tiltakenes miljømessige merverdi

Som vi ser av figuren over, er 73 prosent av respondentene helt enige i eller enige i at tiltaket har medført et økt fokus på gjenbruk av bygninger og/ eller materialer. Dette er også en tilbakemelding som går igjen i de kvalitative intervjuene. Som beskrevet tidligere i denne rapporten, har dette vært en kilde til merknader for de private eierne, og det har også blitt meldt om problemer med å få tak i denne type materialer. Men som vist i avsnitt 7.2, har de private eierne også sett verdien av å benytte gamle teknikker og materialer, da de ser at disse gir god kvalitet og ofte lengre holdbarhet enn moderne materialer og teknikker, der man for eksempel ikke tar like stort hensyn til hvor utsatte ulike bygningsdeler er for slitasje.

Det er 42 prosent av respondentene som er helt enige eller enige i at tiltaket har medført økt fokus på miljøvennlige løsninger. De kvalitative intervjuene viser at fokuset på gjenbruk av bygninger og materialer til dels vanskeliggjør fokuset på miljøvennlige løsninger, spesielt når det

kommer til energisparing. For eksempel ville utskiftning av vinduer med dobbelt glass gitt bedre isolering enn enkle vinduer. Samtidig kan det gjøres mange tiltak for å tette vinduene godt med gamle metoder. Også det at det ikke kan tas i bruk moderne metoder for isolering av fasader, både grunnet kulturminnefaglige hensyn, men også byggetekniske hensyn som fuktvandring, gjør at energibesparende tiltak blir vanskelige. Slik sett er det naturlig at fokuset på miljøvennlige løsninger blir vurdert som lavere enn fokuset på gjenbruk av bygninger og materialer. Samtidig kan en si at gjenbruk av materialer i seg selv er en miljøvennlig løsning.

Når det gjelder ivaretagelse av stedets biologiske mangfold og landskap, er det 41 prosent av respondentene som sier seg helt enige i eller enige i at tiltaket har økt fokuset på dette punktet. Tilbakemeldingene fra de kvalitative intervjuene viser at for de kulturminnene det er aktuelt for, som gårdsbruk, ser det som essensielt også å ta vare på tilhørende utomhusareal. Det er også gitt eksempler på at nabolag har satt i gang prosjekter for å rydde søppel og rydde skog for å holde landskapet i best mulig stand. Som en sa *"istandsettingen av en bygning mister sin verdi om ikke landskapet rundt står i stil"*. Fokuset på biologisk mangfold, synes ikke like fremtredende gjennom funnene i de kvalitative intervjuene. Det er to informanter som oppgir at de har fokus på å ivareta gamle planter som opprinnelig var på deres eiendom. Det er også én informant som oppgir at de har satt opp gjerder, noe som gjør at de kan ta i bruk gamle beitemarker og derigjennom i vareta biologisk mangfold. Utover disse eksemplene, og resultatene vist i Figur 7-5 over, har vi ikke noe i våre data som gir grunnlag for å si at fokuset på biologisk mangfold har økt.

7.3.4 Merverdi for lokalt næringsliv

I den kvalitative undersøkelsen, ble informantene spurt om deres kulturminne inngikk i et lokalt næringsutviklingsprosjekt. Hensikten med spørsmålet var å få informasjon om de enkelte kulturminnene bidrar til en samlet høyere verdiskaping i lokalmiljøet enn om ditt kulturminne ikke hadde blitt tatt i bruk og hvorvidt eget kulturminne har medført økonomisk gevinst for andre aktører.

Når det gjelder hvorvidt kulturminnet bidrar til en høyere verdiskaping i lokalmiljøet enn om eget kulturminne ikke hadde blitt tatt i bruk, svarer ti av informantene bekræftende på dette spørsmålet. Flere av disse informantene tilhører Pilgrimsleden. Disse informantene oppgir at Pilgrimsleden ikke ville vært den samme om ikke kulturminnene som ligger langs leden er satt i stand. Videre er det flere informanter som oppgir at det er opprettet et samarbeid mellom flere av aktørene på stedet, spesielt med tanke på reiselivsvirksomhet.

Det er også flere aktører som oppgir at de ønsker et mer etablert samarbeid slik at kulturminnene i større grad kan virke sammen – igjen hovedsakelig med tanke på reiselivsvirksomhet. Det oppgis fra informanter i to pilotprosjekter at de foreløpig er i ferd med å sette i stand kulturminnene, og at de ikke har kommet til "innholdsfasen" – det vil si hvordan de ønsker å utnytte samlingen av kulturminnene.

Det er seks av informantene som oppgir at de har med sikkerhet har medført økonomisk gevinst for andre næringsaktører i området. Et eksempel er at alle materialer, råvarer og håndverkstjenester kjøpes lokalt. Et annet eksempel som gis, er samarbeid med lokale hotell og restauranter ved arrangementer knyttet til et kulturminne.

Det er også flere informanter som i liten grad har tenkt over dette spørsmålet, eller som kan gi et sikkert svar på at de faktisk har generert økonomisk gevinst for andre aktører, men at de antar at de medvirker til økt besøk til området, og derigjennom også bidrar til økonomisk gevinst til andre aktører i nærmiljøet.

Samtidig er det også flere informanter som svarer nei på dette spørsmålet. Som nevnt tidligere er det blant annet flere private eiere som har fått støtte til istandsetting av egne bolighus. Det er også flere informanter som ønsker at det var større grad av samarbeid, med mulighet for økonomisk gevinst for flere aktører. Dette henger sammen med tilbakemeldingen om ovennevnte ønske om en bredere felles satsing, spesielt i forbindelse med reiselivsvirksomhet.

8. OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

I dette kapittelet vil vi gi en oppsummering av resultatene for de fem undersøkelsestemaene, samt beskrive utfordringer og suksesskriterier med tilhørende anbefalinger. Men først vil vi gi noen generelle betraktninger rundt Verdiskapingsprogrammet sett under ett.

8.1 Overordnet vurdering av Verdiskapingsprogrammet

Overordnet sett, viser tilbakemeldingene fra de private eierne, både i spørreundersøkelsen og i den kvalitative undersøkelsen, at Verdiskapingsprogrammet har vært en viktig satsing for å bevare kulturminner gjennom bruk. De private eierne uttrykker et ønske om at satsingen videreføres, og det er også flere som frykter at de initiativene som er skapt i løpet av pilotprosjektene står i fare for å ebbe ut og gradvis forsvinne uten en koordinert satsing, slik det har vært til nå.

Overordnet sett, tyder resultatene i denne undersøkelsen på at kombinasjonen av økonomisk støtte og faglig bistand fra både pilotprosjektene og medarbeiderne i Norsk Kulturminnefond, har vært viktig for at tiltakene både settes i gang, samt utføres på måte som i varetar kulturminnet på best mulig måte, både med tanke på arbeidsmetoder og materialbruk. Det er nettopp mangel på økonomisk støtte og kunnskap som fremstår som de grunnleggende utfordringene for å verne kulturminnene gjennom bruk. Det å sette i stand kulturminner på en faglig korrekt måte, medfører en relativt høy merkostnad for de private eierne, og uten økonomisk støtte, kan nødvendige tiltak rett og slett bli for dyre. Videre kreves det også kunnskap om at objektet faktisk er et kulturminne, samt kunnskap om hvordan tiltak skal utføres på en kulturminnefaglig korrekt måte.

Når disse initielle utfordringene er tatt tak i, som for eksempel gjennom Verdiskapingsprogrammet, vil vi også påpeke utfordringer som gir grunnlag for videre forbedringer. Både hovedutfordringene og de øvrige utfordringene vil diskuteres i de påfølgende avsnitt.

8.2 Kjennetegn ved kulturminnene og private eieres kompetanse

I dette avsnittet oppsummerer vi resultatene fra kapittel 3, kjennetegn ved kulturminnene, og kapittel 4, private eieres kompetanse, da hovedutfordringen knyttet til disse to undersøkelsestemaene overlapper hverandre.

Når det gjelder kjennetegn ved kulturminnene, går disse i hovedsak på hvordan Verdiskapingsprogrammet er bygget opp, med ulike pilotprosjekt og fordeling av antall tiltak som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Hvorvidt denne fordelingen, og også hvorvidt de 11 pilotprosjektene er "de 11 riktige" er ikke vurdert i denne undersøkelsen. Slik sett er resultatene fra undersøkelsen et av kjennetegnene ved kulturminnene som har fått tildelt støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet brukt som analysevariabler for å undersøke forskjeller i svarene på spørsmål under de andre undersøkelsestemaene, for eksempel mellom de ulike pilotprosjektene.

Hovedfunnet knyttet til private eieres kompetanse, er at de private eierne selv anser denne som god. Samtidig oppgir de private eierne selv at dette i hovedsak skyldes praktisk erfaring med gjennomføring av tiltak de har fått støtte til å gjennomføre. Som nevnt er det kun private eiere som har fått tilsagn om støtte som inngår i denne undersøkelsen. Disse har med andre ord erfaringer med forberedelser av tiltak og/ eller gjennomføring av tiltak som tilfredsstiller krav til også å bevare kulturminnene. Slik sett kan selve tilsagnet fra Verdiskapingsprogrammet være en av hovedgrunnene til at de private eierne oppgir egen realkompetanse på kulturminnefeltet som god. Som beskrevet, er det også en rekke av informantene i den kvalitative undersøkelsen som oppgir at de har en brennende interesse for kulturminner, og derfor i større grad aktivt har skaffet seg kompetanse på området.

Hovedutfordringen som pekes på under disse to undersøkelsestemaene, kjennetegn ved kulturminnene og de private eierens kompetanse, er tilgang på informasjon om at man faktisk er i besittelse av et kulturminne, samt hvordan kulturminnet skal settes i stand på en korrekt måte.

Undersøkelsen viser som nevnt for det første at det er et stort informasjonsgap knyttet til vern og bruk av kulturminner. Dette gjelder både hos private eiere, men også på kommunalt nivå. En

av hovedforklaringene synes å være at det ikke finnes gode registre over hvilke objekter som regnes som kulturminner, men som ikke har en formell vernestatus. Det er gjort en registrering av bygninger eldre enn år 1900 (SEFRAK-registeret), men denne er ikke utfyllende for hele landet og sier ikke noe om verneverdier. Et kompliserende element er at forståelsen for hva som regnes som kulturminner stadig endrer seg. De private eierne som inngår i denne undersøkelsen har alle et bevisst forhold til at de eier et kulturminne. Hovedutfordringen knyttet til dette informasjonsgapet blir slik sett å nå private eiere av kulturminner som *ikke* inngår i pilotprosjektene eller tilsvarende initiativ, og også hva som skjer videre nå når fase 1 er avsluttet. Dette understøttes også av funn i den kvalitative undersøkelsen som viser at de private eierne i liten grad var klar over at de var i besittelse av et kulturminne i utgangspunktet, og at et flertall av informantene mer eller mindre tilfeldig fant ut at objektet måtte settes i stand med egnede materialer og metoder for å ivareta kulturminneverdiene på best mulig måte.

Basert på disse funnene har vi identifisert følgende utfordringer med tilhørende anbefalinger:

Utfordring:

- 1) Private eieres kunnskap om eget kulturminne anses som en risikofaktor når det gjelder å ta vare på egne kulturminner. Riving ses som et alternativ, da private eiere ikke er klar over at objektet kan/bør tas vare på. Private eiere, men også offentlig forvaltning, har ikke god nok kjennskap til hvorvidt objekter har verneverdi som kulturminne.
- 2) Private eieres kunnskap om hvordan kulturminner skal settes i stand er generelt sett lav. Risikoen er stor for at moderne løsninger og materialer blir tatt i bruk ved vedlikehold/ ombygging av objekter.

Anbefaling:

- 1) Bedre registrering av kulturminner uten formell vernestatus, kan vurderes, der det bør opprettes rutiner for formidling til private eiere om at de faktisk er i besittelse av et verneverdig kulturminne
- 2) Det bør iverksettes tiltak for å informere eiere av kulturminner om bruk av materialer og gamle håndverksteknikker for å sette i stand/ bygge om kulturminner. Et tiltak kan være å øke kjennskap blant håndverkere om hvilke teknikker som bør tas i bruk for hvilke objekter. Ved å øke denne kunnskapen blant håndverkerne, kan denne yrkesgruppen bidra til å spre informasjonen videre til private eiere av kulturminner dersom de blir bedt om å gjøre et oppdrag knyttet til et objekt som regnes som et kulturminne.

8.3 Økonomi

Når det gjelder økonomi, undersøkte vi først hvilke finansieringskilder de private eierne benyttet. Hovedvekten av økonomisk støtte har blitt tildelt fra Norsk Kulturminnefond og pilotprosjektene, noe som ikke er overraskende da alle respondentene har fått tilsagn om støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet der disse to finansieringskildene ligger til grunn. Etter disse finansieringskildene, følger fylkeskommunal støtte, kommunal støtte og landbruksmidler.

I denne undersøkelsen har vi ikke undersøkt hvorvidt det er de "rette" tiltakene som har fått støtte, og om de ulike tiltakene har fått tildelt "rett beløp" ut fra de behov som foreligger. Vi kan derfor ikke si noe om disse temaene.

De tilbakemeldingene som gitt både i den kvalitative og den kvantitative undersøkelsen viser, er at det finnes få muligheter til å utbedre infrastruktur, som veier, kaianlegg, VVS-anlegg og utbygging av ledningsnett. Tiltak for å utbedre infrastrukturen kan vurderes som for dyrt å bære for den private eieren, eventuelt blir ikke offentlige plikter på dette feltet oppfylt som de skal, noe som fører til at tilgangen til bruk av kulturminner reduseres betraktelig. Flere av informantene i den kvalitative undersøkelsen oppgir at nettopp denne mangelen på infrastruktur gjør at kulturminnet ikke kan bli tatt i bruk som planlagt, og at målet om vern gjennom bruk ikke kan ivaretas. Vi har derfor identifisert følgende utfordring og anbefaling:

Utfordring:

- 1) Det mangler støtteordninger til utarbeidelse av nødvendig infrastruktur for å ta i bruk kulturminnene, og/ eller utnytte kulturminnenes verdiskapingspotensial.

Anbefaling:

- 1) Infrastrukturtiltak bør inngå i prosjektene og vurderes som nødvendig for å ta i bruk kulturminnet. Kostnader til nødvendig infrastruktur bør inngå i tilskuddsgrunnlaget. En koordinering fra pilotprosjektene, eventuelt andre koordinerende enheter, kan bidra til å øve press for å få utbygd nødvendig infrastruktur – for eksempel overfor kommuner som er ansvarlige for å bygge ut kommunalt ledningsnett.

Vi undersøkte videre hvorvidt de private eierne hadde som mål å oppnå økonomisk gevinst for bruken av kulturminnet gjennom iverksatt tiltak. Bakgrunnen for dette er både at Verdiskapingsprogrammet har en målsetning om å bidra til verdiskaping – herunder verdiskaping i betydning økonomisk gevinst.

Et stort flertall av respondentene (71 prosent) oppgir at økonomisk gevinst ikke er mål med tiltaket. Det at det for eksempel er gitt støtte til istandsetting av bolighus er en av begrunnelsene for den lave andelen av private eiere med mål om økonomisk gevinst. En annen er at istandsettingen av eget kulturminne bidrar til økonomisk verdiskaping for øvrig virksomhet i området.

Videre oppgis det at det kun er 19 prosent av de private eierne som har oppnådd økonomisk gevinst gjennom sitt tiltak for å verne kulturminnet gjennom bruk. Sistnevnte må modereres av det faktum at andel tiltak som er ferdigstilt i de ulike pilotprosjektene varierer fra i underkant av 10 prosent og opp til 50 prosent, se også Figur 5-7. Normalt, ved oppstart av næringsvirksomhet, vil det også gå noe tid før man faktisk oppnår økonomisk gevinst. Slik sett er det ikke overraskende at det er et fåtall av de private eierne som faktisk har oppnådd økonomisk gevinst.

Det at det er så få som faktisk har mål om økonomisk gevinst, er noe mer overraskende. De kvalitative intervjuene viser at det i noen tilfeller er stilt krav om at det skal være potensial for økonomisk gevinst ved tildeling av støtte, mens det i andre ikke har vært et slikt krav. Vi har ikke undersøkt hvorvidt det er riktig å stille et slikt krav eller ikke, da det kun er de private eierne erfaringer vi har undersøkt. Ved eventuell videreføring av Verdiskapingsprogrammet, i ny eller gammel form, bør dette om hvorvidt det skal stilles krav om økonomisk gevinst for å støtte tiltak som skal bidra til vern av kulturminner gjennom bruk vurderes.

For å drive næringsvirksomhet knyttet til eget kulturminne, er det også annen kompetanse enn det kulturminnefaglige som er viktig. De kvalitative intervjuene viser at flere av informantene har en brennende interesse for å ta i bruk eget kulturminne, men mangler forretningsmessig kompetanse. Driften av kulturminnene er også sårbar i forhold til at det ofte er én eller to personer som driver virksomheten knyttet til kulturminnet. Ved for eksempel sykdom, hos nøkkelpersoner, kan både iverksatt tiltak, men også næringsvirksomheten stoppe opp eller i verste fall innstilles. Funn i den kvalitative undersøkelsen viser at Innovasjon Norge og Verdiskapingsprogrammet har utfyllt hverandre når det gjelder bistand til henholdsvis istandsetting av kulturminnet og utvikling av virksomhet knyttet til kulturminnet. I denne sammenheng ser vi følgende utfordring med tilhørende anbefaling:

Utfordring:

- 1) Flere respondenter oppgir manglende forretningsmessig kompetanse som et hinder for å lykkes med driften knyttet til kulturminnet.

Anbefaling:

- 1) Offentlige rådgivningstilbud og støtteordninger, som programmer i regi av Innovasjon Norge, bør kobles inn for private eiere som skal etablere virksomhet knyttet til sitt kulturminne.

8.4 Erfaringer og samarbeid

I kapittelet som omhandler erfaringer og samarbeid, har vi undersøkt de private eierne tilfredshet med de ulike offentlige aktørene som har vært naturlige samarbeidspartnere for planlegging-

en og/ eller gjennomføringen av tiltakene som har fått støtte gjennom Verdiskapingsprogrammet. Videre har vi undersøkt tilgangen på informasjon om vern og bruk av kulturminner, tilgang på informasjon om aktuelle økonomiske støtteordninger, tilfredshet med søknadsprosessen knyttet til økonomisk støtte og tilhørende oppfølging og potensielle interessekonflikter, motstridende krav og flaskehalsar.

Overordnet sett er hovedinntrykket at de private eierne er tilfredse med både kontakten og den faglige bistanden de har mottatt fra de ulike aktørene vi har undersøkt, det vil i hovedsak si pilotprosjektene, Norsk Kulturminnefond, fylkeskommunen og kommunen. Det eneste unntaket er at det er lav grad av tilfredshet med rådgivningen og/ eller den faglige bistanden de private eierne har mottatt fra kommunen. Ansvarsdelingen mellom kommune og fylkeskommune viser at kommunene ofte er svake på kulturminnefaglig kompetanse. I prinsippet blir derfor spørsmål som går på det kulturminnefaglige ofte henvist til fylkeskommunen. Det at de private eierne er fornøyde med kontakten de har hatt med kommunene, men misfornøyde med rådgivningen og/ eller den faglige bistanden de har mottatt (det er kun de private eierne som har oppgitt at de har mottatt dette fra kommunen som har vurdert egen tilfredshet med rådgivningen/ den faglige bistanden), kan dette tyde på at kommunale saksbehandlere ikke er flinke nok til å henvise til rett person i fylkeskommunen. I denne sammenheng har vi derfor kommet frem til følgende utfordring og tilhørende anbefaling:

Utfordring:

- 1) Den kulturminnefaglige kompetansen i kommunene rapporteres å være lav. De private eierne melder samtidig tilbake at de mottar dårlige råd når det gjelder kulturminnespørsmål.

Anbefaling:

- 1) For å redusere risikoen for at kommunene gir dårlige kulturminnefaglige råd, må kommunalt ansatte bevisstgjøres på at denne type spørsmål. Man kan også sørge for at kommunalt ansatte har gode kontaktpunkter til kulturminnefaglig kompetanse, enten hos fylkeskommunen eller andre aktører, som Norsk Kulturminnefond, håndverkssentra eller museer der det er tilbud om bygningsvernkompetanse, og henvise private eieres forespørsler knyttet til kulturminner til disse fagpersonene.

Neste punkt vi har undersøkt, er tilfredsheten med tilgjengelig informasjon om henholdsvis bruk og vern av kulturminner og informasjon om muligheten for å få tildelt økonomisk støtte fra pilotprosjektet, Norsk Kulturminnefond eller andre bidragsytere. Funnene viser at tilfredsheten med informasjon om bruk og vern av kulturminner i hovedsak vurderes som verken tilfreds eller utilfreds. Når det gjelder informasjon om mulighetene for å få økonomisk støtte gjennom pilotprosjektet, Norsk Kulturminnefond og øvrige bidragsytere, spriker derimot tilfredsheten i langt større grad, fra svært fornøyd til svært misfornøyd. Funn fra den kvalitative undersøkelsen, viser også at det kan være vanskelig å finne informasjon om både de offentlige og private støtteordningene for å ta vare på kulturminner, men at når man først har funnet noe informasjon, er det langt enklere å lete opp også andre tilsvarende støtteordninger. I denne forbindelse har vi derfor identifisert følgende utfordring og tilhørende anbefaling:

Utfordring:

- 1) Det er en generell mangel på informasjon, både om støtteordninger og hvordan kulturminner skal settes i stand og ivaretas gjennom vern og bruk. Dette problemet gjør seg ikke minst gjeldende for private eiere som ikke er ligger i de geografiske områdene som omfattes av pilotprosjektene, og der det slik sett ikke er rettet en spesiell innsats mot.

Anbefaling:

- 1) Informasjonsarbeidet mot eiere av kulturminner bør forbedres. Dette henger også sammen med punkt 1 og 2 under avsnitt 8.2. Et konkret forbedringsforslag som kom frem i et av de kvalitative intervjuene, er å opprette en webside som gir en oversikt over alle tilskuddsordninger, både offentlige og private, som private eiere av kulturminner kan søke støtte fra. Siden bør utformes slik at man med enkle søkeord lett kan finne frem til siden. Dersom det gis informasjon gjennom allmøter, er det viktig å legge møtetidspunk-

tene til tidspunkter der de private eierne sannsynligvis kan delta. Dette gjelder spesielt der de private eierne ikke nødvendigvis er fastboende.

Videre undersøkte vi søknadsprosessen for å få tilsagn om økonomisk støtte, samt tilhørende oppfølging av tiltakene som fikk tilsagn. Hovedfunnet viser at de private eierne er tilfredse med søknadsprosessen og den tilhørende oppfølgingen. Et moment som trekkes spesielt frem som positivt, er hvordan avslag på søknad formidles. De kvalitative intervjuene viser at dersom en søknad har fått avslag på søknaden, følges dette opp med tips om hvordan søknaden kan forbedres for å få tilsagn dersom eieren søker på nytt. Flere av informantene oppgir at de i utgangspunktet antok at deres tiltak ikke tilfredsstilte kravene til å motta støtte ved avslaget, men at denne oppfølgingen gjorde at de søkte på nytt etter å ha forbedret søknaden i tråd med mottatte råd, og da fikk innvilget søknaden. I denne sammenhengen vil vi fremheve denne praksisen som en anbefaling:

Anbefaling:

- 1) Oppretthold praksisen med å gi tilbakemeldinger om hvordan private eiere, som har fått avslag på søknad om økonomisk støtte, men som har et tiltak som vurderes som støtteverdig, kan forbedre søknadene sine for å oppnå støtte dersom de søker på nytt.

Selv om de private eierne i hovedsak er tilfredse med søknadsprosessen, er det også identifisert utfordringer knyttet til søknadsprosessen og tilhørende oppfølging. Disse er gjengitt under, med tilhørende anbefalinger.

Utfordringer:

- 1) De ulike offentlige tilskuddsordningene opererer med ulike søknadsfrister, ulike krav til informasjon som skal legges ved søknad om støtte, ulike krav til dokumentasjon for oppfølging og ferdigstillelse av prosjektene, og det er også rapportert om tilfeller der ulike offentlige virksomheter gir tilskudd til samme tiltak, men med ulik tildelingsperiode og dermed risiko for ikke å få fullfinansiert prosjektet ved endt tildelingsperiode. Spesielt for små, enkle prosjekter viser tilbakemeldingene fra respondentene at kravene til dokumentasjon oppleves som uhensiktsmessig store.
- 2) De private eierne opplever i mange tilfeller at det går lang tid fra de selv har lagt ut kostnadene for utført arbeid og/ eller materialer, til de får utbetalt tildelt støtte. Denne forsinkelsen kan føre til likviditetsproblemer for de private eierne, spesielt i tiltak med lang byggetid.
- 3) Flere av respondentene og informantene oppgir at de opplever liten grad av fleksibilitet knyttet til fremdriften som ligger til grunn for å få utbetalt tildelt støtte, samt liten fleksibilitet knyttet til endringer i planlagt tiltak med tanke på å få utbetalt tildelt støtte. Funnet i den kvalitative undersøkelsen viser at det som ble lagt til grunn i utformingen av søknaden, tvinger prosjektet inn i et spor som ikke nødvendigvis er optimalt for å få en god gjennomføring av tiltaket når dette er i gang. Det er også gitt eksempler der tilskudd har blitt avkortet da fremdriften har blitt forsinket, men der forsinkelsen skyldes forhold den private eieren ikke selv har kontroll over, som mangel på håndverkere eller avkorting av byggetid grunnet værforhold.

Anbefalinger:

- 1) Det bør søkes å samordne søknadsfrister, krav til dokumentasjon og tildelingsperioder i størst mulig grad, slik at de private eierne kan gjenbruke utarbeidet dokumentasjon i søknader om tilskudd fra ulike offentlige virksomheter, samt tilsvarende for dokumentasjon av oppfølging og ferdigstillelse av tiltakene. Denne undersøkelsen viser at de finansieringskildene som hyppigst benyttes, er Norsk Kulturminnefond, pilotprosjektene (som nå vil utgå), kommunens landbruksmidler til kulturverntiltak (SMIL-midler) og fylkeskommunenes kulturvernmidler. Vi ser det derfor som hensiktsmessig å arbeide for en samordning mellom disse tre støtteordningene i første omgang. Det at det er tre forvaltningsnivå som forvalter noen av disse midlene (staten, fylkeskommunene og kommunene) vil komplisere en sammenstilling, men det bør allikevel arbeides for å komme frem til

noen felles retningslinjer for en tilnærming av krav og søknadsfrister mellom forvaltningsnivåene.

Tilbakemeldingene gitt i vår undersøkelse viser at det anses som positivt at Norsk Kulturminnefond opererer med to søknadsfrister per år. Dette bør forsøkes innført også for andre tilskuddsordninger, da spesielt SMIL-midler og fylkeskommunale midler.

Krav til dokumentasjon ved ferdigstilling anses å være omfattende. Det kan vurderes i større grad å differensiere kravene til dokumentasjon basert på tiltakets omfang. Endringer i krav til dokumentasjon må selvsagt være i tråd med det regelverk som gjelder for offentlige støtteordninger.

- 2) Det kan vurderes å dele opp utbetalingene av tilskuddene i flere delutbetalinger for å redusere problemer med likviditeten de private eierne risikerer å få.
- 3) Det kan vurderes å åpne for en større grad av fleksibilitet i gjennomføring av tiltaket og/eller fremdrift for tiltaket dersom dette gir en god prosjektgjennomføring, uten at dette får virkninger for tildelt støttebeløp.

Vi undersøkte videre om de private eierne hadde opplevd interessekonflikter og motstridende krav fra ulike myndigheter. Hele 76 prosent av respondentene oppgir at de ikke har opplevd denne type interessekonflikter, noe som må ses som et positivt resultat. De private eierne som oppgir å ha møtt motstridende krav og interessekonflikter, oppgir at disse hovedsakelig går på konflikter knyttet til bruk og vern. Det kan for eksempel være at dersom privat eier ønsker å opprette overnatting i en bygning som regnes som et verneverdig kulturminne, vil det stilles krav om rømningsveier. Dersom det opprinnelig ikke er vindu i et rom som ønskes brukt til soverom, vil da krav om rømningsvei stride mot krav om ikke å endre fasade. Denne type konflikter vil kunne forekomme da ulike myndigheter skal ivareta ulike hensyn. Vi ser derfor ingen grunn til å gi anbefalinger for å gjøre endringer på dette området. Hvert tilfelle med denne type interessekonflikter, bør vurderes for seg. Tilbakemeldingene gitt i både den kvalitative og kvantitative undersøkelsen viser at interessekonfliktene og de motstridende kravene i høy grad løses gjennom kompromisser.

Når det gjelder øvrige flaskehals for å bevare og bruke kulturminner på en god måte, er disse i hovedsak knyttet til tidligere utfordringer beskrevet under søknadsprosessen og tilhørende oppfølging, samt en generell mangel på kompetanse og informasjon.

Det er allikevel én øvrig utfordring vi vil fremheve i denne sammenheng:

Utfordring:

- 1) Det rapporteres om mangel på håndverkere med kulturminnefaglig kompetanse. Det oppgis at det er vanskelig å få ta i lokale håndverkere med denne kompetansen, og at håndverkere derfor må hentes inn fra andre steder i landet eller utenlands fra, noe som fordyrer tiltakene ytterligere. Videre oppgis det også at det for håndverkere med denne type kompetanse ofte opereres med ventelister, noe som kan medføre forsinkelser i gjennomføringen av tiltakene, noe som også hører sammen med utfordringen om lav grad av fleksibilitet når det gjelder fremdrift for gjennomføring av tiltaket og utbetaling av tildelt tilskudd.

Anbefaling:

- 1) Det bør iverksettes tiltak for å øke håndverkeres kulturminnekompetanse. Det er spesielt tømmerfaget som er kritisk, men også blikkenslagere, murere og malere er viktige fag når det gjelder det å sette i stand kulturminner på en faglig korrekt måte. Næmingeordningen som er igangsatt, meldes å gi gode resultater. Det samme gjelder enkelttiltak for å heve denne type kompetanse i regi av ulike pilotprosjekt. Disse tiltakene og initiativene bør derfor videreføres, og helst utvides. For å oppnå en bredere kompetanseheving, kan det vurderes å få inn opplæringstiltak i videregående skole, der grunnlaget for opplæringen i disse fagene legges.

8.5 Utløsende effekt

I dette kapitlet undersøkte vi hvor viktig den tildelte økonomiske støtten og den mottatte rådgivningen var for de private eierne og for hvorvidt de gjennomførte nødvendige tiltak for å verne kulturminner.

Tilbakemeldingene er entydige på at den økonomiske støtten er meget viktig for de private eierne. Uten tildelt støtte, er det kun fem prosent av de private eierne som ville gjennomført tiltaket uten endringer. Mangel på penger rapporteres også som hovedutfordringen for å utføre tiltaket på en kulturminnefaglig korrekt måte. Det å finne originale materialer er dyrt, og det er også dyrt å få tak i håndverkere med rett kompetanse. Uten den økonomiske støtten, er det mange informanter som oppgir at riving av kulturminnet, eller moderne oppussing med dagens metoder og materialer, er det eneste realistiske alternativet.

Videre viser den kvalitative undersøkelsen at også rådgivningen de private eierne er viktig, men da hovedsakelig for å gjennomføre tiltaket på en kulturminnefaglig korrekt måte. Dette henger også sammen med kunnskapsbehovet, omtalt i avsnitt 8.2, der de private eierne i utgangspunktet ikke var klar over at de måtte benytte spesielle materialer og metoder for å sette i stand kulturminnet. Med denne bakgrunnen vil vi fremheve følgende suksesskriterium og tilhørende anbefaling:

Suksesskriterier:

- 1) Generelt sett viser denne undersøkelsen at både de økonomiske tilskuddene som tildeles de private eierne, samt den faglige rådgivningen som gis for å ivareta kulturminnene på en faglig korrekt måte, er utløsende for å gjennomføre tiltakene.

Anbefalinger:

- 1) Både faglig rådgivning, men ikke minst økonomisk støtte, er meget viktig for å få de private eierne til å gjennomføre tiltakene på en kulturminnefaglig korrekt måte. Det bør derfor søkes å utbedre økonomiske tilskuddsordninger og tilgangen på faglig rådgivning.

Videre ble det undersøkt hvorvidt tiltaket som de private eierne har eller er i ferd med å gjennomføre har påvirket deres adferd knyttet til kulturminner. Hovedfunnene viser at forståelsen av kulturminnets verdi for privat eier selv, men også forståelsen for at eget kulturminne er en viktig ressurs i lokal samfunnsutvikling og næringsutvikling, har økt.

Til slutt ble tiltakenes kulturelle, sosiale og miljømessige merverdi undersøkt. Funnene viser at det er den kulturelle merverdien som vurderes som høyest, men at både den sosiale og den miljømessige merverdien vurderes som høy. Samtidig er det også flere informanter som oppgir at de ønsker et mer etablert samarbeid mellom eierne av kulturminner og øvrige næringslivsaktører, slik at kulturminnene i større grad kan virke sammen – da hovedsakelig med tanke på reiselivsvirksomhet. I denne sammenheng vil vi derfor understreke hvor viktig satsingen gjennom Verdiskapingsprogrammet har vært for de private eierne med følgende utfordring og anbefaling:

Utfordring:

- 1) Tilbakemeldingene fra de private eierne understreker viktighetene av tiltak som pilotprosjektene og Verdiskapingsprogrammet. Det at man får en større og mer rettet innsats i et gitt område, har gitt en merverdi gjennom økt generell kompetanse blant de private eierne, en økt stolthet og en ny giv i lokalsamfunn. Flere informanter og respondenter oppgir en bekymring for at denne giv vil forsvinne dersom pilotprosjektene og den felles satsingen legges ned.

Anbefaling:

- 1) Pilotprosjektene og Verdiskapingsprogrammet får gode tilbakemeldinger, og satsingen bør videreføres i passende form. I en eventuell videreføring av disse programmene, kan det med fordel vurderes også å inkludere et forum der de private eierne i større grad samarbeider for å utvikle innholdssiden av kulturminnene – hvordan kan disse virke sammen for i størst mulig grad tiltrekke seg publikum slik at også turister og øvrige innbyggere kan nyte godt av de kulturminnene som istandsettes.

8.6 Videre arbeid

I dette avsnittet vil vi gi innspill til videre arbeid på området basert på våre funn. Generelt sett vil vi si at oppfølging av de utfordringer og anbefalinger som er gjengitt i avsnittene over, kan være rettesnor for videre arbeid på området. Vi vil allikevel presisere noen områder vi mener bør ses nærmere på.

Som vi beskrev innledningsvis i dette kapittelet, er en av hovedutfordringene på kulturminneområdet, at de private eierne rett og slett ikke er klar over at de eier et kulturminne, og de vet heller ikke hvordan dette skal ivaretas på en kulturminnefaglig riktig måte. Det bør derfor iverksettes tiltak for å kartlegge dette kunnskapsbehovet, og hvordan dette kan dekkes. utfordringen blir da "å hente inn kunnskap om de private eiernes egen uvitenhet".

Et tiltak kan være å gjøre en registrering av kulturminner uten formell vernestatus, da det jo er denne type kulturminner det er flest av, og også denne type kulturminner vi har minst kunnskap om. Ved kjøp og salg av eiendommer, bør det også opplyses om eiendommen er vurdert som kulturminne, også i de tilfeller det ikke forligger formell vernestatus. De private eierne vil da være klar over hva de kjøper, samt at de kan gjøres oppmerksom på at det er visse hensyn som må tas ved ombygging og eller påbygning av kulturminnet. Samtidig er opprettelsen av et slikt register et omfattende arbeid, og det bør vurderes om det også er andre metoder som kan benyttes for å dekke dette kunnskapsbehovet.

Et annet tiltak for å avsløre kunnskapshull er å gjennomføre en undersøkelse blant private eiere av kulturminner der disse blir bedt om å besvare spørsmål som vil avsløre eventuelle mangler. I denne undersøkelsen er de private eierne kun bedt om å vurdere egen kompetanse. Dersom det blir gjort en slik undersøkelse, kan denne undersøkelsen bli gjentatt med jevne mellomrom, og man kan da få en status for hvor kompetansenivået ligger, samt se en utvikling i dette over tid. En slik kartlegging bør ideelt inkludere private eiere av kulturminner som ikke har fått tildelt støtte fra offentlige myndigheter for å avdekke kompetanseshull blant denne type private eiere. Å få tak i kontaktinformasjon til denne type eiere kan være utfordrende. Et første steg kan derfor være å inkludere private eiere som har søkt om tilskudd til istandsetting av kulturminner, men som har fått avslag.

Denne undersøkelsen viser også at det å etablere en rettet innsats i et gitt område, som pilotprosjektene har vært, også gir store ringvirkninger i et lokalsamfunn. Kunnskap spres mer effektivt, forståelsen for den potensielle merverdien som ligger i kulturminner øker betraktelig, og kunnskap om støtteordninger for å få de private eierne til å gjennomføre nødvendige tiltak på en kulturminnefaglig korrekt måte øker. Videreføring av pilotprosjektsatsingen, da med nye prosjektområder, vil derfor også være en metode for å spre kunnskap.

Håndverkere med kunnskap om hvordan kulturminner skal ivaretas er både en knapp ressurs, men også en kilde til å gi private eiere av kulturminner informasjon om hvordan de bør sette i stand de objektene de eier. Opplæringstiltak, både gjennom Næmingeordningen, lokale initiativ, for eksempel verksted for istandsetting av vinduer i ett av pilotprosjektene, og ikke minst det å arbeide for å få inn denne type kunnskap i den grunnleggende håndverkerutdannelsen på videregående nivå er tiltak som bør iverksettes.

Når det gjelder konkrete tiltak, vil vi også anbefale å etablere en webside som samler informasjon om alle tilgjengelige støtteordninger for å sette i stand kulturminner, både offentlige og private. Det bør legges vekt på et brukervennlig grensesnitt, der nøkkelopplysninger om søknadskriterier, søknadsfrister og krav til oppfølging beskrives kort for de ulike støtteordningene, samt at det også linkes til hjemmesider der de enkelte støtteordningene beskrives i mer detalj.

Et annet konkret tiltak vi anbefaler igangsatt, er arbeidet med å sammenstille søknadskriterier, søknadsfrister og krav til rapportering for tilskudd gitt fra Norsk Kulturminnefond, fylkeskommunenes kulturvernmidler og SMIL-midlene. Sammenstillingen av disse kravene bør ta sikte på at de private eierne kan gjenbruke informasjon fra én søknad i de andre søknadene. Funnene i denne undersøkelsen viser at søknadsskriving er meget ressurskrevende for de private eierne, og med liten gjenbruksgrad av det arbeidet som legges ned, ses det som en ekstra belastning og et

irritasjonsmoment. En sammenstilling vil derfor bidra til å redusere ressurser brukt på søknads-skriving, noe som bør være et mål for alle parter.